

**T.C
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİ TÜRK EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

FUZÛLÎ'NİN BENG Ü BÂDE'Sİ

(Kaynak, Konu, Üslup ve Şekil Yönünden İnceleme)

722057

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN: Mehmet KÖLEOĞLU

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. Zülfü GÜLER

ELAZIĞ-2002

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM BAKANLIĞI
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

T.C
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİ TÜRK EDEBİYATI ANABİLİM DALI

FUZÛLÎ'NİN BENG Ü BÂDE'Sİ

(Kaynak, Konu, Üslup ve Şekil Yönünden İnceleme)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bu tez, 11/11/2002 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Danışman

Yrd. Doç.Dr. Zülfü GÜLER

Üye

Üye

ÖZET

Bu çalışmamızda, Fuzûlî'nin Beng ü Bâde adlı eserini kaynaklarıyla beraber vermeye çalıştık. Bu çalışmamız, Beng ü Bâde'den önce yazılmış eserlerin incelenmesi ve Beng ü Bâde ile ortak yanlarının ortaya konulmasıyla sona ermiştir. Bunu yaparken öncelikle Beng ü Bâde'yi değişik yönlerden incelemeye aldık. İçinde geçen hikâyeleri, konuları, dil ve üslûp özelliklerini, şekil incelemesini ayrıntılı olarak ele aldıktan sonra, kendisi gibi benzer özellikler gösteren başka şâirlerin eserlerini de incelemeye başladık.

Diğer eserlerin, Beng ü Bâde'ye kaynaklık teşkil edecek yanlarını teker teker tesbit ettikten sonra bunların ortak yönlerini işlemeye başladık. Gerek Beng ü Bâde içindeki, gerekse diğer eserlerde benzeyen yönleri, karşılaştırmalı olarak işledikten sonra da Beng ü Bâde'yi kendi içinde ele aldık. Böylece çalışmamız, hem kaynaklarını kapsadı hem de Beng ü Bâde'yi işleyen bir çalışma haline geldi.

Bu konuda elimizden geldiğince geniş kaynak taraması yapmaya çalıştık. Bu tarama yer yer Fuzûlî'nin diğer eserlerinin yanında tarihî kaynaklara kadar uzandı. Çünkü çalışmamız devam ederken Beng ü Bâde'nin tarihî, birtakım olaylarla da ilişkisi olabileceği aklımıza geldi.

Sonuçta Beng ü Bâde'yi ve kendisinden önce sembolik karakterde yazılmış başka eserleri konu, hikâye, zaman, dil ve şekil bakımından bir noktada toplamaya ve hepsinin ortak özelliklerini çıkarmaya gayret ettik.

ABSTRACT

When having a look at Bengü Bade we can easily undersland that each hero of the work is an inhuman creature and it is a symbolic work -in- this respect Each hero symbolizes an idea or a feeling. The characters such as Beng, Bade and others exist in nearty all societies. Now, we dont mention the information on features of the heroes. You can find detailed information on this subject in the following chapeis of this work what we want to emphasize indeed here, there many other Works resembling Fuzuli's this imaginative work.

There are a lot of such kind of symbolic Works in our literature both after and before Bengü Bade. İn the first parts of our work we are going to try to emerge the characteristics and differences of the similar Works to Bengü Bade. While qe are doing this, our key point will be the general characteristics of symbolic Works like Bengü Bade After mentioning the respective features of other Mesnevi type poems in which imaginative heroes take part, we are going to handle its resembling and unresenbling aspects to Bengü Bade, This comparison part carries a general characteristic ever though it isntunder a different title.

While making comparison, the subjects, covering of the subjects, characters and their features, their ideas, shopes, meties and style features of Works will be taken into onsideration. Furttermore, resenbling and unresebling features of Works to Bengü Bade will be cavered later.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ	1
-------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Giriş	2
1.2. Eski Türk Edebiyatında Uyuşturucu Ve Sarhoşluk Verici Maddeler	3
1.3. Temsili Eserler	4
1.4. Fabl Nedir?	6
1.5. Beng ü Bâde'ye Benzer Eserler	7
1.5.1. Mesnevî ve Beng ü Bâde	7
1.5.2. Beng ü Çağır ve Beng ü Bâde	12
1.5.3. Mantık Al-Tayr ve Beng ü Bâde	17

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Konu Bakımından	24
2.2. Beng ü Bâde'nin Özeti	27
2.3. Şahıslar ve Özellikleri	29
2.3.1. SÂKÎ	29
2.3.2. RAKI	29
2.3.3. NEBİZ	29
2.3.4. BÛZE	30
2.3.5. MEZE	30
2.3.6. KUŞ ÜZÜMÜ	31
2.3.7. KEBÂB	31
2.3.8. AFYÛN	31
2.3.9. BERSH	32
2.3.10. MA'CÛN	32
2.3.11. BENG	33
2.3.12. BÂDE	35
2.4. Konunun İşlenişi	36
2.5. Konu Dışındaki Hikayeler	38
2.6. Zaman ve Mekan	41
2.7. Dil ve Üslûp Bakımından	42
2.7.1. Edebî Sanatları	42

2.7.2. Dil ve Anlatım	46
2.8. Şekil Bakımından	53
2.8.1. Vezin	53
2.8.2. Redif ve Kâfiye	56
2.9. Şekil ve Eserde Geçen Başlıklar	61
3. SONUÇ (CONCLUSION).....	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN	69
SÖZLÜK	92
KAYNAKÇA	97

ÖZ GEÇMİŞ

ÖNSÖZ

*Mey idür: Hâkim-i havâsem ü hûş
Beng idür: Sâfiyem men ezrak-pûş
Mey idür: Men şefak kimi âlem
Beng idür: Men sipihr-timsâlem*

Lirizmin doruk noktasında kalemini oynatan şâir, Mehmet Fuzûlî, Beng ü Bâde adlı küçük mesnevisinde birbirinden etkileyici iki maddeyi karşı karşıya getirmiştir. Bu iki madde çeşitli yönleriyle birbirine benzer özelliklerdedir. Beng ü Bâde'nin hemen her beyitinde bir aşamanın olduğu açık bir biçimde görülmektedir. Öyle ki bu aşama, önce hazırlık aşamasından geçmiş sonra sonuca varmıştır.

Biz de yaklaşık iki yıldır süren bu çalışmamızı aşama aşama sonuca vardırmaya çalışmaktayız. Geçen yılın haziran ayında edebiyatımızda uyuşturucu ve sarhoş edici maddelere ilişkin bir seminer çalışması hazırlamıştık. Orada da dediğimiz gibi seminerimiz, "Beng ü Bâde'nin Kaynakları" adlı bu çalışmamıza âdetâ bir hazırlık aşaması niteliğindedir. Tıpkı Fuzûlî'nin yaptığı gibi önce temel mazmunların edebiyatımızdaki mânâlarını işleyen bölümü işledik. Şimdi asıl konumuz olan Beng ü Bâde'nin kaynakları meselesine geldik.

Beng ü Bâde hakkında çok az şey söylenmiş. İsim olarak hemen her edebiyat tarihinde zikredilmesine rağmen, birkaç makalenin ötesine geçmeyen Beng ü Bâde, beslendiği kaynaklarıyla beraber bu çalışmaya konu edilmiştir. Geçen yılki seminer konumuzun ikinci ayağı olan bu çalışmamız da iki ana bölümden meydana gelmektedir. İlk bölümde Beng ü Bâde'nin beslendiği kaynaklar üzerinde durduk. Bunu yaparken de hareket noktamız, Beng ü Bâde'de geçen benzer motiflerin ve hikâyelerin kendisinden önceki eserlerle ilişkisi oldu. Bu eserler, Mesnevî, Mantık al-Tayr ve Beng ü Çağır adlı eserlerdir. Bunun dışında benzer eserler daha da vardır. Ancak bizler bu çalışmamızda Beng ü Bâde'den önceki benzer eserleri esas almayı uygun gördüğümüz için başka eserleri kapsama almadık. Özellikle Beng ü Bâde'nin içinde geçen hikâyeleri, olayları, benzetmeleri diğer eserlerdekiyle karşı karşıya getirdik. Ortak veya farklı yönlerini ortaya koymaya çalıştık.

İkinci bölümde de Beng ü Bâde'yi elimizden geldiğince tetkik etmeye çalıştık. Burada da hem önceki bilgilerimizin, hem de kaynak eserlerin ışığında Beng ü Bâde'yi tanımaya ve tanıtmaya gayret ettik. Ayrıca eserin uzun zamandır yeni harflerle neşredilmediğini farkederek son bölüme bir de "Beng ü Bâde'nin Metni"ni koyduk.

Ümid ederiz ki yüzyıllardır hakkında pek de fazla bir emek verilmeyen Beng ü Bâde, gün ışığıyla tekrar buluşsun ve her okuyucusunu bir kez daha kendinden geçirip mest etsin. Bu çalışmamızda bizleri yardımlarıyla yalnız bırakmayan, çok uzaklarda da olsa gönderdiği maillerle çalışmamıza büyük destek sağlayan Prof. Dr. Şinâsi Tekin Bey'e ve saygıdeğer eşi Prof. Dr. Gönül (Alpay) Tekin Hanımefendi'ye; Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, öğretim öyelerinden Prof. Dr. Cemal Kurnaz Bey'e ve kendilerini sık sık rahatsız ettiğimiz halde çok değerli zamanlarını sabırla bizlere ayıran, danışman hocam, Yrd. Doç. Dr. Zülfü Güler hocama sonsuz sagy ve şükranlarımızla...

Mehmet Köleoğlu
Ağustos-2002
ELAZIĞ

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Giriş

Fuzûlî, Beng ü Bâde adlı bu eserini yazdığı dönemde, Bağdât ve civarı henüz Osmanlı hakimiyetine girmemişti. Tarihi kayıtları incelediğimizde Bağdât'ın, 1535 yılında Osmanlı topraklarına katıldığını görüyoruz. Fuzûlî, bu eserini o dönemde Bağdât'ı da elinde tutan Safevî devleti hükümdarı, Şâh İsmâil'e sunmuştur.

Beng ü Bâde'ye baktığımız zaman onun, kahramanları itibâriyle insandışı birer varlık olduklarını ve bu yönüyle de sembolik bir eser olduğunu çok rahat bir biçimde anlayabiliyoruz. Kahramanların her biri bir düşünceyi, bir duyguyu temsil etmektedir. Beng gibi, Bâde gibi veya diğer kahramanlar gibi tipler, hemen her toplumda vardır. Biz burada kahramanların özellikleri hakkında bilgileri sıralamayacağız. Elinizdeki bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu konuda geniş bilgi yer almaktadır. Burda asıl söylemek istediğimiz şey, Fuzûlî'nin bu temsili eserine benzeyen başka eserlerin de olduğudur.

Beng ü Bâde, 1535'te Bağdât'ın alınmasından evvel yazıldığını biliyoruz. Fuzûlî hakkındaki bilgiler ve tarihî olayların kronolojisi, Beng ü Bâde'nin çok daha önce yazıldığını doğrulamaktadır. Eserin içinde yazıldığı yıla ilişkin herhangi bir bilginin olmamasına rağmen, tahminlerimiz doğrultusunda, Fuzûlî, bu eserini 25-30 yaşlarındayken yazmıştır diyebiliriz.

Gerek Beng ü Bâde'den önce, gerekse Beng ü Bâde'den sonra olmak üzere edebiyatımızda, bu gibi sembolik eserlerin sayısı oldukça fazladır. Çalışmamızın işte bu ilk bölümlerinde, Beng ü Bâde ile benzer eserlerin, özelliklerini ve farklılıklarını ortaya koymaya çalışacağız. Bunu yaparken hareket noktamız, Beng ü Bâde gibi sembolik eserlerin genel özellikleri olacaktır.

Beng ü Bâde gibi içinde temsili kahramanların bulunduğu diğer mesnevîlerin, ayrı ayrı özelliklerini verdikten sonra, Beng ü Bâde ile benzeyen veya benzemeyen yönlerini ele alacağız. Bu karşılaştırma bölümü, ayrı bir başlık altında olmamakla beraber genel bir özellik taşımaktadır.

Karşılaştırma yapılırken bu eserler, konusu, konunun işlenişi, şahıslar ve özellikleri, fikirleri, eserlerin şekil, vezin ve üslûp özellikleri gibi yönler dikkate alınacaktır. Eserlerin Beng ü Bâde ile benzeyen veya benzemeyen özellikleri de yeri geldikçe işlenecektir.

Çalışmamızın ikinci bölüm ise Beng ü Bâde'nin incelemesinin yapıldığı bölümdür. Bu bölümde de Beng ü Bâde üzerinde yapılan önceki çalışmalara ek olarak, Beng ü Bâde'nin konusu, özeti, şahıslarının özellikleri, konu dışında kalan hikayeleri, dil ve üslûp özellikleri, edebi sanatları ve şekil özellikleri üzerinde durulacaktır.

Son bölümde de Beng ü Bâde'nin günümüz alfabesiyle metni yer almaktadır. Bu metin bölümü, 1955 yılında Maarîf Basımevi'nce İstabul'da yayınlanmış, Kemal Edip Kürkçüoğlu'nun hazırladığı çalışmaya göre düzenlenmiştir. Kemal Edip Bey, bu eseri günümüz alfabesine çevirirken, üç ayrı nüshayı birlikte ele almıştır. Bu nüshaların ikisi,

Maarif Vekilliği Ankara Kütüphanesi'nde Hacı Bektaş yazmaları arasında 276 ve 1280 numaralarıyla kayıtlıdır. Diğer ise, Samsun Gazi kütüphanesi'nde 53/1642 numarada kayıtlı olan nüshadır. Kemel Edip Kürkçüoğlu, bu üç nüsha içinde, Samsun Gazi kütüphanesi'ndeki nüshayı esas kabul etmiştir. Kemal Edip Bey, yukarıdaki kütüphane ve kayıt numaralarını, çalışmasının önsözünde bizlere vermiştir.

1.2. Eski Türk Edebiyatında Uyuşturucu Ve Sarhoşluk Verici Maddeler ¹

Geçtiğimiz yılın haziran ayında Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanlığı'ca, Yrd.Doç.Dr Zülfü Güler'in danışmanlığında, *Eski Türk Edebiyatında Uyuşturucu ve Sarhoşluk Verici Maddeler (Beng ü Bâde)* isimli bir seminer hazırlamıştır. Bu seminer kapsamında, uyuşturucu ve sarhoşluk verici maddelerle ilgili olarak, Fuzûlî'nin Beng ü Bâde'sinden de bahsetmiştik. Söz konusu seminerin önsözünde, çalışmamızın iki etaptan oluştuğunu ve asıl konumuzun Beng ü Bâde olduğunu dile getirmiştik. Bu bağlamda çalışmamızın her iki etabının da bir bütünlük oluşturması bakımından konuyla ilgili seminerimizin kısaca özetini de buraya almakta yarar gördük.

Edebiyatımızda kullanılan keyif verici maddelerin isimlerini ve özelliklerini önceki seminerimizde geniş bir biçimde ortaya koymuştuk. Buna göre, Beng (esrar) ve Bâde (şarâp), eski edebiyatımızda hemen her beyitte karşımıza çıkan mazmunlardan sadece ikisidir. İslâmiyet öncesi Türk Edebiyatı'mızdan bu güne kadar her şâir, bu iki mazmuna şiirlerinde geniş yer vermişlerdir. Bazıları, bu iki mazmunu gerçek anlamda düşünmüş, onların içinde kendilerini bulmak adına derin bir deryaya dalmışlardır. Bazıları da bu iki mazmuna bir de tasavvufi düşünceyi ekleyerek, Allah (C.C)'ya varmanın yollarını aramışlardır. İlâhî aşka giden yolda, mecâzî mânâda aşk şarâbını içerek kendilerinden geçmiş ve "fenâ fil-İlâh"ta kaybolmuşlardır.

Şu bir gerçektir ki edebiyatımızda Beng ve Bâde, çoğunlukla mecâzî bir anlamda düşünülmüş ve eserlere öyle yansımıştır. Öyle ki Beng: Sevgilinin ağzının ve dudagının, küçük oluşu ve hattâ görülmeyişi nedeniyle bir sır'dır. Ayrıca o ağızdan söz çıkmaz. Bu sebeple ağzın içi henüz söylenmemiş sırlarla doludur. Ancak yine de o dudaklarda esrâr özelliği vardır, içeni sarhoş eder. Esrarın sarhoşluğu, içki sarhoşluğundan bir gömlek daha öndedir. Sevgilinin güzelliğini gören âşık, esrâr içmişçesine hayrân olur, kendinden geçer. Cân, görülmeyişinden dolayı; aşk ise, iki kişi arasında gizli bir duygu olduğu için esrârlıdır.

Bâde ise, rengi dolayısıyla dudaga, kana, gözyaşına, yanağa benzetilir. Lezzetli ve sarhoş edici özelliğiyle de teşbîhlere konu olur. Bezm ve meclislerin vazgeçilmez unsurudur. Şarâptan söz edildiği zaman nâb, sâfi, ve hoş-güvar sıfatlarıyla birlikte kullanıldığı görülür. Şarâptan söz etmek için birçok vesîle bulan şâir, kesinlikle şarâbı iyi yönde kullanır. Şâir için içki, anne sütü gibidir, onsuz olamaz. Vâiz ve kaba sofuya içkiyi men' ettiği için karşı çıkar ve düşman kesilir.

¹ Hazırlayan: Köleoğlu, Mehmet, Yüksek Lisans Semineri, (Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanlığı) Elazığ-2001

Eski Türk Edebiyatı'nda Beng (esrar) ve Bâde (şarâp), hakkında daha yüzlerce terkîp ve teşbîhler yer almaktadır. Yüzyıllardır insanların ellerinde ve ceplerinde taşıdığı bu iki madde, her zaman kendisine bir aşık bulabilmiş ve sarhoş edici özelliğiyle sayısız insanı etkilemeyi başarmıştır. Tıpkı eski edebiyatta tasvir edildiği gibi, ince belli, uzun boylu, siyah saçlı, kalem kaşlı bir sevgili gibi düşünülmüş, âdetâ birçok kişinin kanına girerek onların, kendisinden başka hiçbir şey düşünmemelerini sağlayacak kadar akıllarını baştan uçurmuştur.

Beng ve Bâde konusunda, hatta bu mazmunların çağrıştırdığı başka mazmunlar (meyhâne, bezm, ma'cûn, sâkî.vb.) hakkında seminerimiz içinde geniş bilgi bulunmaktadır.

Eski Türk Edebiyatı'nda her ne kadar birbirine yakın anlamda, birlikte kullanılmış da olsalar Beng ve Bâde, Fuzûlî'nin eseriyle, birbirine düşman olmuşlardır. Her ikisi de insanlar üzerinde benzer etkiler göstermekte ve ortak bir amaca hizmet etmektedirler. O ortak hizmet de akılları baştan almak'tır. Ama Fuzûlî'nin Beng ü Bâde'sinde bu iki arkadaş, bir bakıyoruz birbirine üstünlük kurma yolunda meydan okuyan cephelerde gezmekteler. Onları bu cepheye Fuzûlî mi taşıdı, yoksa kendileri mi "Bir ipte iki canbaz oynamaz." dedi ? bunu bilemiyoruz. Ama bildiğimiz bir şey var ki her ikisi de birbirinden güçlü ve etkileyici.

1.3. Temsili Eserler

Sanat deyince akla, bir düşünceyi, bir duyguyu veya bir sezgiyi herkesin düşündüğünden farkı algılamak ve ortaya koymak gelmektedir. İnsan çok karmaşık bir varlıktır. Onun en büyük özelliklerinden olan düşünme ve konuşma (ifade etme), sanatın icra' edilmiş yöntemi olarak düşünülmelidir.

Yaradılış özelliği bakımından insanoğlu, düşünme, duyma ve hissetme yetenekleriyle donatılmıştır. Bu yeteneklerini, zaman olur ki başkasıyla paylaşma endişesiyle birleştiren ortaya sanat eseri çıkmaktadır. Bir bakıma sanat ve sanat eseri, insanın her ne sûretle olursa olsun düşüncelerini, herkesin bildiği ölçütlerin dışında, bilinenden daha farklı bir biçimde ifade etme gücüdür.

Bu güç, kendisini ortaya koyan insanın da karakteriyle birleşince, okunmasına, izlenilmesine, dinlenilmesine doyulamayacak, eşsiz bir güzellik kazanmış olur. Güzel sanatların hemen her çeşidi işte bu noktadan hareketle insanlar tarafından meydana getirilmiş ve beğenilmiştir.

Edebiyatta da durum aynıdır. Hissedilen, duyulan veya düşünülen bir olay, bir de yazarının ince fikir kırıntılarıyla birleşince çizgi çizgi kağıda düşer ve anlam kazanır. Şiir olsun, hikâye olsun bütün yazın sanatları, yukarıda da belirttiğimiz gibi okuyucusuna her an bildiği bir meyveyi farklı bir kâse içinde yeniden tattırmak istemektedir.

Bizim asıl konumuz sanat dalları içinde edebiyat ve ağırlıklı olarak da şiir olacaktır. Şiirin, hikâyeye nazaran daha bir ustalık gerektirdiği bir gerçektir. Onu meydana getirmek için bir senaryoyu oluşturmak, bu senaryoyu da kelime kelime

ölçülere uyarlamak ve en sonunda da insanın ruhunda mükemmel bir tablo görünümüne sokmak elbette zor bir iş. Bütün bu işleri yapmak için sadece kelimeler yeterli gelmeyecektir. Bunu yanında birtakım mazmunlara, motiflere, soyut kavramlara da ihtiyaç vardır. Temsillerle ortaya konulacak edebi bir eser insanların ruhunda daha derin izlenimler uyandıracaktır. Bu sebeple birçok edebiyat eseri, oluşum aşamasında çeşitli temsiller, mazmunlar ve kavramlarla beslenmiş olmalıdır.

Temsiller, hemen her edebî eserde muhakkak vardır. Ancak bir de tamamen temsili kavramlarla, hatta insan dışı çeşitli varlıklarla bezenmiş ve o şekilde sanatsal bir değer kazanmış eserler de çoktur. İçinde insanın olmadığı, ama insanlara hitâb eden böyle bir eser, bütün edebiyatlarda büyük ilgi toplamıştır. Bu şekilde vücûd bulmuş edebî eserler, içerisinde insanın olmayışı, ancak insan hüvviyeti kazandırılmış başka varlıkların olmaları dolayısıyla çok ilgi görmüştür.

Türk Edebiyatı'nda da diğer edebiyatlarda olduğu gibi temsili edebiyat eserleri mevcuttur. Biz bunların en eskisini Divân-ı Lügât'it Türk'te görebiliyoruz. Burada yaz ve kış mevsimleri değişik şekillerde vasıflandırılmıştır. Bu şekilde insan dışı birer kavram olmalarına karşın mevsimler, tıpkı birer insan gibi düşünülmüş ve konuşturulmuştur.

Öte yandan, İslâmiyetin etkisiyle bizim edebiyatımızda da çok önemli bir yeri bulunan tasavvuf konusunda da temsili eserler kaleme alınmıştır. Bu eserler, temelde ilâhî aşkı işleseler de içerisinde bazı sembollere yer vermişlerdir. Sevgi hissi tamamiyle insana has bir özellik olarak bilinmektedir. Sevgi, hissetmeyi ve beğeniyi ön plana çıkaran bir duygudur. Yani, insanî duygulara hitap etmektedir. İnsan dışında herhangi bir varlığın, bir başka varlığı sevmesi düşünülemez. Ama Feridüddin Attar'ın Mantık al-Tayr'ı; Şemseddin'in Dehmurg'u; Nevaî'nin Lisânü't Tayr'ı gibi eserlerde âşık olan varlıklar, kuşlardır. Bu kuşlar bütün âlemin yaratıcısı olan Allah'a âşık olmuş, onun yolunu hayat nizâmı olarak düşünmüşlerdir. Tasavvufi bir düşünceyle ortaya konulan bu eserler her ne kadar insan dışı varlıklarla ifade edilse de merkezde insan vardır. Bu kuşlar ve yaşadıkları maceralar, insanlara birşeyleri öğretmek amacıyla esere girmiş ve her bir kuş kendi dilinde Allah'ı tesbîh ederek insanlara örnek olmuştur. Eseri meydana getiren şâir, düşüncesini kuşların kanatlarına yüklemiş ve onları bizim dünyamızda uçurmaya çalışmıştır.

Aynı şekilde yukarıdaki eserlerde sadece kuşlar değil; yer yer diğer hayvanlar da eserin içine saklanmışlardır. Eserin içinde, insanlara yönelik anlatılan çeşitli hikâyelerin kahramanları bazen bir deve, bazen bir eşek bazen de bir tilki olarak karşımıza çıkabilmektedir. Meselâ, Mevlânâ'nın meşhur Mesnevî'si bu türden bir eserdir.

Eserin içeriği veya kahramanları ne olursa olsun, amaç tasavvuf olduktan sonra işin içine didaktizm, kendiliğinden girmekte ve insanlara çeşitli öğretiler sunmaktadır. Bu tarzda yazılmış eserlerin içinde çeşitli hikâyeler vardır. Bu hikâyelerin kahramanları, insan dışı olmalarına rağmen teşhis ve intak sanatlarıyla insanî bir boyut kazanmışlardır. Bir hikâye, bir başka hikâyeye, oradan bir başka hikâyeye, derken tekrar en baştaki hikâyeye, en sonunda da bir düşünceye bağlanılmakta, böylece iç içe girmiş hikâyeler aracılığıyla verilmek istenen mesaj yerini bulmaktadır.

Bu teknikle yazılmış eserlere baktığımızda çok uzun olduklarını görüyoruz. Bu şekilde çeşitli hikâyelerle süslenmiş olan eser, bir taraftan okuyucusunu içindeki hikâyelerle eğlendirmekte, bir taraftan da okuyucusuna bilgi vermektedir. Türk Edebiyatı'nın hemen her döneminde böyle eserler, ilgi görmüş, aradan yüzyıllar geçmesine karşın hâlâ tazeliğini sürdülebilmektedir.

Sadece tasavvufî konularda değil, aşk konusunda da temsili eserlerin bulunduğunu söylemek mümkün. Bu tip eserlerde de yine çeşitli varlıklar, aşkı işlemişlerdir. Temsili olarak aşkın gücünü yine içinde geçen renkli hikâyelerle ortaya koymuş olan bu eserlerden bazıları da, Kara Fazlî'nin Gül ü Bülbül'ü, Lâmi'î Çelebi'nin Gül ü Pervâne'si, Zaîfî'nin Mîhr ü Mâh'ıdır. Temsili olarak aşkı işleyen bu eserlerde de insan yoktur. Ancak esere giren varlıklar, sonradan insan özelliği kazandırılmış, beşerî aşkın birer parçası olmuşlardır. Kahramanların insan olmayışı dolayısıyla en az tasavvufî konularda yazılmış diğer eserler kadar, bunlar da her zaman ilgiyle okunmuşlardır. Nasıl ki tasavvufî eserlerde insan, ikinci plana bırakılmış görünüyorsa, temsili aşk eserlerinde de durum aynıdır. Kahramanlar her ne olursa olsun, her iki konuda da yazılmış bütün eserlerde gizli bir insan vardır. Eseri okuyan kişi sonunda eserin içinde kendisine ait birşeyler bulmaktadır.

Temsili kahramanlarla vücûda getirilmiş hiciv ve mizah yollu eserlere de rastlamak mümkündür. Öyle ki Şeyhî'nin Hâr-nâme'si ve bizim bu çalışmamızın da konusu olan Fuzûlî'nin Beng ü Bâde'si, bu tip eserlerden bazılarıdır. Bu eserlerde de şâir, tıpkı tasavvufî veya aşkı işlediği gibi bu kez de sosyal bir aksaklığı, çeşitli sembollerle dile getirmeye çalışmaktadır. Bu sosyal aksaklıklar, şâirin bizzat kendi başından geçmiş veya toplumun büyük bir bölümünü etkisi altına almış konulardadır. Böyle eserlerde şâir, bir yandan söz konusu çarpıklığı ortaya koyarken, diğer yandan da onu hicivlerle eleştirmektedir. Amaç, insanlara doğru ile yanlış göstermektir. Var olan bir hakîkatî çarpıcı ve espirili bir biçimde zihinlere duyurmaktır. Bu bağlamda düşünülürse bu eserlerin de öğretici olduğu kanısına varmak mümkündür.

Yukarıda söylediğimiz tipteki eserler, her ne kadar insan olgusundan uzak bir görüntüde resmedilmiş olsalar da, temelde insana yönelik, birtakım öğretiler ortaya koydukları bir gerçektir. Yazıldıkları dönemlerde olduğu gibi bugün de söylemek istedikleri mesajlar, aynen geçerlidir. Belki de bu sebepten olsa gerek, aradan yüzyıllar geçmesine rağmen yine de aranan, okunulan eserlerdir.

1.4. Fabl Nedir?

Hayvan, bitki veya cansız varlıklar arasında geçtiği hayal edilen ve içerisinde ahlâkî bir konuyu ele alan manzum eserlerdir. Fabl, Fransızca *fable* kelimesinden dünya edebiyatlarına geçmiştir. Bu eserler, teşhis ve intak sanatı üzerine kurulmuş, ahlâk dersi vermeyi amaçlayan eserlerdir. İçlerinde insan kavramı yoktur. Tamamiyle hayvan, bitki veya cansız varlıklardan oluşmuştur. Bu varlıklar, tıpkı birer insan gibi düşünür ve konuşurlar. Baştan sona manzum bir biçimde yazılan bu eserlerin en sonunda mutlakla bir ahlâk dersine yer verilir. Çok çarpıcı bir ahlâkî meseleyi, kısa ve özlü bir biçimde ele almak fablın en önemli özelliğidir.

İlkçağlardan beri her dilde, bir ahlâk dersi çıkarmak üzere yazılmış hikâyeler vardır. Kurdu kuçu canlılaştırarak, onlara insan davranışlarını vermek ve sonunda bir ibret dersi çıkarmak, ilk önce Hint Edebiyatı'nda görülmüş, oradan diğer edebiyatlara geçiş yapmıştır. Beydaba adıyla bilinen Brahman filozofunun Sanskritçe yazdığı söylenen *Pança Tanrta* adlı bu eser, çok çeşitli dünya dillerine çevrilmiştir. Esere, ilk bölümlerdeki *Kelile* ve *Dimne* adındaki iki çakalın hikayesinin anlatılması dolayısıyla da bu isim verilir. Kelile ve Dimne, Türkçe'ye Farsça'dan tercüme edilmiştir.

Eski Yunan Edebiyatı'nda Hesiodos (M.Ö. VIII. Yüzyıl)'un, kardeşine öğüt vermek için yazdığı *İşler ve Günler* adlı eserinin bir bölümünde bir hayvan masalını manzum biçimde anlattığı söylenir. Yine Aisopos (Ezop), (M.Ö. VI. yüzyıl) gezdiği ülkelerden topladığı fablari mensur bir biçimde kaleme almıştır.

Şüphesiz Fransız şâiri, La Fontaine (1621-1695) fabl alanında bütün dünyada tanınmış bir isim olarak ün salmıştır. Onun fablari hemen herkes tarafından zevkle okunmakta ve birçok dile tercüme edilmektedir.

Eski Türk Edebiyatı'nda *kıssadan hisse* adıyla karşılık bulan bu edebî türe, Sâdî'nin (1193-1292) *Bostan* ve *Gülistan*'ı ve Mevlânâ'nın (1207-1273) *Mesnevî*'si örnek gösterilebilir. Edebiyatımızda bu alanda en çok ün kazanmış eser, hiç şüphesiz, Şeyhî'nin (1375-1431) *Hâr-nâme*'sidir.

Yeni Türk Edebiyatı'nda da İbrahim Şinâsi'nin birkaç fabl akla gelmektedir. Yine aynı dönemde Orhan Veli ve Sabahaddin Eyyüboğlu'nun, La Fontaine'nin fablari Türkçe'ye çevirdiklerini görmekteyiz.

Fabl hakkında verdiğimiz bu bilgiler ışığında Beng ü Bâde'nin bir fabl olduğunu söylemek oldukça güçtür. Çünkü yukarıda da söylediğimiz gibi fabl tarzı eserlerde mutlak sûrette bir ahlâkî düşünce ön plana çıkarılmalıdır. Oysa Beng ü Bâde içinde böyle bir ahlâk dersine rastlamak pek mümkün değildir. Bu söylediğimiz Beng ü Çağır için de geçerlidir. Hem Beng ü Bâde, hem de Beng ü Çağır, temelde insan dışı varlıkların konu edilmesiyle yazılmış da olsa birer fabldır demek elbette ki doğru olmaz. Ancak Mantık al-Tayr ve Mesnevî için aynı şeyi söylemek zordur. Mantık al-Tayr ve Mesnevî, her ne kadar tasavvuf konusunda yazılmış da olsa içlerindeki hikâyelere bakılırsa fable çok yakın oldukları anlaşılabacaktır. Dolayısıyla bu iki esere, içindeki hikâyelere dayanarak kısmen fabl demek yanlış olmaz.

1.5. Beng ü Bâde'ye Benzer Eserler

1.5.1. Mesnevî ve Beng ü Bâde

Mesnevî, 13. yüzyılda Konya'da yaşayıp yine orada vefât eden büyük İslâm şâiri Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî tarafından yazılmıştır. Toplam altı ciltten oluşan bu dev eserin ilk 18 beyiti bizzat kendisi tarafından yazılmıştır. Diğer kısımları ise aynı zamanda kitabın da yazılmasını isteyen Çelebi Hüsâmeddin tarafından kaleme alınmıştır. Her cilt bitince Çelebi Hüsâmeddin tarafından okunur, gerek görülürse düzeltilir, ondan sonra da kitap yeniden temize çekilirdi.

Mesnevî'ye hangi tarihte başlandığı veya ne zaman bittiği konusunda elimizde kesin bir delil yoktur. Ancak Mesnevî'nin ikinci cildine bir müddet ara verildiğine ilişkin bir bölüm vardır.² Buna göre altı yüz altmış iki recebin on beşinci günü (1264) ikinci cilde başlanmıştır. Birinci cildin ardından yaklaşık altı yıl gibi bir süre geçtikten sonra Mesnevî serisine devam edilmiştir. Eserin bittiği tarih hakkında da kesin bir bilgi yoktur. Ancak Mevlânâ'nın oğlu Veled Çelebi, eserin "Hâtîme" bölümünde Mesnevî'nin bitimiyle Mevlânâ'nın ölümü arasında çok uzun bir sürenin geçmediğine dair bir bilgiye rastlanılmaktadır.

Mevlânâ, eserine Şark-İslâm Edebiyatı'nda bir şiir tarzının adı olan "Mesnevî" adını vermiştir. Eserin hemen her cildinde, değişik beyitlerde bu isim geçmektedir. Bunun yanında yine Mevlânâ tarafından esere, "Saykal-i Ervâh" (Ruhların Cilâsı) ve Çelebi Hüsâmeddin'e yazdırıldığı dolayısıyla "Hüsâmî-nâme" (Hüsâmeddin'e Ait Kitap) gibi isimler de verilmiştir.

Mesnevî, toplam altı ciltten oluşmaktadır. Tarihin bazı dönemlerinde "yedinci cilt"ler de çıkmış olsa da bunlar pek fazla ilgi uyandırmamıştır. Çünkü Mevlânâ, Mesnevî'nin altıncı cildinin başında bu cildin son cilt olduğunu açık bir biçimde söylemiştir.

Mesnevî Farsça olarak yazılmıştır. Aynı zamanda çok büyük bir âlim olan Mevlânâ Celâleddin, bu eserini birtakım hikâlelerle beslemiş, söylemek istediklerini bu hikâyeler içine serpiştirmiştir. Onun zihninde konular, konuları kovalıyor, bu konulara uygun hikâyeleri hatırlatıyor, böylece konu uzayıp gidiyor. Hikâyeleri anlatırken bazan bir insan, bazan da bir hayvan hikâyeye malzeme olarak giriyor. Anlatılan bu hikâyeler, bir başka hikâyeyi, o hikâye de konuyla ilgili daha başka bir hikâyeyi akla getiriyor. İç içe bu hikâyeler devam ederken araya bir ruhî tahlîl giriyor ve tekrar ilk hikâyeye geri dönülüyor. Bu surette eserde bir hikâye birkaç kere döndüğü, fakat her dönüşte bitiremeyip başka başka bahislere daldığı ve ilk sözü, neden sonra bitirdiği görülür. Hatta arada bir Çelebi'ini soruları, Mevlânâ'nın bu sorulara verdiği cevaplar, günlük ve alâlâde mevzular bile esere girmiştir.³ Feridüddin Attar'ın Mantık al-Tayr adlı eseri de aynı tarzda hikâyelerle işlenmiş bir durumdadır. Ancak Mantık al-Tayr'da konu dışında herhangi bir ayrıntıya yer verilmemiştir. Anlatılan bütün hikâyeler konuyla ilgili hikâyelerdir.

Mesnevî'de, Mevlânâ Celâleddin, sözü o kadar kolaylıkla, sekmeden, duraklamadan, sürçmeden aktarmaktadır ki tekrarlar, düzensizlikler, ihmaller Mesnevî'de doğal görülümektedir. Eserdeki bu akıcılık, şüphe yok ki Mevlânâ'nın şâirâneliğinden gelmektedir. Mevlânâ'nın geniş bilgisi, mükemmeliyet şiir tekniği, hikâyelerdeki canlı tasvirler ve daha birçok özellik, yan yana gelince Mesnevî'nin binlerce beyite ulaşması sağlanmıştır.

Tıpkı Mantık al-Tayr gibi Mesnevî de sâlikler için yazılmıştır. Çeşitli dinî inanışlar, tasavvuf esasları, özellikle "Vahdet-i Vücûd" felsefesi tahlîl edilmekte, uygun hikâyelerle Kur'an kıssaları anlatılmaktadır. Her bir hikâye, telkin edilmek istenen fikre tatbîk olunmaktadır. Bu arada Mevlânâ, basit, fakat düşündürücü ve bilhassa buluş

² Mevlânâ, Mesnevî, (Çeviren: Veled İzbudak) M.E.B Yayınevi, İstanbul, 2001, cilt:II. Beyit:1-2 s, 1

³ Mevlânâ, Mesnevî, (Çeviren: Veled İzbudak), M.E.B Yayınevi, İstanbul, 2001, cilt I, Beyit: 3990. s,318

kabiliyetini gösteren deliller getirir, örnekler verir, anlatmak istediği şeyi apaçık bir hâle koyar, hattâ gülünç ve bazan açık hikâyeler bile söylemekten çekinmez.

Mesnevî'yi bir bütün olarak kabul ettiğimiz takdirde ondaki basitliğin, coşkunluğun, ihmâlin, tertipsizliğin, azâmetin, kemâlin ve noksanın kısacası binbir türlü tezâhürün kudretli bir ahenk içinde mükemmel bir birlik meydana getirdiğini göreceğiz.

Mesnevî'nin hemen her bahsinde Kur'an kıssaları geçer. Birçok beyitlerinde âyet ve hadislerden lafzî ve mânevî iktibâslar vardır. Bu bakımdan Mesnevî'ye "Magz-i Kur'an" (Kur'an'ın İçyüzü) diyenler tamamiyle haklıdır. Mevlâna, eserinde kelâm ilminden, Yunan felsefesinden ve büyük sofilerin menkıbelerinden bahseder. Mesnevî'de yer yer gerçekçilikten de söz edilebilir. Bu, yalnız hikâyeler için değil; onun gezdiği yerler, gördüğü şeyler için de geçerlidir. Bütün bir devrin adetleri, görenekleri, düşünce ve sezişleri elle tutulur, gözle görülür bir halde canlanır. Bazan da Mevlânâ, kendi maceralarını kapalı, yahut açık bir surette anlatır, fikirlerini izâh eder. Mesnevî'deki hikâyelerin hepsini Mevlânâ tarafından uydurulmuş olmasına da imkan yoktur. Mevlânâ fikrini açmak, merâmını anlatmak için halk hikâyeleriyle atasözlerine de müracaat etmektedir. Hâlâ söylediğimiz birçok atasözerini Mesnevî'de buluyoruz. Bu yüzden Mesnevî folklor bakımından da önemlidir. Mevlânâ'ya okuduğu kitaplardaki hikâyelerle sevdiği şâirlerin mazmûnları da müessirdir. Meselâ birinci ciltteki tavşanın arslanı aldatması hikâyesini "Kelîle ve Dimne" den aldığını kendisi söyler. (S. 87'den itibaren) 144-181. beyitlerdeki aşk teşhîsini İbn-i Sînâ'nın "Kânûn"unda bulmaktayız. Fakat Mevlânâ'nın en çok etkilendiği isim Feridüddin Attar'dır. Hikâyeleri anlatırken aynı yolu o da takip etmiştir. Fakat yukarıda söylediğimiz özellikler bakımından bu etkilenme Mevlânâ'nın potasında erimiştir.

Kısaca Mesnevî, baştanbaşa bir kültür âleimidir. Ve dünya eserleri arasında bu kitabın mümtâz bir konumu vardır. Mistik eserlerle sofîyâne şiirler arasında ise bir benzeri yoktur.

Mesnevî'de geçen hikâyeleri Beng ü Bâde ile karşılaştırırken asıl hareket noktamız, aşk ve şarâp üzerinde yoğunlaşacaktır. Bunun yanında zaman zaman sosyal ve felsefî konular açısından da iki eser karşılaştırılacaktır.

Herşeyden önce Mesnevî, bir tasavvuf eseridir. Yazılış gâyesi ilâhî aşka ulaşmadır. Bu bakımdan içerisinde geçen hikâyelerin büyük bir çoğunluğu da, bu aşka ulaşmanın mücadelesiyle ilgili hikâyelerdir. Oysa Beng ü Bâde içinde geçen hikâyelere baktığımızda tasavvufî bir yaklaşımdan ziyade, birşeylerin (Beng veya Bâde) övüldüğünü ya da yerildiğini görmekteyiz. Mesnevî'deki hikâyeler çoğunlukla bir felsefî düşüncenin veya bir ahlâki meselenin önemine işaret eden hikâyelerdir. Ama Beng ü Bâde'deki hikâyeler daha çok bir iktidar kavgasının delillendirildiği hikâyelerdir.

Öte yandan Mesnevî, tasavvufî bağlamda olması yönüyle Feridüddin Attar'ın Mantık al-Tayr adlı eseriyle büyük benzerlik gösterir. Her ikisinde geçen hikâyeler de aynı paralellik doğrultusunda cereyân eder. İkisinde de ortak hikâyelere veya benzer konulara tesadüf etmek mümkündür. Ama Beng ü Bâde daha çok Mantık al-Tayr'da geçen hikâyelerin benzerleriyle karşıımıza çıkar.

Şu halde her üç eseri yan yana koyduğumuzda Beng ü Bâde, daha çok Mantık al-Tayr'a daha yakındır. Beng ü Bâde'deki hikâyeler Mantık al-Tayr'da geçen hikayelerle çok yakın durumdadır. Eğer konu şarâp değil de aşk olursa o zaman Beng ü Bâde ile Mesnevî arasında bir yakınlıktan söz etmek mümkün olacaktır.

Biz, çalışmamızı sürdürürken Mesnevî'yi cilt cilt ele aldık ve sırasıyla ilk ciltten başlayarak Beng ü Bâde ile benzeyen taraflarını ortaya koyduk. İlk ciltte bir pâdişâhın, bir câriyeye âşık olduğu hikayesi karşımıza çıkar. Bu hikâyede câriye aslında bir kuyumcu oğlana âşıktır. Ama pâdişâh onu haremine aldıktan sonra kız hastalanır. Birçok hekim onu iyileştirmeye çalışsa da başarılı olamaz. Sonunda işin doğrusu anlaşılır ve kuyumcu, kızın yanına getirilir. Kuyumcuya pâdişâh tarafından bir ilaç içirilir ve câriyenin ona olan aşkı söndürülür. Böylece câriye hastalıktan kurtulmuş olur.⁴

Bu hikâye, Mantık al-Tayr ve Beng ü Bâde'de geçen Şeyh San'an hikâyesine çok benzemektedir. Ama Mesnevî'de geçen bu hikâyede konu tamamiyle aşk konusudur. Herhangi bir biçimde şarâp mazmununa rastgelinmez. Sadece Mantık al-Tayr ve Beng ü Bâde içinde anlatılan hikâye ile benzerlik arz eder.

Öte yandan Mesnevî'de geçen bu hikâye, tasavvufî anlamda değerlendirilirse tıpkı Beng ü Bâde'nin tamamına hakim olan savaş mücâdelesine gibi düşünülebilir. Öyle ki bu hikâyede pâdişâh: Rûhu, Câriye: Nefsi, Hekimler: Sahte şeyhleri, Gerçek hekim: Mürşid-i Kâmil'i, Kuyumcu da Hevâ ve hevesleri temsil etmektedir. Bunlar bir hastalık çerçevesinde bir mücâdeleye girmiş ve bir şekilde kendi güçlerini sergilemişlerdir. Sonuda en kârlı çıkan kişi pâdişâh yani Ruh'tur. Bir güç yarışı açısından düşünülürse bu hikâye, Beng ü Bâde'nin temel mantığıyla birbirine benzer durumdadır.

Aynı ciltte geçen bir başka hikâyede de Şeyh San'an hikâyesine benzeyen bir motif hemen karşımıza çıkar. Bu motif, bir sevgilinin âşığına çeşitli işler yaptırması, bir süre onun için beklemesi gibi şeylerdir. Burada da âşık, sevgilisine ulaşması için bir imtihândan başarıyla çıkmalıdır.⁵ Bu hikâyedeki sevgili için çekilen eziyet motifi, Mantık al-Tayr'daki ve dolayısıyla da Beng ü Bâde'deki Şeyh San'an hikâyesiyle benzerlik göstermektedir.

İkinci ciltte de ilk olarak bir gece bekçisinin, bir sarhoşla geçen konuşması göze çarpmaktadır. Bu konuşmada sarhoş, şarâbın etkisiyle iyice kendinden geçmiştir. Yanına gelen bekçi, ona ne içtiğini sorduğunda sarhoş, testideki şarâbı içtiğini söylemektedir. Daha sonra onu tövbe etmeye ve yeniden Allah'ın dostu olmaya devet eden bekçiye sarhoş, "Hu... hu...!" diye cevap vermektedir.⁶

Mesnevî'de geçen şarâp motifi, bu hikâyeden de anlaşılacağı gibi Allah'a ulaşmada "aşk şarâbı"nı kastetmektedir. Yani Allah aşkıyla kendinden geçen kişi şarâpla sarhoş olduğunda gerçek aşka kendini daha yakın hissetmekte ve Allah'ı zikretmektedir. Şarâp burada Kevser olarak da düşünülebilir. Aynı şey Beng ü Bâde'de de vardır. Rey şehrinde geçen hikâyede amaç, Bâde'nin Kevser'le eşit olabileceğidir.

⁴ Mevlânâ, Mesnevî, (Çeviren: Veled İzbudak), M.E.B Yayınevi, İstanbul, 2001, cilt I, Beyit 55 s, 5

⁵ Mevlânâ, Mesnevî, (Çeviren: Veled İzbudak), M.E.B Yayınevi, İstanbul, 2001, cilt I, Beyit: 3077, s.247

⁶ Mevlânâ, Mesnevî, (Çeviren: Veled İzbudak), M.E.B Yayınevi, İstanbul, 2001, cilt II, Beyit: 2387 s,183

Beng ü Bâde'deki kişi ile Mesnevî'nin içinde geçen bu hikâyenin kahramanı aynı dert için (ilâhî aşk için) şarâba meyletmektedirler.

Mesnevî'nin üçüncü cildinde bizim üzerinde durduğumuz şarâp motifiyle ilgili herhangi bir hikaye bulunmamaktadır. Bundan dolayı bir sonraki cilde baktığımızda karşımıza Beyâzid'in bir koku duyması hikayesi çıkmaktadır. Öyle ki bu koku çok uzaklardan gelmekte ve Beyâzid'e bir haber vermektedir. Bu haber, gelecekte üstün vasıflı bir pâdişâhın doğacağı haberidir. Mesnevî'de ⁷ geçen bu hikâyede rüzgarın getirdiği bu koku, Beyâzid'e şarâp kokusu gibi keskin gelmiştir. Kokunun etkisiyle kendinden geçen Beyâzid, kokuyla sarhoş olup etrafındakilere haberler vermektedir. Sarhoşluktan çok uzak olan diğer insanların bu kokuyu duymaları mümkün değildir.

Daha önce de dediğimiz gibi Mesnevî'deki şarâp mazmunu bildiğimiz şarâp değildir. Tamamiyle mecâzî mânâda ve ilâhî aşka yönelik bir cezbe halidir.

İlerideki beyitlerde de yine Beyâzid'in bir başka hikâyesi daha anlatılmaktadır. O da tıpkı "En-el Hakk" olayını hatırlatmaktadır bizlere. Yine kendinden geçmiş olan Beyâzid, şarâbın etkisiyle "Ben Allah'ım..!" diye haykırmaktadır. Etrafındakiler bu olayı anlamaya çalışmakta ve onun sarhoş olduğunu bilmektedirler. Sabah olunca Beyâzid'e yaptıklarını anlattıkları vakit, Beyâzid onlara, bir daha böyle bir olay olduğunda kendisini bıçaklamalarını emretmiştir. İkinci kez aynı şey olunca etrafındakiler Beyâzid'i bıçaklamaya kalkmışlar. Ancak şarâbın etkisiyle kendini kaybeden Beyâzid'e hiçbir kılıç girememiş, uçları eğilerek onu tutan elleri delik deşik etmiştir. ⁸

İlâhî aşka ulaşmada bir araç olarak düşünülen şarâp, bu hikâyede insan, kendinden geçip sarhoş olmuş, (Fenâ fil-illâh) ve bütün bedensel gereksinimlerden bir anda sıyrılabilmiştir.

Beng ü Bâde'de geçen hikayelerde de şarâp insanı sarhoş etmektedir. Ancak bu sarhoşluğun etkisi, bedende değil zhinde kendini göstermiştir. Daha başka bir deyişle Beng ü Bâde'de şarâp ve bunun yanında esrar, insana güzellikleri gösterdiği gibi, zaman zaman da insanı yoldan çıkarabileceği üzerinde durulmuştur. Oysa Mesnevî'de durum farklıdır. Burda şarâp = ilâhî aşk'tır. Sevgiliye ulaşmada bir araçtır.

Beşinci cildin ilerleyen bölümlerinde temsili olarak Allah (C.C) ile İblîs arasında geçen bir konuşma yer almaktadır. ⁹ Bu konuşmada Allah (C.C) İblîs'e, insanları yollarından saptırmak için birtakım özellikler vermektedir. Bunlardan biri de şarâb ve çalgıdır. İblîs, bu gibi özellikleri, insanları dalâlete sürüklemekte ve onları cehennem azâbına ma'rûz bırakmaktadır. Sadece şarâp ve çalgıyla da kalmayarak, İblîs, erkeklerin dayanamayacağı bir belâ olan şehvet duygusunu da kullanmayı öğrenmiştir. Durum böyle olunca şarâp, eğlence ve kadın bir insanın başına musallât olması durumunda İblîs'in o insana yaptıramayacağı günah kalmamaktadır.

Beng ü Bâde içinde de şarâp kavramı eğlence kavramı ve buna bağlı olarak da kadın motifi geçmektedir. Ama şunu unutmamak gerekir ki Mesnevî, ve hatta Mantık

⁷ Mevlânâ, Mesnevî, (Çeviren: Veled İzbudak), M.E.B Yayınevi, İstanbul, 2001, cilt IV, Beyit: 1802 s.147

⁸ Mevlânâ, Mesnevî, (Çeviren: Veled İzbudak), M.E.B Yayınevi, İstanbul, 2001, cilt IV, Beyit: 2102 s.170

⁹ Mevlânâ, Mesnevî, (Çeviren: Veled İzbudak), M.E.B Yayınevi, İstanbul, 2001, cilt V, Beyit: 1171s.97

al-Tayr, tasavvufî bir mahiyetteyken Beng ü Bâde ve Beng ü Çağır adlı eserler ise tasavvufî değil de biraz daha eğlendirici bir özelliktedir.

Mesnevî'nin altıncı ve son cildinde de bir şarap motifi bulunmaktadır.¹⁰ Burada bir pâdişâh, içki içip sarhoş olunca sokaktan geçen bir dervîşi de meclise davet eder. Davete gelen dervîş, ilk önce sunulan şarâbı kabul etmeyen dervîş sonra alıp içmeye başlar. Ve sâkînin de etkisiyle iyice sarhoş olur ve kuytu bir yerde pâdişâhın câriyesiyle muhabbete girer. Bunu öğrenen pâdişâh, hemen onu çağırır ve ona çok kızar. Ancak dervîş, pâdişâha çok güzel bir cevap vererek, âdetâ işlediği suçun pâdişâhın yüzünden işlendiğini söyler. Çünkü ona şarâbı pâdişâh ikram etmiştir.

Bütün bunların ışığında Beng ü Bâde ile Mesnevî arasında bir etkileşimin olduğunu söylemek mümkün olur. Ama bu benzerlik, az evvel de işaret ettiğimiz gibi eserîn içinde geçen şarâp mazmunu ile ilgilidir. Mesnevî'deki şarâp mazmunu, tamamiyle aşka ve hatta ilâhî aşka yönelik bir araç durumundadır. Asla Beng ü Bâde'de olduğu gibi onun üstünlüğü veya sakıncaları üzerinde durulmaz. Kaldı ki Mesnevî'de sözü edilen şarâp kavramı, gerçek bir nitelikte olmayıp, mecâzî bir mahiyette karşımıza çıkar.

1.5.2. Beng ü Çağır ve Beng ü Bâde

Beng ü Çağır, 14. yüzyılın ikinci yarısı ile 15. yüzyılın ilk yarısı arasında yaşadığı bilinen Yusûf Emîrî'nin bir eseridir. Manzum mensur karışık bir tarzda yazılan bu eser de tıpkı Beng ü Bâde gibi esrar ve şarâbı konu etmektedir. Beng ü Çağır'ı, Gönül Alpay (Tekin), metin ve notlar halinde yayınlamıştır. Gönül Alpay'ın belirttiğine göre bu münâzara eserîn bilinen tek nüshası şu an Londra British Museum'da bulunmaktadır.¹¹

Yusuf Emîrî, Beng ü Çağır adlı bu eserini, kime sunduğunu açıkça belirtmemişse de eser, tahminler doğrultusunda Şahrûh'un şiir ve edebiyata düşkün olan oğlu, Baysungur Mirzâ'ya sunulmuştur. Gönül Alpay'ın bu fikirleri, tahminlerin ötesine geçmemesine rağmen doğru olabileceğini de kabul etmek lazımdır.

Yusuf Emîrî, kendisinden böyle bir eser yazmasını isteyen kişiyi "Belagat şehrinin azizi" olarak tanımlıyor. Devamında bu kişinin çok yakışıklı ve edebiyat alanında da çok usta biri olduğunu söyleyen Emîrî, bizlere ipucu vermekte ve bu kişinin Bâysungur Mirzâ olduğunu hissettirmektedir.

Beng ü Çağır'da, esrar ve şarâp karşılıklı konuşmalarla bir münâzaraya girişmişlerdir. Eserde Fuzûlî'nin Beng ü Bâde'sindeki gibi bir savaş olayı yoktur. Beng ü Çağır'da her iki kahraman, kendi üstünlüklerini birtakım delillerle ortaya koymaktadır. Bu yönüyle Beng ü Bâde'deki oynlaştırma burada pek hissedilmez. Ayrıca Beng ü Çağır'da, Beng de Çağır (şarâp) da olumlu ve olumsuz yönleriyle işlenir. Yani her ikisinin de insanlara zararlı olduğu vurgulanır. Burada Yusûf Emîrî, Fuzûlî gibi herhengi bir tarafın üstünlüğüne inanmaz. İki tarafın da eleştirisini açık bir biçimde belirtir. Zaten Beng ü Çağır'ın giriş kısmında, bu münâzaranın şaka yapmak,

¹⁰ Mevlânâ, Mesnevî, (Çeviren: Veled İzbudak), M.E.B Yayınevi, İstanbul, 2001, cilt VI, Beyit: 3914 s.310

¹¹ Alpay, Gönül, Yusûf Emîrî'nin Beng ü Çağır Adlı Münâzarası, TDAY Belleten, Ankara, 1972

ü Bâde'de Fuzûlî, açık bir şekilde Bâde tarafını tutmakta, âdetâ mücâdelenin gâlibinin Bâde olmasını istemektedir.

Kahramanlarını sayısı bakımından iki eseri karşılaştırsak, Beng ü Bâde'nin daha zengin bir kadroya sahip olduğunu söyleyebiliriz. Zaman zaman Fuzûlî'nini kendisini de bir kahraman olarak sayarsak, Beng ü Bâde'de toplam 13 kahraman varken, Beng ü Çağır'da ise sadece Beng ve Çağır'ı görülebiliyoruz. Üstelik Beng ü Bâde'deki kahramanların (Fuzûlî hâric) hemen hepsi aktif birer role sahipken, Beng ü Çağır'daki kahramanlar, daha silik bir haldedir. Durum böyle olunca Beng ü Bâde'deki savaş ortamına bağlı olarak tasvirler daha yoğun, daha canlı ve daha sanatsaldır. Tıpkı bir film gibi savaşın öncesi ve sonrası kare kare anlatılmıştır. Beng ü Çağır'da ise iki kişinin birbiriyle yaptığı söz düellosu ağırlık kazanmaktadır. Kahramanların yaptıkları fiilî bir olay pek yoktur.

Aslında bu eserde şartlar hem Beng için hem de Çağır için eşittir. Yusûf Emîrî, ikisini de birbirine paralel kulvarlarda koşturur. Şarâp ve esrarın nasıl elde edildiği, nasıl içildiği ve nasıl yenildiği, bunlara müptalâ olmuş kişilerin dış görünüşlerini, karakterlerini, davranış biçimlerini realist bir biçimde gözler önüne koyar. Yani her ikisinin de hem zararlı hem de faydalı yönlerini birlikte ele alır. Durum böyle olunca eser de eşit şartlar altında sona erer. Eserin sonlarına doğru araya bal girer ve Beng'i de Çağır'ı (şarâb) da birbirinden ayırır. Burada asıl söylenmek istenen, esrar ve şarâba alışmış kişilerin, asıl kişiliklerini gizleyerek, kendilerini beğenilen ve saygı gören kişilermiş gibi sunmalarıyla ilgili yapılan bir alayın konusudur. Her türlü düşünceden uzak olarak ortaya konulmuş olan bu eser, şaka olsun diye yazılmış ve yine şaka olsun diye de içki yüzünden ölmüş Baysungur Mirzâ'ya sunulmuştur.

Öte yandan Beng ü Çağır, Beng'in bir bitkiden elde edildiği düşünülerek, yeşiller giymiş bir derviş gibi tanıtılması, ve yine Çağır'ın (şarâp) renginin kırmızı olması dolayısıyla Beng ü Bâde'ye benzemektedir. Her iki eserde de esrar ve şarâp aynı özellikte tasvir edilmiştir. Esrar, derviş kılıklı, yaşlı bir ihtiyar görünümündeyken, şarâp, hareketli, atılgan ve çabuk öfkelenen bir genç şeklinde tarif edilmiştir. Esrardaki uyşuk, bitkin ve mütevekkil anlayışa zıt olarak şarâp, atak, canlı, yakıcı ve savaşçı bir anlayışı temsil etmektedir. Temelde her iki kahraman da birbirlerine oldukça ters düşmektedir. Kahramanlar arasındaki bu tezatlığın Fuzûlî'nin Beng ü Bâde'sinde de açık bir biçimde hissedilmektedir. Buna göre Fuzûlî'nin, kendisinden önce yazılmış olan Beng ü Çağır'dan etkilenmiş olması mümkündür. Ama bu etkilenmenin farklı bir boyutu da Fuzûlî'nin taraf tutuyor olmasıdır. Beng ü Çağır'da Yusuf Emîrî herhangi bir tarafı tutmamasına karşılık Beng ü Bâde'de Fuzûlî, Bâde'nin yanındadır.

Her ne kadar Yusûf Emîrî, hiçbir tarafın savunuculuğunu yapmamışsa da o da tıpkı Fuzûlî gibi Beng'i alaylı bir biçimde küçük görmektedir. Hem Beng ü Çağır'da hem de Beng ü Bâde'de şarâp, "yaramaz çocuk" olarak gösterilirken, esrar da "ihtiyar derviş" şeklinde tanıtılmıştır. Her iki eserde de bu yaramaz çocuk, ihtiyar dervişle alay eder.

Aslında her iki şâirin de derviş tiplmesi bilerek yapılmış izlenimi vermektedir. Hem Yusûf Emîrî hem de Fuzûlî, yeşil elbiselerle, ilimden, irfândan, hatta Kur'an'dan dem vuran bu kişilerin aslında derviş olmadıklarını, derviş örtüsü altında bir takım kötü ve ahlâksız davranışların gizli olduğunu vurgulamaya çalışmışlardır. Bu yönüyle de iki

eserin birbirine benzedikleri söylenilebilir. Ama Beng ü Bâde'de Bâde'nin üstün gelmesi, Fuzûlî'nin, kurtuluşu şarapta aramak gerekir inancında olduğunu göstermektedir.

Beng ü Bâde'de, kahramanların üstünlük yarışında örnek olması bakımından anlatılan küçük hikâyeler de farklı bir anlatımla karşımıza gelmektedir. Bu küçük hikâyeler olayla bağlantılı olarak baştan sona anlatılırken, Beng ü Çağır'da sadece ufak telmihlerle geçirilmiştir. Verilen örneklerin hepsi veren tarafın üstünlüğünü ispatlamak amacıyla verilmiştir. Ancak Beng ü Bâde'de bu delil amaçlı hikâyeler tam bir hikâye gibi kompoze edilmekte, Beng ü Çağır'da ise göndermelerle geçirilmektedir. Zaten verilen örneklerin de niteliği birbirinden farklılıklar göstermektedir. Beng ü Çağır'da esrar ve şarâbın, yapısal özelliklerine yönelik örnekler bulunurken, Beng ü Bâde'de esrar ve şarâbın, insan üzerindeki etkileri üzerinde yoğunlaşan örnekler vardır. Bir başka ifadeyle Beng ü Çağır'da esrara ve şaraba dair verilen örnekler sezgisel; Beng ü Bâde'de verilen örnkeler ise görsel örneklerdir.

Şekil olarak da Beng ü Çağır, Beng ü Bâde'den çok farklıdır. En önemli fark, Beng ü Çağır'ın manzum ve mensur karışık bir biçimde yazılmış olmasıdır. Oysa Beng ü Bâde, tamamen manzum bir biçimde ele ortaya konulmuştur. Ayrıca Beng ü Çağır'da neredeyse her beyit, diğerlerinden ayrı bir vezinde yazılmıştır. Bu ilginç teknik Beng ü Bâde'de yoktur. Beng ü Bâde'de eserin her yerinde kullanılan vezin aynıdır. Yusûf Emîrî, bu farklı tekniğiyle eseri her okuyanın kafasını karıştırmakta, âdetâ onu sarhoş etmektedir. Türk şiirinde kullanılan arûz kalıplarından dokuzunu (Serî', Muzârî', Hecez, Remel, Müstec, Hafif, Müttekârîb, Ahreb, Recez) da karışık bir biçimde kullanan Yusûf Emîrî, böylece eserini bir içki meşîsindeki mezeler gibi çeşit çeşit yerlerden seçip getirmiştir. Okuyucu bu mezelerin hangisiyle doyuma ulaşacağına karar verememektedir.

Yusûf Emîrî, bunun yanında eserinde kullandığı nazım şekilleri bakımından da hayli ilginç bir yöntem uygulamıştır. Herşeyden önce kullandığı iki ayrı nazım tekniği vardır. Bunlardan birincisi, manzum; ikincisi de mensurdur. Bunun ötesinde bakıyoruz Beng ü Çağır'a yer yer beyitler, mısralar, hatta rübâiler bile birbirine girmiş durumda. Okuyucu, Beng ü Çağır'daki bu hızlı ve değişen tempoya yetişmekte güçlük çekmektedir.

Buna rağmen Beng ü Çağır'ın anlatım üslûbu bu kadar yorucu değildir. Eserde kullanılan dil, Çağatayca'dır. Kelimeler, o dilin özelliklerini tam olarak yansıtmakta, sade ama sanatlı bir üslûpla eser ortaya konmaktadır. Yapılan kelime oyunları, telmihler ve mecazlarla şeklindeki o karmaşık halin unutulması sağlanmaktadır. Beng ü Bâde'de Fuzûlî, farklı bir nazım tekniği kullanmamıştır. Ancak o da Azerî Türkçesi'nin neredeyse bütün özelliklerini eserine yansıtmış, tıpkı Yusûf Emîrî gibi sanatlı bir tutum içine girmiştir. Tabi her ikisinin de anlaşılamayacak kadar ağır bir yanı yoktur.

Beng ü Çağır ve Beng ü Bâde içinde kullanılan mazmun ve motiflerin de birbirine çok benzediğini düşünmekteyiz. Öyle ki, iki eser arasındaki bu mazmun benzerliği bizi, Fuzûlî'nin Beng ü Bâde'yi yazmadan evvel, kendisinden yaklaşık yüz yıl önce yazılmış Beng ü Çağır'ı bildiğini, okuduğunu, hatta büyük ölçüde ondan etkilendiğini söylememize yardımcı oluyor. Fuzûlî'nin Beng ü Bâde'sinin bir gençlik

eseri olduğu hatırlanırsa, sanıyoruz bu etkilenme ona çok olmasa gerekir diye düşünöyoruz.

Göl-gün, Hızır, kelle-huşg, yıldız, Ali, puhte, Selmân, tecrîd, ve yüze çıkmak gibi mazmun ve motiflerin her iki eserde de büyük ölçüde birbirine benzediğı görölmektedir. Yalnız, bu benzerliklerin, sadece esere giren motifler bakımından olduğı unutulmamalıdır. Her ne kadar kelime olarak bu motifler birbirlerine benziyor olsalar da zaman zaman farklı bir biçimde işlendiğine tanık olmaktayız. Bunların dışında iki eserin ayrı ayrı işlediğı mazmun ve motifler de vardır elbette. Öncelikle benzeyen motifler üzerinde duralım.

Meselâ her iki eserde de Kur'anı Kerim'den alınan bir ayetin aynı ayet olduğunu görüyoruz.¹² Beng ü Bâde'de bu ayete lafız olarak değinilmiş, ondan bir bölüm iktibâs edilmiştir. Oysa Beng ü Çağır içinde bu ayete sadece konuşma arasında bir hatırlatma yapılmıştır.

Beng ü Çağır'da geçen Ali ismi, Ali Hüseyin bin Abdullah bin Sînâ'yı yani İbn-i Sînâ'yı kastetmektedir. Çünkü onun El-Kânûn Fi-t-Tıbb adlı eserinde İbn-i Sînâ, az içildiğı takdirde şarâbın faydasından ve ilaç olabileceğinden bahseder. Oysa Fuzûlî'nin Beng ü Bâde'sinde geçen Ali, Halife Hz. Ali'dir. Bunda muhakkak ki Fuzûlî'nin şii oluşu yatmaktadır.

Hızır, Kur'an-ı Kerim'de de geçen bir isimdir. Hızır ve İlyas, ölümsüzlük suyunu aramaya çıktığı bilinen kişilerdir. İnanişâ göre, bu aramalar devam ederken Hızır, karada; İlyas da denizde, zor duruma düşmüş insanlara yardım eli uzatmaktadır. İşte Hızır, her iki eserde de geçmektedir. Beng'in bir sıfatı olduğı, bu bakımdan karada, insanları kendilerinden geçirerek, birçok dertten kurtardığı vurgulanmaktadır. Her iki eserde de Beng, Hızır'a benzetilmektedir. Hızır, ebedî hayatı bulan kişidir. Ve tabiatı yeşil rengi temsil eder. Yeşil (esrar) de temelde bitkiyi çağırıştırır. Ancak İlyas'ın ismi sadece Beng ü Çağır'da bulunmaktadır. İlyas'ın denizlerde insanlara yardım etmesi motifi işlenmektedir. Deniz sudur. Yani şarâptır. Farsça, "yemm" anlamına gelir. Yemm kelimesini de ters çevirdiğimizde "mey" kelimesini elde etmiş oluruz. Bu bakımdan şarâp denizdir, İlyas'tır.

Kelle-huşg, deli olmak demektir. Esrar içen biri deli olur. Herkes ona deli diye hitap eder. Çünkü akıl uçup gitmiştir. Onun deliliğı kalıcıdır. Sürekli kendinden uzak bir halde yaşar. Hem Yusûf Emîrî, hem de Fuzûlî, eserlerinde bu mazmunu Beng için kullanmışlardır. Bir insanın deli olması için Beng yeterlidir.

Öte yandan yıldız mazmunu da her iki eserde geçen ortak özelliklerden biridir. Beng ü Çağır'da geçen yıldız, Pervîn'dir. Bu bir yıldız topluluğı olarak bilinir. Bir arada olmayı kardeşçe yaşamayı akla getirir. Yusûf Emîrî, esrarın ve şarâbın önceleri kardeş gibi iyi geçindiklerini ama artık ayrı düşüklerini söylemek istemektedir. Beng ü Bâde'de kullanılan yıldız ise farklı bir yıldızdır. Süheyl yıldızdır. Güney tarafta görölmektedir. Fuzûlî, şarâbın, Cemşîd'in çocukları içinde bir yıldız olduğunu söylemeye çalışmaktadır.

¹² ".....şarâpta insanlar için faydalar vardır....." Bakara Sûresi, 219.ayet

Tecrîd, mantık demektir. Ayrıca tasavvufta tecerrüd (dervişlerin kendilerini bütün dünyevî arzulardan soyutlama) makamı vardır. Her iki eserde de Beng'in arkadaşları, dostları, müderrisler tecrîd şerhi okurlar. Tecrîd makamında bulunurlar, kendilerini, dünyanın bütün arzularından soyutlarlar.

Yukarıda saydığımız benzer veya farklı özelliklerin sayısı çoğaltılabilir. Eğer her iki eseri baştan sona incelediğimizde birbiriyle örtüşen veya çelişen daha birçok mazmuna rastlanabilir. Şurası kesindir ki, şâir Fuzûlî, Beng ü Bâde'yi kaleme almadan önce Yusûf Emîrî'nin Beng ü Çağır'ını mutlaka okumuştur. Kim bilir, tam olarak ona niyet etmemişse de belki de Beng ü Çağır'a nazire yazmış olabilir.

Beng ü Çağır'dan :

Bir kün manga 'azîzî kim belâgât mısırdâ Yusuf misillik irdi ve zihni 'icâz izhârında Mûsâ sıfatlık mutâyaba bâbında tekîf bilen tergîb kıldı kim Fars ulûbu bilen Türk elfâzını terkîb itip beng ü çağır arasında münâzara tertîb kılğıl kim bu çakka tigrü hîç irse bu tavrning 'uhdesinin çıkmay turur.(.....) Her kaçan atımnı ivürsem yemm bolurmin. Zâhirâ bu nâzüklünü körüp ayıpturlar, nazm:

Bâde deryâ vü il andın kiçe almas kime tik
'Ayb kılmasmin ki yoktur ilge deryâdın güzer¹³

ve ba'zî münkirler mini müttehim kılurlar kim 'akl cevherin zâyil kılır. Hâl ol kim kaziye-i 'akstur ve Selmân Parsîde bu dikkatnı memdûh sıfatıda ayıptur. Mısrâ:

Dil-i pâk-i tû dürr-i 'akl royâned zi-kalb-i yemm¹⁴

(....) ve zihni yürük, şîrîn sözlügler manga Gül-gûn at koyupturlar. Her kimning peymânesi toluptur, mining bilen öçeşür öçeşgeç. Şeksiz çaparmin. Tingri manga bu devrde ança küç u tehevür birtüptür kim eger bahâdırlar birbirige çıksalar, min yüzge çıkarmin ve ciger-dâr iernler iş küni mining sıfatımda okupturlar.

(....) Ve mining hâşîyetimni ol kişi bilür kim özini hikmet kânûnında Bû 'Alî tutar. Anıng üçün kim müddetler küp içinde Eflâtûn bigin riyâzet tartıpturmin ve hekim muni körüp ayıptur, nazm:

Ey devâ-yi nahvet ü nâmûs-i mâ
Ey tû Eflâtûn u Câlûnûs-ı mâ¹⁵

Ve min evbâş ıslahı bilen ol 'allâme'î durmin kim harâbâtîler mining karşımda tecrîd şerhin okurlar.

¹³ Remel: Fâ'ilâtûn Fâ'ilâtûn Fâ'ilâtûn Fâ'ilûn

¹⁴ Hezec: Mefâ'ilûn Mefâ'ilûn Mefâ'ilûn Mefâ'ilûn

¹⁵ Remel: Fâ'ilâtûn Fâ'ilâtûn Fâ'ilûn

(Eflâtun: Fıçıda yaşayan Diyojen'dir. Burada yanlışlıkla Diyojen'in yerine Eflâtun kullanılmıştır. Calûnûs: Tanınmış bir yunan doktorudur. Ayrıca bu beyit, Mesnevî'den alınmıştır. (Mevlânâ, Mesnevî, C. I, Beyit 24.))

(....) Çağır işitkeç açık üstindin itdi kim sanga tiger mü kim bu sözni agız tola mining yüzümge ayıtkaysın. Min sini puhte saginur irdim

(...) Mukarrerdur her mahfilde ki sini la'l atasalar, mini zümürürd okurlar ve her yirde ki sini su diseler mini ot dirler ve her meclisdeki sini İlyâs'ka nisbet kılsalar, mini Hızır'ga teşbîh kılurlar ve her makâmda ki 'âşıklar sining şeklingni ma'sûk lebigе mingzetürler, mining rengmini mahbûb hattga ohşaturlar. (....) Nazm:

Ay duhter-i rez ü pârsâyî mefroş
Kes nîst be-'alem ki tûrâ nenhâdest¹⁶

Ey Beng fîrû-rev be-hâd ü fikrî kun
Bâ her ki resî tû kelle-huşki menmây¹⁷

(....) Bu hâletde bal çağırını sora kildi ki hem-meşreb idi ve hem-demlik da'vîsin kılur erdi. Nazm:

Çağır tidi mini sin sorma ey bal
Ki il agzıda tüşüm Beng ilindin
Manga bu Beng dâyim til tigürür
Ölüpturmin mahâl u neng ilindin¹⁸

Balga keyfiyet ma'lûm boldı. Şîrîn-kârlık bilen araga kirip, alarnı birbiridin ayırdı Ç.agır hoş bolup du'â kıldı kim ey bal Tingri sanga uçmak rûzî kılsun ve hûrnı bî-kusûr kuçmak, kim mini bu cimrî ilingindin kutgarding. Çün söz bu yirge yitti, barçaları sohbet bisâtın bozup tefrika salâtın urup tarkadılar. Nazm:

Evvel barı Pervîn bigin cem'idiler bir gûşede
Âhır Benât-un-na's tik bir bir perîşân boldılar¹⁹

İlâhî mecmû'nı dalâlet perîşânlığdın ve cehâlet vîrânlığdın asragaysın. Amîn ya- Rabbel-'âlemîn.

1.5.3. Mantık Al-Tayr ve Beng ü Bâde

Feridüddin Attâr'ın 1187 yılında bitirdiği en meşhur eseri Mantık Al-Tayr'dır. Farsça olan bu eseri, Abdalbâkî Gölpınarlı, Türkçe'ye tercüme etmiştir. Onun tercümesinre göre Mantık al-Tayr, toplam 4931 beyitten oluşmaktadır.

Feridüddin Attâr'ın bu eserinde, temsili olarak "vahdet-i vücûd" inancı anlatılmaktadır. Eserin adı, Türkçe "Kuşların Mantığı" anlamına gelmektedir. Bu eserde kuşlar sembolize edilerek tasavvuf inancı işlenmekte olup her bir kuş, tasavvufta bir silsileyi canlandırmaktadır. Öyle ki Sîmurg, Allah'ın tecellisini; Hütüd, mürşidi; diğer kuşlar da mürüidlerini temsil etmektedir. Eserde Hütüd'ün dilinden diğer kuşların sorularına cevap olması bakımından birçok hikâyeler anlatılmaktadır. Eserin konusu şöyledir.

¹⁶ Rübâî : Mef'ûlû Mefâ'ilûn Mefâ'ilûn Fa'

¹⁷ Rübâî : Mefâ'ülû Mefâ'ilûn Fa'

¹⁸ Hecez : Mefâ'ilûn Mefâ'ilûn Fe'ülûn

¹⁹ Recez : Müstef'ilûn Müstef'ilûn Müstef'ilûn Müstef'ilûn

Bütün kuşlar birgün bir araya gelip, “Bu zamanda hiçbir ülke pâdişâhsız değil, bundan böyle biz de pâdişâhsız kalmayalım. Pâdişâhsız bir ülkede nizam, intizam olmaz. Kendimize bir pâdişâh bulalım.” diye düşünmüşler. Tam bu sırada Hüthüd gelir. Kendisinin Süleymân Peygamber’in mahremi ve postacısı olduğunu söyler. Ve ordaki kuşlara, “Sizin zaten bir pâdişâhınız var. Ama bundan sizin haberiniz yok. O bize bizden daha yakındır. Ne yazık ki hiçbirimizin ondan haberi yoktur. İşte o daima bizim pâdişâhımızdır, adı da Sîmurg’dur. O binlerce zîlmet ve nur perdeleri ardında gizlidir, haydi gelin de onu arayıp bulalım.” der. Buna çok şarıran diğer kuşlar, ayrı ayrı kendi mâzeretlerini ortaya koyarsa da Hüthüd, hepsine doyurucu cevaplar verir. Kendilerinin bu işte haksız gören binlerce kuş, sonunda Hüthüd’ün önderliğinde yola çıkıyorlar. Yol boyunca çok yorulan kuşlar, sık sık Hüthüd’e bu yolun çok uzun ve çetin olduğunu söylemeye çalışıyorlar. Hüthüd ise bıkmadan yorulmadan hem yolda ilerlemeye devam ediyor hem de her bir kuşun mâzeretini yersiz bularak ona cevap veriyor. Eserde anlatılan her bir hikâye, işte bu sorulara cevap olması bakımından yer almaktadır.

Yol, bütün zorluğuyla devam ederken Hüthüd, önlerinde “İstek, Aşk, Mârifet, İstiğnâ, Tevhîd, Hayret ve Fakr u Fenâ” adları verilen yedi vâdi daha bulunduğunu, bu vâdileri aşınca artık Sîmurg’a ulaşabileceklerini söylüyor. Gene gayret edip yollara düşüyorlar. Ama yol süresince bazı kuşlar, çeşitli aldatıcı şeylere takılıp kalıyor, bazı kuşlar yorgunluktan düşüp ölüyor, bazı kuşlar da vazgeçip geri dönüyor. Nihâyet binlerce kuştan ancak otuz tanesi o vâdileri aşmayı başarabiliyor. Bu otuz kuş vâdileri açtıkları zaman Sîmurg’u soruyorlar. Bu sırada öteden bir postacı geliyor ve onların Sîmurg’u aradıklarını anlayınca önlerine bir kağıt bırakıp gidiyor. Önlerine konulan bu kağıdı okuyunca kuşlar çok şaşıyorlar. O güne kadar yolda karşılaştıkları her türlü güçlük bu kağıtta aynen yazıyor. İşte bu sırada da Sîmurg, kuşların önünde ortaya çıkıyor, tecellî ediyor. Kuşlar, tecellî eden Sîmurg’a baktıklarında ise onun kendileri olduğunu görüyor ve iyice şaşakalıyorlar. Sîmurg’dan, yani mânâ bakımından otuz kuştan ibâret olduklarını görünce büsbütün hayrete düşüyorlar.

Sîmurg’dan sesler gelmeye başlıyor. “Siz buraya otuz kuş olarak geldiniz. Otuz kuş gördünüz. Daha fazla veya daha az gelmiş olsaydınız, o kadar görürdünüz. Burası bir aynadır.” deniliyor. Artık bu makamda hepsi Sîmurg’da fânî oluyorlar. Bundan sonra da ne yol kalıyor, ne yolcu, ne de kılavuz.

Attâr, Hüthüd’ün dilinden konuya uygun olmak üzere birtakım hikâyeler naklediyor. Bu hikâyelerin bir kısmı erenlere ait menkıbeler, bir kısmı kendi döneminde yaşanmış olaylardan kaynaklanmaktadır. Eserde geçen hikâyelerin birkaç tanesi bugün hâlâ Bektâşîler’e isnâd edilmekte, bir iki tanesi de sıradan halk hikâyesi olarak söylenmektedir.

Feridüddin Attâr’ın bu en ünlü eserinde geçen hikâyelerden birkaçı da Mevlânâ’nın Mesnevî’sine konu olmuştur. Bunun gibi daha birçok Dîvân şâiri eserlerinde, Mantık Al-Tayr’da geçen hikâyeleri tekrar tekrar ele almışlardır.

Bizler burada, Mantık Al-Tayr’da geçen hikâyeler içinde şarâpla ilgili olanları üzerinde duracağız. Çünkü Fuzûlî’nin Beng ü Bâde adlı eserinin incelemesini yaparken, araştırmalarımız içinde Mantık Al-Tayr’da geçen bazı hikâyelerin de Beng ü Bâde’de

geçtiğine tanık olduk. O zaman anladık ki Mantık Al-Tayr, bazı hikâyeleriyle Beng ü Bâde'ye kaynak olmuştur.

İşte bu amaçla ele aldığımız iki eseri derinlemesine inceledik ve Mantık Al Tayr'da geçen başta Şeyh San'an hikâyesi olmak üzere daha birçok hikâyenin Beng ü Bâde'de değişik varyantlarıyla yer almakta olduğunu gördük. İki eseri karşılaştırırken, temelde şarâp motifi üzerinde durmakla beraber yer yer aşk motifine de değinmeye çalıştık.

Buna göre, Mantık Al-Tayr'da geçen Şeyh San'an, Bir Sarhoşa Ait, Bir Sarhoşu Dövmeleri ve Pâdişâhın Kızının Bir Köleye Aşık Oluşu²⁰ gibi hikâyeleri, Beng ü Bâde ile karşılaştırmaya çalıştık. Bu hikâyelerin hemen hemen tamamında, aynı zamanda Beng ü Bâde'nin de içinde geçen şarâp (Bâde) motifinin olduğunu gördük. İki eser arasındaki bu benzer hikâyelerin en önemlisi Şeyh San'an hikâyesidir. Bundan başka bu hikâyenin daha birçok esere konu olduğunu ve hâlâ halk arasında anlatılır bir özelliğe sahip olduğunu burada vurgulamak gerek.

Şeyh San'an zamanın büyük bir pîridir. İlim, irfân ve takvâ sahibidir. Elli defa hacı olmuş, sürekli ibâdetle ömrünü geçirmiş mânâ ehli bir insandır. Her kim ki bir derde düşünce Şeyh San'an'a gelir, onun söyleyeceklerine kulak verirmiş. Çevresinde oldukça sevilen, sayılan ve ilmine hürmet gösterilen bir kişi olarak tanınmıştır.

Şeyh, bir gece, rüyasında kendisini, Rum ülkesinde yurt tutmuş ve sabah akşam bir puta tapmakta olarak görmüştür. Sabah uyanınca bu rüyaya bir anlam verememiş ve kara kara düşünmeye başlamış. Devamında birkaç gece daha aynı rüyayı görünce, müridlerine, Rum ülkesine bir iş için gitmesi gerektiğini söylemiş. Hazırlıkları tamamladıktan sonra Şeyh, beraberindeki dört yüz müridiyle yola çıkmış.

Şeyh ve yanındakiler, yolda giderlerken büyük bir yapının önünden geçtikleri vakit, pencere önünde bir kız görmüşler. Bu kız öyle güzel bir kızmış ki Şeyh bir anda onun yakıcı bakışlarıyla etkilenmiş ve ona âşık olmuş. Dudağı ince ve kıvrık, yanakları elma, çenesi küşük, saçları simsiyah, kaşları yay gibi bu kız âdetâ Şeyh'in bütün benliğini çekip almış.

Yanındaki müridleri her ne kadar Şeyh'e engel olmaya çalışmışlarsa da bir türlü baş edememişler. Sonunda Şeyh, bu Hristiyan kıza âşık olmuş ve bu aşkın etkisiyle imânını terk edip kızın dinine girmiş. Aylarca bu kızın kapısında bekler hale gelmiş. Yemiyor, içmiyor, uyumuyor, sürekli o kızın penceresinin dibinde feryâd ü figân ediyormuş. Arkadaşları ne dediyse hepsine ayrı ayrı cevap vermiş ve bu aşktan asla vazgeçmeyeceğine dair yeminler etmiş. O Hristiyan kızın kapısında artık hasta olmuş. Bütün bunlar olurken kızın da hiçbir şeyden haberi yokmuş.

Bir süre sonra kızın da bu aşktan heberi olunca Şeyh'i alaya alıp onunla asla bir araya gelmeyeceğini söylemiş. Şeyh San'an aşkından iyice deliye dönmeye başlamış ama yine de ondan vazgeçemez olmuş. Kız, Şeyh'in çok yaşlı olduğunu, kendisine layık bir eş olamayacağını söylemiş. Ama nâfile..

²⁰ Attar, Feridüddin, Mantık Al-Tayr, (Çeviren:Abdülbâki Gölpınarlı) MEB. Yayınevi, İstanbul, 2001 s.97

En sonunda kız Şeyh'e bir şans tanımış ve dört şeyden vazgeçmesini söylemiş. Eger bu dört şeyden vazgeçersen sana eş olurum demiş. Bu dört şeyler de, puta tapmak, Kur'an'ı yakmak, imândan çıkmak ve şarâp içmekmiş. Şeyh bu dört şartın içinden kendisine en mâkûl geleni, yani şarâb içmeyi kabul etmiş. Şeyh, şarâbı içince kendisinden geçmiş. Artık sevgiliden başka hiçbir şeyi görmez olmuş. Kız bununla da yetimnemiş, Şeyh San'an'ın müslümanlıktan el çekip zünnâr kuşanmasını istemiş. Şeyh, çaresiz bunu da kabul etmiş. Etrafındaki müridlerin uyarılarını dinlemeyen Şeyh artık Hiristiyan olup gitmiş. Her ne istendiyse hepsini yapan Şeyh, hâlâ sevgiliye tam olarak vâsıl olmamıştır. Hiristiyan kız bu sefer de Şeyh'in tam bir yıl domuz çobanlığı yapmasını istemiş. Şeyh bir yıl bu eziyete de peki demiş. Müridleri onu artık Rum ilinde yalnız bırakarak Ka'be'ye dönme kararı almışlar. Şeyh, geri dönen arkadaşlarına eğer kendisini soranlar olursa doğruyu söylemelerini emreder.

Ka'be'ye geri gelen müridler burda Şeyh'in bir dostuna olanları anlatırlar. Şeyh'in dostu da onlara onu yalnız bıraktıkları için çok kızar. "Madem ki Şeyh Hiristiyan oldu, siz de Hiristiyan olmalıydınız." diye hatalarını yüzlerine vurur. Müridler tekrar Rum ülkesine gitmeye karar verirler. Tam kırk gün kırk gece durmadan du'a ederler. Nihayet kırk birinci gece du'aları kabul olur ve Şeyh San'an hidâyete erer. Kalkıp gusûl edip namâz kılar. Müridlerini de yanına alarak hep birlikte Ka'be'nin yolunu tutarlar.

Öte yandan Hiristiyan kız da yaptıklarına pişman olup onların peşine düşer. Şeyh'in yardımlarıyla Müslüman olur ve hidâyete erer. Hepsi mutluluk içinde Ka'be'ye gelirler.

Mantık al- Tayr'da geçen meşhur Şeyh San'an hikayesi böyledir. Beng ü Bâde'de "Sıfât-ı mey ki hest nâ- meşrû"²¹ başlığı içinde anlatılan hikaye de tıpkı böyledir. Ancak Beng ü Bâde'de biraz kısa anlatılmıştır. Nitekim Şeyh'in, Hiristiyan kız için dinini terk etmesinden sonra müridleri onu bırakır ve geri dönmez. Bu yönüyle hikaye, Beng ü Bâde'de biraz eksik anlatılmıştır. Ayrıca Beng ü Bâde'de hikayenin kahramanı pîr diye isimlendirilir. Yine Beng ü Bâde'de hikayenin geçtiği yer Mısır ilidir. Oysa Mantık al- Tayr'da kahramanın adı Şeyh San'an'dır ve tahminen Mekke civarında meydana gelir.

Her iki eserde de çeşitli şekilde karşımıza çıkan bu hikelerin anlatılış amaçları da birbirlerinden farklıdır. Mantık al- Tayr'da hikaye, her ne kadar şarâp teması üzerine kurulmuş gibi görünse de aslında aşk teması ağırlıktadır. Yani insan bir kere âşık olmaya görsün. Ne yaparsa yapsın o âşktan vazgeçemez. Gerçek âşık herşeye razı olur.

Beng ü Bâde'de geçen varyantında ise aşkın gücünden ziyâde şarâbın insanlar üzerindeki etkisinden bahsedilir. Şarâp içen kişi sarhoş olur ve tıpkı bir âşık gibi gözü hiçbir şeyi görmez. Yani şarâp, insanı dininden, hatta kendisinden bile koparıp sarhoş eder. Beng ü Bâde'de anlatılan hikaye, sırf şarâp motifi üzerine kurulduğu için Şeyh (Pîr)'in şarâbı içmesiyle sona erer.

Mantık al- Tayr'da geçen şarâpla ilgili bir diğer hikaye de bir sarhoşun başından geçmektedir. Sarhoş o kadar içmiş ki artık evinin bile yolunu bulamaz hale gelmiştir.

²¹ Mey'in uygunsuz sıfatı beyânında.

Ordan geçen bir adam ona acımış ve onu bir çuvala koyarak evine götürmek istmiştir. Yolda giderken önlerine bir başka sarhoş daha çıkmıştır. Bu sarhoş öncekinden daha beter durumdadır. Çuvalın içindeki sarhoş, diğer sarhoşa: “A evi yıkılasıca, bir iki kadeh az içseydin de sen de evine benim gibi rahatça gitseydin olmaz mıydı?” diye çıkışır. Oysa kendisi de en az onun kadar sarhoştur ama nedense kendi ayıbını görememektedir.

Bu hikaye Beng ü Bâde içinde yoktur. Ama konu şarâp ve onun insanlar üzerindeki etkisi olunca Mantık al-Tayr’da geçen bu küçük ve komik hikayeye de değinmeden geçemiyoruz. Burada aynı zamanda sosyal bir dersten de söz edilmektedir. Nedense insanlar, kendilerindeki eksiklik ve yanlışlıkları görmeleri ve düzeltmeleri gerekirken, hep başkalarında olan yanlışlıkları konuşurlar. Sanki kendileri bütün noksanlıklardan uzak, tertemiz birer insan olduklarını düşünürler. İşte bu hikayede F. Attar, böyle insanları eleştirmeye çalışmaktadır.

Durum, Beng ü Bâde için de aynı sayılır. Gerek Beng, gerekse Bâde, ikisi de insanlar için birer tuzaktan başka bir şey değildir. Her ikisinin de hem dinî, hem de ictimâî hayatta yeri yoktur. Bütün kötülükler bu iki mükeyyifât içinde gizlenmiştir. Hal böyle olunca ikisi de kalkmış birbirlerini kötölemekle meşguldürler.

Kendi ayıbını görememek konusunda Mantık al- Tayr’de geçen bir küçük hikaye daha vardır. Bu hikayede de bir sarhoş başka birinden çok kötü bir dayak yemektedir. Bu dayağa dayanamayan sarhoş, kendisini döven adama sitemle, artık insafa gelmesini ve elbette kendisinin de birçok ayıbı olduğunu söyler. Her insanın yer yer hata yapmakta olduğunu ve bunun çok da ayıplanacak bir şey olmadığını söyler.

Mantık al- Tayr’de geçen bir başka hikaye de pâdişâhın kızının bir köleye âşık oluşunun hikayesidir. Bu kız çok zengin ve güzel bir kızdır. Etrafındaki herkes ona hayrandır. Birgün pâdişâhın kölelerinden birine âşık olur. Ama bunu kimseye anlatamaz. Ta ki aşk ateşi onu büsbütün sarıp sarmalayınca dek. Aşkından öyle kötü bir durumdadır ki derdini çalgı çalan birkaç kız arkadaşına anlatabilir ancak. Arkadaşları da ona yardım edeceğini söylerler. Köleye, içine bayıltıcı bir ilacın da konulduğu bir kadeh şarâbı içirir. Hem ilacın hem de şarâbın etkisiyle iyice kendini kaybeden köle, çalgıcı kızlar tarafından pâdişâhın kızının olduğu odaya getirilir. Böylece kız, âşık olduğu köleden muradını almış olur.

Bunlardan başka Mantık al-Tayr içinde aşk uğruna göze alınan tehlikelere ilişkin daha birçok hikayeler de vardır. Biz bunlara ayrı ayrı yer vermek istemiyoruz. Burada mecâzî anlamda şarâp (aşk) içip kendinden geçenler sevgilileri için olmaz şeylere göğüs germişlerdir. Tıpkı Şeyh San’an gibi. Beng ü Bâde ve Mantık al-Tayr adlı eserleri, içerisinde geçen benzer hikayeler bakımından karşılaştırdığımızda, yukarıdakilere ek olarak şunları söyleyebiliriz.

Mantık al-Tayr içinde geçen benzer hikayelerin hepsi şarâp motifi üzerine kurulmuştur. Hiç birinde Beng’e ait bir işaret yoktur. Her ne kadar pâdişâhın kızının köleye âşık olması hikayesinde bayıltıcı bir nesneden söz edilse de bunun bir afyon olabileceğine inanmamız mümkün değildir.

Ayrıca Beng ü Bâde’de geçen dört küçük hikayenin hepsi, anlatıcısına göre şarâp ve beng ya övülmüş, veya yerilmiştir. Her iki taraf (Beng ve Bâde) karşı taraftan üstün olduğunu teyid eden küçük hikayelere başvurmuştur. Ama Mantık al-Tayr için bunları söylemek olmaz. Mantık al-Tayr’da geçen konuyla ilgili hikayelerin hepsinde şarâptan bahsedilmiştir. Şarâbın hep sarhoş edici ve insanı kendisiyle birlikte birçok şeyden vazgeçirebileceği üzerinde durulmuştur. Hatta mecâzi anlamda aşkı körüklediği için yer yer övülmüştür de. Gerçek âşığın, aşkını, ancak şarâp içmekle isptlamış olabileceği vurgulanır.

Burada her iki eserde geçen ve birbirlerine çok beneyen bu hikayeler, bize Fuzûlî’nin Feridüddin Attar’dan etkilenebileceği fikrini vermektedir.

BENG Ü BÂDE'NİN İNCELENMESİ

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Konu Bakımından

Fuzûlî, Beng ü Bâde adlı bu eserinde, iki ayrı sarhoşluk veren maddeyi karşılaştırmıştır. Bu iki maddenin hangisinin âlemde (insan vücûdunda) daha etkili olduğunu söylemeye çalışmaktadır. Eski Türk Edebiyatında bu gibi afyonu, şarâbı, berşi, kahveyi, vb. nesir veya nâzım şeklinde dile getirmeyi amaçlamış alegorik tarzda Türkçe ve Farsça birçok eser vardır. (Vardarlı Fazlî , Dâfi'ul Hüzn (Mahzenü'l Esrâr), Gedâyi, Beng ü Bâde , Gazi Giray, Kahve vü Bâde gibi)²² Ancak biz, bu çalışmamızda esas olarak Beng ü Bâde'nin kaynakları üzerinde duracağımızdan dolayı, her ne kadar Beng ü Bâde tarzında yazılmış da olsalar bu eserlerin, kendisinden sonra yazıldıkları gerekçesiyle bu çalışmanın kapsamına almamayı daha uygun gördük. Zira o durumda Beng ü Bâde üzerinde bu eserlerin herhangi bir etkisinden söz etmek yerine, Beng ü Bâde'nin bu eserler üzerindeki etkisi, araştırma konusu olacaktı. İşte biz, bu çok geniş çerçeveyi Beng ü Bâde'den önceki eserler diye daraltmış bulunmaktayız. Yine de inkar edilemeyecek bir şey vardır ki o da Beng ü Bâde'nin kendisinden sonra yazılan benzer eserlere büyük etki yapmış olmasıdır. Fazlî'nin, Gedâî'nin ve Gazi Giray'ın eserleri, bu etkileşimin en somut örneklerindendir.

Beng ü Bâde, 444 beyitlik, alegorik ve sembolik bir eserdir. Bâde, Boza, 'Arâk (rakı), Berş, Afyon, Nukl, Kebâb gibi aslında cansız içecek ve yiyeceklere teşhis ve intâk sanatlarıyla kişilik verilmiş ve konuşturulmuştur. Fuzûlî, doğrudan doğruya söylemek istemediği bazı fikirlerini bu şekilde vermeyi istemiştir. Galiba konuşma durumunda olan kişilerin çektikleri en büyük sıkıntılardan biri de konuşması gerektiği yerde konuşma imkânı bulamamaları ve kendilerini ifade etme özgürlüğüne sahip olamamalarıdır. Öyle ki Fuzûlî'yi acı ve ızdırâp şâiri yapan, bir bakıma dünya görüşünün karamsar olmasına sebep olan, dünyasını acılarla dolduran ve kendisine münzevî hayatı sevdiren etkilerden biri de bu olmalıdır.

Beng ü Bâde hakkında değişik fikirler ortaya atılmıştır. Bu fikirlerden bazıları eserin, sadece okuyucuları eğlendirmek düşüncesiyle yazıldığını ortaya koyarken, bazıları da tasavvufî bir anlama sahip olduğunu altını çizmektedir. Ağâh Sırrı Levend, bu konuda: "...19 sahife tutan bu küçük manzûm eser de divânında mevcûttur.. Fuzûlî, bunu Şâh İsmâîl'e takdîm etmiştir. İçki ile afyomun birbirine karşı kendilerini methettiğini ifâde eden bu eser, büyük bir edebî kıymete hâiz olmamakla beraber eğlencelidir."²³ diye düşünmektedir. Ayrıca Hammer de Gesch. Der Osmanlı Dichtkunst adlı eserinde Beng ü Bâde'nin, şarâp ve esrârın zevk ve neşesini anlatmak için kaleme alındığını savunmaktadır. Hatta Tahir Olgun'un dediğine göre Hammer, bu eserin, Leyla ve Mecnûn'un aşkını da terennüm eden bir eser olduğu kanısındadır. Tahir Olgun ise daha farklı bir gerekçe göstererek eserin tarihî bir niteliğine işâret etmektedir. T. Olgun'a göre Fuzûlî, bu eseri Safavî hükümdarı Şâh İsmâîl (bâde) ile Osmanlı pâdişâhı II. Beyâzîd'i (beng) konu etmiştir.²⁴

²² Aksoyak, i.Hakkı,Vardarlı Fazlî ve Mahzenü'l Esrâr Mesnevisi, Tarih ve Toplum Dergisi, Şubat, 1999s. 55

²³ Levend, A. Sırrı, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Tarihi Dersleri.

²⁴ Olgun, Tahir, Fuzûlîye Dair, Selamet Basımevi, İstanbul, 1936 s.51-55

Eserin sonunda, Bâde'nin üstün gelmesine dayanarak, bu eserin tasavvufî boyutunun olduğunu düşünenlerin, Allah'a ulaşmanın yolu aşk, (Kevser) şarâbından geçmektedir anlayışından hareket ettiklerini sanıyoruz. Oysa her iki maddenin de İslâmiyette yeri olmadığını akıllardan çıkarmamak gerekir.

Tarihî kaynaklara baktığımız zaman Tahir Olgun'un fikrin doğru olabileceğine kanaat getirebiliyoruz. Nitekim Şîî Safavî hükümdârı Şâh İsmâîl'in aşırı derecede içkiye düşkünlüğü; Osmanlı pâdişâhı Sultân II. Beyâzîd'in de esrâra karşı zaâfî olduğunu söz konusu tarihî kaynaklardan öğrenebiliyoruz. Hatta Şâh İsmâîl'in, hükümdârlığı döneminde, Özbek hükümdârı Seybek Hân'ı öldürttükten sonra, kafa tasını gümüşle kaplatıp onunla da şarâb içtiğini biliyoruz. Aynı şekilde Sultân II. Beyâzîd'in de esrâra olan müptelâlığına binâen "Beyâzîd-ı Vefî" diye anıldığını bildiren kaynaklar da vardır. Bu bağlamda çok atılgan bir kişiliğe sahip olan Şâh İsmâîl, hakaret etmek amacıyla II. Beyâzîd'e bir hokka afyon macûnu da hediye etmiştir.

Kesin olan bir şey daha var ki eğer Fuzûlî bu eseri sıradan bir münâzara yazmak için (okuyucularını eğlendirmek için) ortaya koymuş olsaydı muhakkak bu kadar şöhet bulmazdı. Demek ki eserin yazılış amacı Tahir Olgun'un da dediği cinsten bir sebepti.

Beng ve Bâde kelimelerinin seçiminde de bir incelik olsa gerek. Buna göre Bâde: şarâbın tazesi (Şâh İsmâîl'in genç oluşu); Bengin ise daha çok yaşlıların (II. Beyâzîd'in ihtiyar oluşu) kullandığı keyif verici bir madde anlamına da gelebileceği unutulmamalıdır.

Şâh İsmâîl'in işreti, âdetâ vahşet noktasına ulaşmış son derece alkolik bir hükümdardır. Aynı dönemin diğer bir hükümdarı II. Beyâzîd ise yaşlılık dolayısıyla şarâptan elini çekmiş, fakat diğer keyif verici maddelerden kendini kurtaramamıştır. Gençliğinde Amasya Valisi iken aynı yaşlarda bulunan, Abdurrahman Çelebi ve Ahmet Paşa ile çok iyi bir dostlukları vardır. Bu arkadaşlığı duyan ve rahatsız olan Fatih Sultân Mehmet, Abdurrahman Çelebi ve Ahmet Paşa'yı öldürmek üzere Amasya'ya bir adam göndermiştir. Arkadaşlarını öldürmek üzere bir cellâdın geldiğini duyan II. Beyâzîd, hemen önlem almış ve Abdurrahman Çelebi'yi Halep'e; Ahmet Paşa'yı ise Hind'e yollamıştır. Daha sonra Beyâzîd'in pâdişâhlığı sırasında tekrar dönen Abdurrahman Çelebi, Rumeli Kazaskerliği görevinde de bulunmuştur.

Tıpkı Beng ü Bâde'de olduğu gibi iki taraf arasında giden gelenlerin de çok olduğu düşünülürse sanıyoruz Tahir Olgun'a katılmamak mümkün değildir. Çünkü iki ülke arasında giden gelenlerin varlığı, hatta bazılarının da İran'dan Türk topraklarına gelip yerleştiği (Boza) ve bunların yerli halk tarafından kışkanıldığını da hesaba katarsak biz de bu eserin iki pâdişâh arasında geçen tarihi bir olaya işâret ettiğini düşünebiliriz.²⁵

Fuzûlî, bu eserini yine Şâh İsmâîl'e sunmuştur. Bu ayrıntı, onun Beng ü Bâde'sinde bu iki hükümdârı karşılaştırdığını ve Şîî hükümdârını daha üstün gördüğünü teyit etmektedir. Bu demektir ki Fuzûlî, o yıllarda Osmanlı sarayını pek sevmemektedir. Buna karşılık 1534 yılında Bağdat'a giren Kanûnî Sultân Süleymân'a sunduğu "Bağdât

²⁵ Ahmet Mirzâ'nın Anadolu'ya gelişi ve Beyazîd'in damadı oluşu.

Kasidesi”nde de bu kez Fuzûlî, bir Osmanlı pâdişâhına “**Geldi burc-ı evliyâ’ya pâdişâh-ı nâmdâr**” diye övgüler sarf etmektedir.

Beng ü Bâde’nin tasavvufî bir endişeyle yazılmış olabileceğini düşünenlerin de olduğunu az evvel söylemiştik. Bu konuda öne sürülen fikirler de hiç yabana atılır gibi değil.²⁶ Herşeyden önce unutulmaması gereken şey, Fuzûlî’nin şark kültürünü nefsinde toplamış; Arapça, Farsça ve Türkçe’ye tamamen hakim bir şair oluşudur. O, yaşadığı ve içerisinde bulunduğu coğrafyanın (Kerbelâ) duygu, düşünce, iman, kültür,dil, tarih ve sanat değerlerini kendi şiir ve nesirlerinde toplayarakengin bir sanat birikimine sahip bir şairdir.

Fuzûlî, sözün, aklın dengesini sağladığını; dilin ise kalbe tercümân olduğunu düşünmektedir. Buradan hareketle, şiirlerinde kendi iç dünyasını, dış dünyaya olduğu gibi yansıtan bir fikir insanıdır.

Öte yandan Fuzûlî’nin yaşadığı dönemlerde Bağdât, Kûfe ve Kerbelâ’da her ne kadar siyasî kargaşaların inanılmaz noktalara ulaştığını düşündüğümüz gibi, yine aynı dönemlerde oraların, müthiş bir kültür ve medeniyet birikimine de sahip olduğunu bilmekteyiz. Nizâmiye Medreseleri’nin bulunması, İmâm-ı Âzâm, Cüneyd-i Bağdâdî gibi birçok velînin Bağdât ve çevresinde uzun zaman silinmeyecek manevî izler bırakmış olmaları son derece kesindir.

Âlim bir ailede yetişmiş olan Fuzûlî, Türkçe Divanı’nın Mukaddime’sinde “İlimsiz şiirin temelsiz bir duvara benzediği” ni, veya “ruhsuz bir ceset olduğu” nu söylemektedir. Yine şâir, Beng ü Bâde’nin tevhîd kısmında:

Bezm-i ‘ışk içre sun baña bir câm
Ki o câm ile naksum ola temâm
Kıla âsâr-ı ma’rifet izhâr
Ola miftâh-ı mahzen-i esrâr
Ne şerâb o ki ‘akli zâyil ide
Tâ’atüñden göñlüni gafil ide
Ola mutlak fesâd i din sebebi
Bula andan zevâl-ı şer’i Nebî²⁷

Beyitleriyle kendi noksanını tamamlayacak, sırlar âlemine anahtar olacak Allah’a itaata engel olmayacak ve kendisini kötülüğü sürüklemeyecek bir şarâp istemekle hayalindeki şarâbın tarifini yapmıştır.

Yâ Râb efsûrdem men-i nâ ehil
Hadden aşdı humâr dîde-i celîl
Koyma efsûrde vü perîşân hâl
‘İşk oduñdan baña harâret sal²⁸

²⁶ Vanlıoğlu, Yrd Doç. Mehmet, Beng –ü Bâde ve Muhtevası, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 3, Konya, 1997 s. 197

²⁷ Kürkçüoğlu, K.Edip, Beng –ü Bâde, Maarif Basımevi, İstanbul 1955. s.2

²⁸ Kürkçüoğlu, K.Edip, Beng –ü Bâde, Maarif Basımevi, İstanbul 1955. s.1

Bu beyitlerden hareketle “Bâde” kelimesi ile insanın ruhunun ve iç âleminin; ve “Beng” kelimesi ile de bedenî yani dış âleminin kastedilmiş olması da mümkündür.

Hikaye başlamadan önce bir gelenek olarak, kısa bir Tevhîd, Münâcât ve Na’î bölümleri yer almaktadır. Hulefâ-i Râşidîn içinden sadece Hz. Ali’ye hitaben bir methiye bulunmaktadır. Bu, bizde Fuzûlî’nin şiî olabileceğini düşündürse de tam bir delil sayılamaz. Çünkü Fuzûlî bu eseri Şâh İsmâîl’e sunmuştur. Buna göre, Şâh İsmâîl’in sadece şiîlik propagandasını değil de aynı zamanda kızıl başlık propagandasını yaptığını düşünürsek bu isnâdın, sağlam olmayacağına kanaât getirmiş oluruz.

Şâir Fuzûlî, eski edebiyatın bir geleneği olan bu girişlerden sonra bu kez övgülerini Şâh İsmâîl’e yöneltiyor. Onun her zaman için (Cem) kadehine safâ bahsettiğini, hükümdârlığın ondan başkasına harâm olduğunu, kendisinin pâdişâhlar başından kadeh yaptırdığını ve zamanının (Cemşîd)’i olduğunu söylemekle övgüsünü bitirmektedir.²⁹

Bundan sonra hikâye başlamaktadır.

Bu eseri, Kemal Edip Kürkçüoğlu, üç ayrı nüsha üzerinde karşılaştırmalı olarak incelemek suretiyle günümüz alfabesine göre yayınlamıştır³⁰. K. Edip Kürkçüoğlu, beyit sayısının 444 olduğu Beng ü Bâde mesnevîsinin, Fuzûlî’nin Türkçe Dîvânı yazmalarında da mevcut olduğunu eklemektedir.

Kayıtlarımıza göre eser, Prof. Dr. Necâtî Lugal ve Dr. Oscar Richer tarafından Almanca’ya çevrilmiştir.³¹ En son olarak da Hamit Araslı tarafından (Mehmet Fuzûlî, Eserleri. Bakü, 1958) künyesiyle yayınlanmıştır.

2.2. Beng ü Bâde’nin Özeti

Bir bahar günü, bahçede çimenler üzerinde Bâde, Boza, Nebîz (hurma sırası) ve ‘Arâk (rakı) hep birlikte oturmuş şarâp içiyorlarmış. Hepsisi de şarâbın etkisiyle kendilerinden geçmiş bir vaziyette meclîsin tadını çıkarıyorlarmış.

Şarâbın etkisi gittikçe artmış ve bir ara Bâde, kendisini iyice kaybetmiş. Aşırı derecede sarhoş olan Bâde, “Ben herkesten üstünüm. Herkes bana hizmet etmek zorundadır !” diye bağırıp çağırmaya, atıp tutmaya başlamış.

Öte yandan gelen Sâkî, Bâde’nin yanına gelip ona, bir gün önce çok tuhaf bir meclîste bulunduğunu ve bu meclîsin baş köşesinde Beng adında yeşil elbiseli, sofu görünüşlü mağrûr birinin oturduğunu söylemiş. Bu zâtın sözlerindeki iddiaların

²⁹ Tarihi bilgilerimize göre Şâh İsmâîl, Özbek hükümdarı Şeybek Han’ın başını kestirmiş, kafatasını gümüşle kaplatmış ve kadeh yerine kullanmıştır. Kafatasının derisini de baharât ile doldurarak Osmanlı pâdişâhı II. Beyâzîd’e göndermiştir. Bu meydan okumak anlamına gelmektedir. Şâh İsmâîl bu yolla civar bölgelerdeki Acemlere siyasi bir baskı kurmayı amaçlamaktadır. Nitekim Şeybek Han sünnî bir hükümdardı. Osmanlı pâdişâhı ve civar halk üzerinde korkunç bir tehdit ile şiîlik propagandasını yapmayı amaçlamıştır.

³⁰ Kürkçüoğlu, K. Edip, Beng –ü Bâde, Maarif Basımevi, İstanbul 1955.

³¹ Prof. Dr. Necâtî Hüsnü, Lugal & Oscar Recher, Des Türkischen Dichters Fuzûlî und die gereimte Erzählung Benk u Bâde (Haşîş und Wein), İstanbul, 1943

etkisinde kalan Sâkî, Beng'in de: "Dünyada yalnız ben varım !" dediğini nakletmiş. "Sana baş eğmeyecek biri varsa o da Beng'dir." diye sözlerini tamamlamış.

Bunu duyan Bâde çok öfkelenmiş. Sâkî'ye çok kızmış. Hatta "Sen de mi onlardan oldun?" diye kızgınlığını göstermiş. Sâkî'ye, söylediği bu haber için çok kızmış olan Bâde, "Eğer sen de Meze gibi benim dostum isen, derhal o dik başlılık yapan zâtın kellesini bana getir..!" diye bir emir vermiş.

Söylediği bu haberden dolayı cezalandırılan Sâkî çok şaşırılmış. Bâde'nin emrini çok sarhoş olduğunu bahane ederek o an için geçiştirmiş. "Yarın gidip onun kellesini gövdesinden ayırır ve senin huzuruna getiririm." demiş.

Oysa Bâde buna da çok kızmış. Sâkî'nin yaptığı bu ikinci hata onu daha da öfkelenmiştir ve onu iyice tutup sıktıktan sonra, 'Arâk (rakı), Boza ve Nebîz'den neler yapılması gerektiğini sormuş.

Boza elçi olarak Beng'in yanına gitmek istemiş. Boza, Beng'in meclisinde Berş, Müferrîh, Ma'cûn ve Afyon'un bulunduğunu görmüş. Beng'in meclisinde ilim ve hikmete dair konuşmalar yapıyorlarmış. Sohbeti giren Boza ileri geri konuşmaya başlamış. Boza'nın bu konuşmalarına çok sinirlenen Beng, "Ne yazık ki sen bir elçisin. Yoksa kafanda çanak kırmak lazım, hak ediyorsun bunu !" demiş.

Konuşmalarından dolayı meclîstekileri aşırı derecede kızdırsa da Boza, tam bir elçi gibi ağırlanmış ve o geceyi orada geçirmiş. Bütün bu konukseverlik ve ikrâmdan çok etkilenmiş olsa gerek Boza, o günden sonra Bâde'nin hizmetinden ayrılıp Beng'in hizmetine girmiş.

Sabah olduğunda Beng tekrar arkadaşlarını toplamış ve bir değerlendirme daha yapmış. Berş, buraları terk edip gitmeyi önermiş. Müferrîh ise işin tatlı bir yolla halledilmesini istemiş. Beng ise her iki teklifi de kabul etmeyerek Müferrîh'in Bâde'nin meclîsine elçi olarak göndermesini düşünmüş. Bu arada Meze, Bâde ile Beng arasında olabilecek muhtemel bir savaşta ilk önce kendisinin ayaklar altına düşeceğini tahmin etmiş, bu korkuyla her iki tarafın da huzûruna çıkarak yalvarmış. Ama nâfile..Öteden beri şarâbın akrabası olan ve Beng'in de çok defa yol arkadaşı, Kuş Üzümlü de barış teşebbüslerinde bulunmuş. Her iki taraf da kabûl etmeyince artık savaş kaçınılmaz olmuş.

Bâde, olup bitenleri duyunca, o da Beng gibi artık savaşmaktan başka çârenin olmadığını anlamış. Her iki taraf karşılaşmışlar. Önce Beng ortaya çıkıp kendini över biçimde karşıdan bir er istemiş. Karşısına çıkan Meze, Kuş Üzümlü ve Kebâbı öldürmüş. Beng'in yiğitliğini ve gücünü gören Bâde, bir hile düşünüp adamlarını pusuya yatırmış. Kendisi de Beng'in karşısına çıkmış. Her ikisi de önce kendilerini övmüş sonra da çarpışmaya başlamışlar. Beng'in hiddet ve gücü fazlaymış. Bâde'yi yenmek üzereymiş. Bâde ise yenilmemek için Allah'a dua etmiş ve düşmanını (Beng) yendiği takdirde hiç kimseyi öldürmeyeceğine dair söz vermiş. Kalbi çok temiz olduğundan kazanan taraf Bâde olmuş. Bu sırada pusuya yatan askerler, yerlerinden çıkıp Beng'in ordusunu darmadağın etmişler. Beng ve arkadaşları yakalanmışlar. Bâde onları serbest bırakmış, yalnız Beng'i hapsedmiş. Ama bir fırsatını bulup hapisten kaçmış. O

zamandan beri Beng, Bâde'nin korkusundan dolayı hep gizlice dolaşır olmuş ve bu yenilgiden sonra bir daha asla baş kaldırmamış, artık kendini övmekten vazgeçmiştir.

2.3. Şahıslar Ve Özellikleri

Fuzûlî'nin Beng ü Bâde'sinde şahıslar, tam anlamıyla iki ülkenin bir savaş öncesinde yaşadıkları diplomasi trafiğine göre yer almışlardır. Öyle ki her iki tarafı da barışa yanaştırmak için çeşitli yollar denenmiştir. Ama hepsi savaşa engel olamamıştır. Arada kulis faaliyeti yapanlardan bazıları kendi menfaatleri adına korkmuş (Meze / Nukl); bazıları da sırf akrabalık veya kan bağından dolayı barışın bir an önce uygulanmasını düşünmüşlerdir (Küş Üzümlü). Yine iki taraf arasında, her zaman olduğu gibi ikili oynayanların (Boza) da bulunduğu unutulmamalıdır. Bir de gereksiz yere savaşta ölenler de vardır ki onlar için hiçbir şey yapılamamıştır. (Kebâb)

2.3.1. SÂKİ : Aslında kötü bir niyeti olmayan bir tiptir. Birgün önce gördüğü bir meclis hakkında birkaç cümle sarfetmekle başına neler gelebileceğini de düşünemeyecek kadar safdildir. Asıl amacı kendisinin himayesinde bulunduğu Bâde'nin hükümlerine ne kadar bağlı biri olduğunu ispatlamaktır. Kaş yapayım derken, göz çıkaracağını hiç hesaba katmamıştır.

Diger taraftan etrafındakileri etkilemek adına gördüğü basit bir olayı çok fazla abartacak karakterdedir. Çok çabuk etkilenen bir yapısı vardır. Her zaman kendisine en uygun şeylerin olacağını hissettiği anda gelişmelerden sorgusuzca etkilenmektedir. Bir başka deyişle yerine göre herkese dalkavukluk yapabilecek karakterdedir. Adı gibi nabza göre şerbet vermeyi çok iyi bilmektedir.

Bunu yanında kendisinden güçlü bir kuvvet gördüğünde ise kolayca tavrını değiştiren ve o kuvvete tabi olan bir kişiliğe bürünebilmektedir. Tek kelimeyle hep bir yenilik peşinde olan kurnaz ve menfaatçi biridir.

2.3.2. RAKİ: Tam bir hükümdâr kuludur. Bağlı bulunduğu kişiye her yönüyle teslim olmuş, ona her konuda güvenen mütevekkil biridir. Aynı zamanda sakın, bilgili ve temkinli bir tiptir. Sâkî'nin dediklerine kızan hükümdârına acele etmemesini, kendi itibarını düşürmemesi yolunda tavsiyelerde bulunmaktadır.

Hükümdârına her konuda yardımcı olan ve onun büyüklüğüne inanan bir vezir gibidir. Sanki onun sağ koludur. Ne dediğini bilmeyen bir meczûba inanmayacak kadar da akıllıdır. Sözlerinden hükümdardân bile yaş bakımından büyük olduğu hissedilmektedir. Bu büyüklük de ona sözünün dinlenildiği, bilgisine danışıldığı havasını verilmektedir.

Yer yer hükümdârının (Bâde) bile duygusal davrandığı bir anda, kendisi tamamen mantık yolundan şaşmayan hatta Bâde'ye de mantıklı ol çağrısında bulunan biridir. Hükümdârının bütün gücüne, bilgisine, kadrine gölge düşmemesini istemektedir. Sakin ve tutarlı davranmasıyla "öfkeyle kalkan, zararlar oturur" felsefesini özümsemiş biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3.3. NEBİZ: Biraz daha şiddet yanlısı bir tiptir. Çünkü devletin, düşmanlarını yenilmesiyle ayakta kalabileceğini düşünmektedir. Eğer düşman varsa o devlet her an yıkılabilir inancını taşıyan ucuz bir kahramandır. Geceleyin anı bir baskınla bütün düşmanı etkisiz hale getirebileceğine inanmaktadır. Ona göre düşmanı asla ciddiye almamak lazımdır. Hep kendi gücünün yüksekte olduğunu, düşmanın ise yücüne inanılmaması gerektiğini savunan biridir. Bâde'nin aklına savaş fikrini sokan ilk kişidir. Kaba kuvvetle herşeyin üstesinden gelinebileceğine inanmaktadır.

Ayrıca kendisi ve kendisinin bulunduğu toplum dışında herkesi çok basit görmektedir. Hatta onların bu dünyada pis bir varlık olduğunu düşünen biridir. Bu dünyaya çok şey olabilmek için gelmiş ama hiçbirşey olmayı başaramamıştır. Hep başkalarının gölgesinde kendine yer bulmuş insanlardandır. Rakı'nın mantıklı ve sakin tiplmesine karşın Nebîz, tam bir gençlik ve hamlık dalgasına sahip, havâî bir kahramandır.

2.3.4. BÛZE: Güvenilmeyen bir tiptir. Sorunları kolaylıkla ama kendi kurallarına göre helletmeyi amaçlamaktadır. Ona göre herhengi bir tehlike anında herşey mübâhtır. Hile ve aldatma yoluyla meseleyi çözüme kavuşturma inancıdır. Maşa varken neden ateşi elle tutalım dercesine bir edâsı vardır. Eline fırsat geçtiğinde düşmanına asla acımayan bir kişiliktir. Bir gece baskınıyla herşeyi bitireceğine inandığı için biraz Nebîz'e benzemektedir.

Ama Bûze'de bir de hîle vardır. Bâde'ye hîle yoluyla Beng'i alt edebileceğini söylemeye çalışmaktadır. Hemen kaba kuvvete başvurulmaması gerektiğini düşünmesiyle de az da olsa Rakı'ya benzemektedir. Yine de Rakı gibi olgun düşünmemektedir.

Toplumda hep dört ayak üzerine düşmeyi başaran bir kişiliğe sahiptir. Kesinlikle içine düştüğü problemi iyi veya kötü bir şekilde aşmayı bilen biridir. Bu anlamda istikrarlıdır. Ancak sırf kendi güvenliği için gerekirse hükümdârını (Bâde) bile yarı yolda bırakabilecek kadar güvensiz biridir. Her an sahnenin öbür yanında geçebilen çok zeki bir kahramandır.

Garip bir tesadüftür ki Bâde elçi olarak onu seçmiş ve Beng'in yanına göndermiştir. Elçi olarak giden Bûze, Beng'in daha güçlü olduğunu anladığı anda hemen ona boyun eğmiş ve onun hizmetine girmiştir. Ne yapacağına güvenilmeyecek birinden de ancak bu beklenir.

2.3.5. MEZE: Aslında Bâde'nin yanında yer almaktadır. Ama savaşmaktan da korkan bir kişidir. Çünkü herhangi bir savaşın olması durumunda arada kendisinin kalacağını düşünmektedir. Bu yüzden her iki tarafı da barışa çağırmaktadır. Son anda ikisini tanıdığını ve bu yüzden de aralarını bulmak ümidiyle hem Bâde'ye hem de Beng'e gelip yalvarmıştır. Ama boşuna.

Savaşa engel olmayınca mecburen Bâde tarafında savaşmak zorunda kalmıştır. İlk olarak Beng, meydana çıktığında Meze de ona rakîb olmuştur. Beng, bu ilk rakîbini acımasızca öldürmüştür. Bir anlamda Meze boş yere ölüp gitmiştir. Ne savaşa engel olabilmiş ne de savaşın sonunda kazanana tarafta yer alabilmiştir.

İki ordunun arasında kendini bir bakıma fedâ eden Meze aslında hep kendini düşünmektedir. Kaybeden kim olursa olsun sonuçta olan kendisine olacaktır. Bu korkuyla Meze kendini garanti altına almayı istemiş ama yine başarılı olmamıştır.

Kaderine râzı olmaktan başka çâresi yoktur. En iyisi savunduğu tarafın (Bâde'nin tarafı) yanında yer almak ve gerekirse kahramanca ölmek gerektiğini düşünmüş ve öyle de yapmıştır. Meze gibi iki tarafın cedelleşmesi sonunda arada ölüp giden başka tipler de vardır.

2.3.6. KUŞ ÜZÜMÜ: Meze gibi Kuş Üzüümü de boşu boşuna ölenlerden biridir. Asıl amacı savaşı daha başlamadan bitirmek ve barışı getirmektir. Bunun için o da tıpkı Meze gibi, Bâde ve Beng'i barışa davet etmiştir. Her iki taraf yine barışa yanaşmayınca Kuş Üzüümü de çâreyi Bâde'nin yanında savaşmakta görmüştür.

Öte yandan Kuş Üzüümü, Meze'ye göre biraz daha bilgili ve sözü dinlenir bir kahraman olarak görünmektedir. Çünkü o, hem Bâde'nin hem de Beng'in bir yakınıdır. Ona göre kendisi, Bâde'nin atası; Beng'in de çok samimi bir yoldaşıdır. Her ikisinin de barış için lafını dinleyeceğini hesaba katmıştır. Ama evdeki hesap çarşıya uymamış ve savaşa engel olamamıştır.

Kuş Üzüümü'nün diğer bir özelliği de iyi bir hatip olmasıdır. Biraz bilgili ve iknâ yeteneğinin de çok iyi oluşu muhakkaktır. Yiğitçe ortalığa çıkmış ve iki tarafa da öğütler vermiştir. Ne kadar çabalasa, nasihatlerde bulunsun da o da başarılı olmaz.

Kuş Üzüümü de tıpkı Meze gibi savaşta Bâde tarafını seçer. Bâde'yle birlikte olup Beng'e karşı savaşır. Yazık ki Beng, meydanda onu da öldürür. Meze'nin ve Kuş Üzüümü'nün başlangıçta tarafsız gibi görünmesine rağmen neden Bâde'nin yanında yer almaları sorusuna bir anlam verebilmek oldukça güçtür. Bu seçim, sanıyoruz ki tamamen Fuzûlî'nin insiyatifinde olmuştur. Gerekçesi de her iki tarafı en azından askerî güc bakımından dengeli bir hala getirmek endişesi olsa gerek. Çünkü hikayenin genelinde Beng'in daha güçlü olduğu hissedilmektedir. Her halde Fuzûlî, bu amaçla Bâde'nin de gücünü arttırmaya çalışmaktadır. Şu da unutulmaması gereken bir noktadır ki bu savaşta Fuzûlî, Bâde tarafındadır.

2.3.7. KEBÂB: Savaşın acı taraflarından biri de Kebâb'ın ölmesidir. Kebâb da tıpkı Meze ve Kuş Üzüümü gibi savaş meydanında Beng'in kılıcıyla can vermişlerdir. Nedense hikaye içinde pek de etkin bir role sahip olmayan bu tipler savaş meydanında ölmüşlerdir. Tipik birer figüran özelliğinde bulunan bu piyonların hepsi de yine Bâde tarafında yer almışlardır.

Hikaye boyunca Beng'in yandaşlarından ölen kişilerden isim olarak hiç bahsedilmemiştir. Belki de şair bu üç tipin Bâde tarafında bulunmaları ve ilk ölen kişilerin de yine bunların olması fikriyle savaşın sonucuna zemin hazırlıyor da olabilir. Ortada bir olay var, ve bu olayda birileri harcanacaktır. En iyisi önce âdil bir denge kurulmalı, sonra da bu denge Bâde lehine bozulmalıdır. Fuzûlî'nin böyle bir fikirde olması gayet mümkündür.

2.3.8. AFYÛN: Kendinden emin bir kişiliktir. Bâde'nin arkadaşları içinde Nebîz'le tam ters bir yapıdadır. Beng'in yanında yer almaktan memnundur. Olaylara

yaklaşım tarzı fevrî değildir. Biraz temkinli yaklaşmayı tercih etmektedir. Konuşmalarından bir bildiği, bir çözüm yolunun olduğu hissi anlaşılmaktadır.

Belki biraz fazla kendine güvenen biri olduğu zannedilse de çok akıllıca fikirleri olduğu bellidir. Hatta iki taraf arasındaki bu sorunun, hiç savaşa gerek kalmadan sadece kendi başına çözebileceğine inanan bir tiptir.

Hükümdârına kesinlikle üzülmemesini herşeyin üstesinden gelebilecek güçte olduklarını söylemeye çalışmaktadır. Sanki olanlarından dolayı kendisini sorumlu tutuyormuş gibi bir izlenim uyandırır da bu aslında pek sağlam bir fikir değildir. Bâde tarafında Rakı ne ise; Beng tarafında da Afyûn öyledir.

Güçüyle, aklıyla, istikrârıyla ve kendisine olan güveniyle Bâde'nin olası bir saldırısını geri dönderecek kadar işlerin kendisine bırakılması tarafındadır. Siz hiç dert etmeyin, karışmayın. Ben işimi bilirim havasındadır.

2.3.9. BERS: Hikayenin belki de en korkağı Bers'dir. Daha hiçbir şey olmamışken bırakıp gitmeyi bile düşünmüştür. Hatta bu düşüncesini Beng'e bile açıktan söyleyebilecek kadar çok korkmuştur. Oysa henüz bir şey olmamıştır. Sadece ufak bir tartışma ceryân etmiştir.

Ne savaşa razıdır ne de barışa. Bâde'yi gözünde öyle çok büyötmüştür ki onun ateşinden kaçmak gerektiğini savunmuştur. Kim bilir belki de savaş sonunda yenilen tarafın kendileri olduğunu hissetmiş de olabilir. Ama bu her olur olmaz tartışmaya da papuç bırakmak anlamına da gelmemeli. Elbette eğer yenilgi kesinse kimse bile bile savaşmak istemez. Oysa Bers, hiçbir şekilde olayları değerlendirmeden hemen kaçmak istemektedir.

Aslında Bers, bu fikrini masum bir çözüm önerinin içine gizlemiştir. Ama sonuçta hiç emek sarfetmeden çekip gitmenin, âcîzlik demek olduğunu belki de düşünmemektedir.

Küçük hesaplar peşinde olup, basit mutluluklarla hayatını sürdürmeye inanmış aşırı mütevekkil ve kaderci bir kahramandır. Bu yönüyle pısrık bir kişilik olarak hikayenin bütününe pek de kıymate hâiz değildir.

2.3.10. MA'CÛN: Ma'cûn da Bûze gibidir. O da Bûze gibi hikaye içinde kanat değiştirmiştir. Beng'den ayrılıp Bâde'nin tarafına geçmiştir. İşi kısa yoldan halletmeyi istemektedir. Çözüm yolu ise barış yoludur. Ma'cûn'un çözüm önerisi Bûze'ninkinden farklıdır. Bûze, barış taraftarı değildir. Meseleyi bir oldu bittiye getirmeyi amaçlamaktadır. En küçük bir gediği bile affetmeyen biridir. Oysa Ma'cûn, sorunu barış yoluyla bitirmeyi istemektedir. Ne savaşa, ne terk edip gitmeye gerek vardır. Eğer taraflar isterlerse herşeyi konuşarak, anlaşarak istenilen noktaya getirebilirler.

Ma'cûn'un bu barış çılgınlıkları bir korkudan değil; tam tersine bir bildiğinin olduğu iddiasından kaynaklanmaktadır. Ma'cûn, aslında Beng'e sonsuz bir güveni vardır. Onun tam anlamıyla bir pâdişâh olduğuna emindir. Zaten ona, tam bir lider gibi bilgelikle konuyu halletmesi gerektiğini önermektedir.

Ma'cûn, etrafındaki gelişmeleri iyi takib eden bir insandır. Bâde'nin neler yapabileceğini kestirebilen biridir. Hatta onun zaaflarını da çok rahat görebilmiştir. Bir çeşit insan sarrafi olmuştur. Çok kolay çözüm yollarını görebilen ve meseleye geniş bir açıdan yaklaşan bir kahramandır.

Düşmandan korkulmaması gerektiğini ama asla da önemsiz olmadığını bilmek gerekmektedir. Eğer akli kullanarak düşmanın eksiklerini de görerek suya sabuna dokunmadan işi tatlıya bağlayabilme yolları aranmalıdır. Gerekirse de bir süre düşmanı yenmek adına ona bazı geçici üstünlükler bile tanınmalıdır.

2.3.11. BENG: Oldukça sakin bir görünümde. Bu sakinliği ona ayrı bir hava vermektedir. Bâde'nin ani çıkışlarına karşın Beng çok temkinli, soğuk kanlı ve Bâde'ye göre daha emin bir yapıdadır. Başta şâirin kendisi olmak üzere birçok kahraman tarafından yalnız bırakılmıştır. Bu yüzden biraz tedirgin ve kırılgan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu kırılganlığın doğal sonucu olarak da hikaye boyunca savunmacı bir endişeyi taşımaktadır. Aslında bütün olaylara istemeden karışmış ve sonuçta kaybeden yine kendisi olmuştur. Bu bakımdan Beng üzerinde bir çocuk masumiyeti hissedilmektedir. Bâde'nin kışkırtmaları ve meydan okumalarına karşı çok fazla direnmiş ama başarılı olmamıştır. Hikayedeki savaşa sanki zorla sokulmuş, âdetâ Bâde'nin güç gösterisi oyununa istemeden dahil olmuş gibidir.

Beng aslında hiç kimseyle bir cenge girişmek istememektedir. Bu demek değildir ki Beng korkaktır. Onun da kendisine göre bir gücü vardır. Hatta Bâde'den oldukça güçlü bir durumdadır. Tek istediği, kendisine bulaşılmamasıdır.

Beng tıpkı II.Beyâzid gibi yaşlı bir görünümde tasvir edilmiştir. Kendi halinde, kimseyle bir problemi olmayan, biraz mütevekkil yapıdadır. Üstünlük kurmak fikrinden çok uzak bir yaşam sürmektedir. Etrafındaki tiplerden en azından yaşına saygı duyulmasını istemektedir. Yaşlılığının getirmiş olduğu yorgunlukla kimseyle savaşa girmeye niyeti yoktur.

Haksız bir yenilge maruz kalmış ve esir olmuştur. Zaten hikayenin başından beri üzerindeki mazumiyet ve kırılganlık mevcuttu. Bu esâretle masumiyeti iyice artmış, yenilgiyi gururuna sindirememiş ve kaçmayı tercih etmiştir. Belki de ölmeyi bile daha üstün tutmuştur. Asla meydan okuma düşüncesi olmadığından yenilgi sonrasında hep kendini sorgulamıştır.

Eserde, Beng'in müstakil gücünün olduğunu çok rahat görebilmekteyiz. Kahramanların sayılarına baktığımız zaman, Bâde'nin daha kalabalık bir orduya sahip olduğunu anlayabiliyoruz. Buna karşın cephenin Beng kanadında ise sadece Berş, Afyon, Bûze (sonradan katılmıştır) ve Ma'cûn vardır. Ma'cûn da tıpkı Bûze gibi savaş öncesinde taraf değiştirmiş ve Bâde'ye geçmiştir. Bir bakıma her iki elçinin yaptığı ihânet eşitlenmiş olmaktadır. Ama Kebâb, Meze ve Kuş Üzümlü'nün Bâde tarafında savaşıyor olması, Beng'in sayıca az bir güce sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Tabi iki taraf arasındaki bu güç dengesizliği, Beng'in bizzat kendisinde bulunduğunu düşündüğümüz güçle dengelenmeye çalışılmaktadır.

Beng, hasmı Bâde'ye göre çok daha fazla temkinli, mantıklı ve sağduyulu hareket etmektedir. Herşeyden önce ilk meydan okuyan kendisi değildir. Beng kendisine yönelik bir tehlike karşısında savunma durumunda kalmıştır. Tıpkı Bâde'nin adamlarından Arak (Rakı) gibi, öncelikle barış için uğraşan, bilgisine güvenilebilecek Ma'cûn gib bir yardımcısı vardır Beng'in. Bâde'nin yapmadığını Beng yapmış ve en azından Ma'cûn'un elçilik fikrini kabul etmiştir. Ne yazık ki sonradan, bilgisine güvendiği, sağ kolu olan Ma'cun bile onu terketmiş ve taraf değiştirmiştir.

Muhakkak Beng'in de yanlış olan tarafı vardır. Bu yanlış tarafların başında, onun ağzının çok bozuk olması gelmektedir. Bâde ani hiddetlenmesi ve karşı tarafı ta'cîz etmesine rağmen kötü küfürler sarfetmemiştir. Ancak Beng, Bûze'ye ve kendisine meydan okuyan Bâde'ye çok ağır küfürler ve hakaretler etmektedir.

Kalmadı kaltabânûñ ol cûşı
Oldı güftâr-ı mey ferâmûşı

Kiçiler senden itmese perhîz
Çıhar elbette kûn-deride vü hîz

Düşmanın sürekli kışkırtmaları ve savaşa zorlamalarına aldırış etmemeye çalışan Beng, eserde bize kendi halinde bir pâdişâh izlenimi vermektedir. Herhangi bir saldırıya girmeyi düşünmeyip kendisine bağlı olan halkını memnun etmeye çalışmaktadır. Öte yandan kendisine ve ülkesine yapılan saldırılara da cevap verebilecek yürekliliği de gösterebilmektedir. Arkadaşlarından Berş'in herşeyi bırakıp terk-i diyâr etmeyi, kaçmayı kendisine yakıştırmamıştır. Gücünün yettiği kadarıyla savaşa kendini savunmayı kaçmaktan daha iyi görmüştür. Azâmeti yüksek bir arslan gibidir. Ama yaşlı bir arslandır. Çevresindeki güçler onu artık bir rakip olarak görmemekte ve ona meydan okumaktadır.

Beng, okuyucuda olumlu bir imaj çizmektedir. Sohbet meclisinde ilim ve irfândan bahsedilmektedir. Sofiyâne bir tutumu vardır. Sanki onun meclîsi bir içki meclîsinden ziyâde tasavvufî anlamda bir dergâh görünümde tanıtılmıştır. Sâkî'nin birgün evvel gördüğü Beng meclîsi böyle bir meclîstir. Ayrıca elçi olarak Beng'in meclîsine gelen Bûze de aynı şeye tanık olmuştur. Meclîste, ileri geri lafları pervasızca söyleyen Bûze, Beng tarafından önce ikâz edilmiş ama yine de tam bir elçi olarak ağırlanmıştır. Bu kadar şimşekleri uyandıran konuşmalarının sonunda Bûze'ye erdemli bir pâdişâh / mürşîd şekilde davranmasıyla onun gönlünü kazanmış ve taraf değişmesini sağlamıştır. İşte bu kadar olgunluğu ancak bir pâdişâh yapabilir. Sanıyoruz ki Bâde bu denli bir olgunluğu sergileyebilecek karakterde olamaz. Kaldı ki Bâde'nin de Sâkî'ye ve Ma'cûn'a davranış şekli de gün gibi ortadadır.

Özetle söylemek gerekirse Beng, Bâde'ye her yönüyle tezat ve rakiptir. Karakteri daha sakin, ani çıkışları olmayan, biraz felsefî kişilikte görünmektedir. O aslında Bâde gibi birçok hasımıyla zamanında güreş tutmuş ve onları devirebilmiştir. Ama gücü eskisi gibi değildir artık. Yine de Bâde karşısında bütün herşeyiyle savaşmış ve kim bilir şanssızlığına yenik düşmüştür. Ömür boyunca da bu yenilginin muzdaripliğiyle, yine kendine yakışır biçimde yaşamaya devam edecektir.

2.3.12. BÂDE: Mesnevînin başından sonuna kadar her fırsatta ön plan çıkan, bir bakıma baş rol kahramanıdır. Bütün hikaye ve gerçekleşen olaylar Bâde ve başarısına hizmet etmektedir. Belki de eserin yazılış sebebi de Bâde'nin üstünlüğünü ortaya koymaktır. Şüphesiz, eser incelendiğinde bu fikrin tamamen doğru olduğu kolayca anlaşılabilmektedir.

Daha önce de söylediğimiz gibi eserde Bâde ile Şâh İsmâîl temsil edilmektedir. Şâh İsmâîl, o dönemde Safavî devleti hükümdârıdır. Bu günkü Doğu Anadolu ve İran çevresinde kurulmuş bir devlettir. Yine aynı yıllarda özellikle Batı Anadolu bölgesinde de varlığını devam ettiren Osmanlı devleti vardır. Bu iki devlet uzun yıllar birbirleriyle komşu olmuş ve çeşitli ilişkiler içine girmiştir. Zaman zaman bu ilişkiler olumlu yönde gelişirken olumsuz yönde de ceryân etmiştir. Safevî hükümdârı Şâh İsmâîl (Bâde) ile Osmanlı pâdişâhı II. Beyâzîd (Beng) arasında geçen tarihi çekişme, Fuzûlî'nin de Beng ü Bâde adlı eserine konu olmuştur. Eğer eseri tam bir incelemeden geçirmeye kalkarsak, tarihî bilgilerin ışığında, söz konusu rekâbetin, Beng ü Bâde ile tarihî gerçeklerin tamamıyla örtüştüğünü görmekteyiz. Tahir Olgun'un da dediği gibi bu eser, iki hükümdârın birbirlerine karşı kurmaya çalıştıkları bir üstünlük mücadelesinin hikayesidir.

Beng ve Bâde önceden beri içki meclîslerinde sarhoş olmak ve kendinden geçmek için vücuda alınan iki ayrı maddedir. İnsanlar bu iki sarhoşluk veren maddeyi her zaman birbirine üstün tutmuş, kimileri Bâde'yi isterken, kimileri de Beng'i tercih etmişlerdir. Her iki durumda da amaç sarhoş olmak ve kendinden geçip mest deryasında boğulmaktır. Bu, işin edebî kısmıdır. Tarihî kısmına da gelince, Anadolu, -ki her zaman değişik medeniyetlerin beşiği olmuş- hep paylaşılamayan bir toprak olarak telakkî edilmiştir. Tarih boyunca birçok medeniyetin kurulduğu veya sahip olmak istediği zenginlik "dolu" yer elbette Şâh İsmâîl ile Beyâzîd arasında da paylaşılamayacaktır. İkisi de birbiriyle mücâdele edip bu toprakları ellerinde tutma amacıyla olacaklardır. Nasıl ki Beng ve Bâde, âşıkların dimâğında yer bulma endişesiyle birbirine üstün gelmeye çalıştıkları gibi Şâh İsmâîl ile II. Beyâzîd de Anadolu üzerinde mücadeleye tutuşacaklardır.

Şâir Fuzûlî de bu eserde Bâde (Şâh İsmâîl) tarafında yer almaktadır. Çünkü Fuzûlî, eserin yazıldığı zamanlar bugünkü Kerbelâ ve Bağdât bölgesinde yaşıyordu. O zamanlar henüz Osmanlı topraklarına dâhil olmamış olan bu topraklar Şîî nüfuzu altındaydı. İster istemez eserin sahibi de böyle bir mücadeleyi anlatırken Bâde tarafında yer bulmak zorundadır. Fuzûlî'nin bu seçimi, belki de ileride karşı karşıya kalacağı, hakkettiği halde Osmanlı sarayından yeterli ilgiyi görememesinin de habercisi olabilir.

Bâde, kendinden emin ve iddahlı bir baş kahramandır. Ancak tam bir başrolde bulunması gereken niteliklere sahip değildir. Hatta sahip olduğu diğer niteliklerin de bizzat savunuculuğunu yaptığı şâir tarafından kendisine yüklenildiği hissedilmektedir. Fuzûlî, aslında birtakım vasıfları zorla Bâde'ye münâsip görmüştür. Temelde Bâde, çok da hakkettiği bir değerde bulunmamaktadır. Eserin incelenmesi durumunda Bâde'ye yüklenilen bu özelliklerin Fuzûlî tarafından verildiğin kolayca anlaşılmaktadır.

Bâde'nin aniden Beng'e meydan okuması çok ilginçtir. Eğer yansıtıldığı gibi Bâde bir başrol kahramanı olacak durumdaysa neden ilk hareket ondan gelmektedir ? Bu sorunun cevabını ancak Fuzûlî'nin kendisinde aramak gerekmektedir. Öte yandan

Bâde'nin kızgınlığının sebebi de bir pâdişâha yakışan tarzda değildir. Sâkî'nin getirdiği basit bir haberi, kıskırtma /savaş sebebi sayması, onun kendini ispatlama endişesinde olduğunu açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Oysa gelen haber, herhangi bir tehdit oluşturmamaktadır. Olay, tamamen Bâde'nin gücünü sergileyebilmesi için oluşturulmuş kurgusal bir senaryo niteliğindedir.

Buna rağmen Bâde, kendisinin dünyada rakipsiz biri olduğunu düşünmektedir. Bu iddiasını dile getirirken aşırı derecede sarhoş olduğunu da unutmamak gerekir. İnsan, sarhoş olduğu anda yapabileceğinin çok ötesinde bazı va'atlerde bulunabilir.

Bâde'nin bir diğer özelliği de savaşı hak etmeyerek kazanmış olmasıdır. Güç olarak Beng kendisinden çok güçlüdür. Ama Bâde, bu gücü bir hile ile alt etmeye çalışmaktadır. Beng'i bir tuzağa düşürüp ve onu kendine esir etmiştir. Diğer taraftan onu yine serbest bırakmasının da altında Fuzûlî yatmaktadır. Tarafsız gibi görünmeye çalışan Fuzûlî, eser boyunca Bâde'nin yanında yer almış ve bunu okuyucudan gizleyememiştir.

Karakter bakımından da Bâde, oldukça sinirli bir görünüşe sahiptir. Öyle ki getirdiği haberden dolayı Sâkî'ye kızması onu tutup sıkması hatta tehdit etmesi onun asbiyetine delalettir. Duygularına aşırı derecedeki düşkünlüğü de Bâde'ye olumsuz bir özellik yüklemektedir. Arkadaşlarıyla toplantı yaptığı halde hiç birinin fikirlerini dikkate almayıp sadece kendi bildiğini yapması çok gariptir. Arak, (Rakı) bilgeliğiyle çok mantıklı bir çözüm önerirken onu hiç beğenmemiş olması duygusallığının bir sonucudur.

Kısacası Bâde, oldukça asabi, çabuk parlayan ve hep kendi gücünün üstünlüğüne inanan bir tiptir. Kendisine asla rakib olmasını istememekte, sürekli liderlik vasıflarını taşımayı arzulamaktadır. Çok hırslı, etrafındaki kişilerin bile güçlerini hazmademeyen biridir. Akıl, mantık ve sağ duyudan çok uzakta duygularıyla hareket etmektedir. Meydan okumaktan korkmayan ama zorda kalınca da hile yoluna başvuran yaramaz bir çocuk gibidir. Her ne olursa olsun altta kalmayı istemeyen ve bu anlamda gerekirse arkadaşlarını da küstürüp uzaklaşmalarına sebep olacak kadar kendini beğenmiştir. Herşey çok ılımlı bir durumdayken yok yere bir kargaşa çıkarmış ve bu kargaşayı, kendisiyle birlikte yanındaki kişileri de büyük bir tehlikeye atacak şekilde büyütmüş macera-perest bir kişiliktir. Nerdeyse büyük bir kusur sayılabilecek kadar atılgıncı biridir. Temelde çok da büyük bir iş yapabilecek kapasitede olmamasına rağmen, çok fazla öne çıkma endişesindedir.

Ne gariptir ki herşey onun istediği gibi cerâyan etmiş. Mücâdelenin sonunda kazanan taraf, Bâde olmuştur. Her ne kadar eser tamamiyle Bâde yanlısı olsa da maalesef okuyucu Bâde'ye verilen bu haksız üstünlüğün çok olduğunu düşünmekte ve kendini Beng'in tarafında görmek istemektedir.

2.4. Konunun İşlenişi

Fuzûlî, Beng ü Bâde adlı eserine az önce de dediğimiz gibi kısa bir tevhi'd, münâcât, na't ve Hz. Ali'ye övgüle giriş yapmaktadır. Hemen arkasından da "Midhat-i

Pâdşâh-i bâ-ferheng³² diyerek Şâh İsmâîl'e övgüler göndermektedir. Buradan da kolayca anlaşılacağı üzere eserin yazarı, şâir Fuzûlî, daha girişte anlatacağı münakaşa ve cengte kendine bir taraf bulmaya çalışmaktadır. Zaten eseri de o dönemin Safavî hükümdârı Şâh İsmâîl'e sunmuştur.

Bu methiyede Fuzûlî, Beng'in etkisinde, nüfuzunda kaldığını ve Bâde'den yardım medet beklediğinin dile getirmektedir. Oysa Beng, ona herhangi bir tehditde bulunmamıştır. Şüphesiz bu sözleri onun, Osmanlı sarayından beklediği ama henüz görmediği bir ilginin yoksunluğuyla söylenmiş bir söz olsa gerek.

Gâlib olmuş baña mehâbet-i beng
Vehm idüb eylerem her işde direng.

Daha sonra da eserde anlatılan Beng ve Bâde hikayesine geçilmektedir. Tasvire Bâde'nin meclîsinden başlanmaktadır. Bu tasvir oldukça canlı bir biçimde işlenmiştir. Bâde'nin etrafındaki arkadaşları tanıtılmaktadır. Kadehler, sürâhiler dolu; mevsim bahar ver etraf yeşillikler içindedir. Herkes içkinin etkisiyle mest olmuş, kendilerinden geçmiştir. Bu meclîs sanki Allah'ın cihâna kurduğu bir cennet bahşesinin uafak bir kesitidir.

Tipki az sonra Sâkî'nin Beng meclîsine girmesi ve ordaki kişileri görmesi gibi Fuzûlî de Bâde'nin meclîsine girmiştir. Bu meclîste, sevgili diye isimlendirdiği, ahlaki güzel, aslı üzüm olan ve zamanın en tazesi "Bâde"yi görmüştür. Bir anda Fuzûlî de Bâde'ye aşık olmuş, onu sevgili olarak tekallî etmiştir. Ama bu telakkî düşünsel boyuntun ötesine geçmemiştir.

Buraya kadar herşey tipik bir eğlence ortamıdır. Ta ki öteden Sâkî'nin gelip de bir gün evvelinde gördüğü bir başka meclîs ehlini anlatana dek. Sâkî'nin haberini verdiği bu meclîsin (Beng meclîsinin) varlığı bile Bâde'yi öfkelenlendirmeye yetmiştir. Bir anda ortalık gerilmiş ve böyle birşeyin asla mümkün olamayacağı fikri ordakilerin kafalarını karıştırmıştır. İlk olarak "günah keçisi" sayılan Sâkî ortamdaki müthiş gerilimden nâsibini almıştır. Eskiden beri dostu olan Sâkî, Bâde'nin birden gazâbına maruz kalmış hatta tehdît görmüştür. İşte hikayenin / savaşın başlangıç yeri burasıdır.

Devamında olay, masaya yatırılmış ve yapılabileceklerin neler olduğu tartışılmıştır. Bu tartışma sanki bir divân kurulu niteliğindedir. Meclîsin / divânın her bir üyesi kendi fikrini ortaya koymuştur. Biri savaşmak gerektiğini söylerken, bir diğeri de barışın hemen yapılmasını, daha fazla olayın büyütülmemesini dile getirmiştir. Divândan çıkan karar: Beng meclîsine elçi göndermektir. Artık olay, diplomasi bir boyut kazanmıştır. Pâdişâhlar arasında devam edecek olan "soğuk savaş" başlamıştır.

Beng meclîsine gelen elçi Bûze'dir. Maceranın ilk entikası onun elçilikle geldiği bu meclîste taraf değiştirmesidir. Bûze'nin bu ikiyüzlü davranışı ortalığı hayli etkiler. Bu kez de Beng elçi gönderir. Bu giden elçi de tipki Bûze gibi riyâkârdır. O da karşı cepheye geçmiştir. Barış arayışları bir anda savaş bahânelerine dönüşür. Elçiler, elçilik yapmak yerine savaşa sebep olmuşlardır. Her mücadelede bu gibi "kaş yapayım derken göz çıkaran" tipler mutlak vardır.

³² Anlayışlı pâdişâhın övülmesi.

Bir süre de karşılıklı söz düellosu devam etmiş ama hiçbir barış yolu bulunamayınca iki taraf da hazırlıklarını tamamlayıp er meydanına çıkmışlardır. Aslında herşey, bu iki gücü karşı karşıya getirebilmek için tasarlanmış birer entrikadır. Fuzûlî, hikayeyi geri plandan kendi istediği gibi yönlendirmektedir. O, Bâde'nin kazanmasını istemektedir. Ve olayların akışı da o yönde olacaktır. Hikaye gereği her ne kadar Beng savaşa pek soğuk baksa da bir şekilde, ateşin içine düşürülmeliydi. Sonuçta herşey Bâde lehine olmakta ve savaş başlamaktadır.

Kendini zorla meydanda gören Beng cesur ve kendinden emindir. İlk olarak karşısına, ancak bir figüran olabilecek Meze çıkmıştır. Daha ne olduğunu anlamayan Meze, Beng'in anı ve öldürücü darbesiyle yere serilir. Bâde tarafı büyük bir şaşkınlık yaşarken, Beng tarafında ise sevinç çılgınlıkları hadd safhadadır. Ardından Kuş Üzümlü ve sonra da yanık bağıyla Kebâb, sahneye çıkar. Beng, onları da terlemeden ölümle kucaklaştırır.

Bütün bu olaylar, Bâde'yi iyice korkutup hileye başvurmaya yol açar. Hemen her darda kalan kişi gibi Bâde de Allah'tan yardım ister. Ona dua ve niyâzda bulunur. Adaklar adar, yeminler eder. Öte yandan yine de kendini garanti altına almak için birkaç askerini pusuya yatırır. Savaş, en can alıcı bir yerdeyken ansızın Bâde, geri çekilme emrini verir. Kendisi geri çekilirken ardından gelen Beng'in pusuya düşmesi kaçınılmazdır. Çok eski ve ilkel bir savaş taktiği olan bu yöntem, bir an için Beng'in aklına gelmemiştir. Sonuçta savaşı Bâde kazanmış, başta Beng olmak üzere arkadaşları da esir olmuşlardır. Allah'a ettiği yeminler ve adaklar adına Bâde, hiç kimseyi öldürmemiştir. Zaten onun birilerini öldürmek gibi bir düşüncesi yoktur. O, sadece Beng'e gâlip gelme sevdasındadır.

Bu temsili savaş ile Fuzûlî, âlemden Bâde'nin daha üstün olduğu fikrini kendi dilince ispatlamaya çalışmıştır. Ama sonunda o da pişman olmuş ve Allah'tan yaptığı hata için özür dilmeye çalışmıştır. Anlatılan hikayenin sorumlusunun kendisi olduğunu kabul etmiş bu günahının affedilmesi için yalvarmıştır. Fuzûlî, Allah'ın kendisine verdiği "söz söyleme gücü"nü gereksiz bir işte harcamış ve pişman olmuştur. Oysa gücünü, Allah'ın vasıflarını anlatmakta harcamalıydı.

Ayrıca Beng ü Bâde'yi Fuzûlî çok genç yaşlarda yazdığını unutmamak gerekmektedir. Kendisi de kabul ettiği gibi bu eser, baştan sona bir "gençlik hevesi" niteliğindedir. Nasıl ki Bâde, gençliğin o heyecanına kapılmış ve Beng'e meydan okumuşsa Fuzûlî de tıpkı Bâde gibi içindeki gençlik kıpırtısına aldanarak böyle bir eser yazmaya kalkmıştır. Elbette her ikisi de hatalarını anlamıştır.

2.5. Konu Dışındaki Hikayeler

Beng ü Bâde, temelde, Beng (esrar) ve Bâde (şarâp) arasındaki mücadeleyi anlatan sembolik bir eserdir. Baştan sona bu mücadeleyi ve her iki tarafın birbirleri üzerinde sağlamaya çalıştıkları üstünlük çabalarını dile getirmeye çalışmaktadır.

Eserde bu hikayenin dışında birkaç hikaye daha vardır. Bu küçük hikayeler temel olaya biraz entrika kazandırsın diye yerleştirilmiştir. Beng ve Bâde hikayesinin dışında,

sayıları dördü bulan diğer küçük hikayeler, arada geçen konuşmaları örneklendirmek amacıyla hizmet etmektedir.

Ayrıca bu hikayeleri incelediğimizde genel olarak hepsinin çok kısa olduğunu ve en fazla iki kahraman arasında geçtiğini görmekteyiz. Dört hikayenin üç tanesindeki kahramanlar, zâhid bir görünüme sahip ehil insanlardır. Ama İsfahan'da geçen hikayede ise kahraman, bir sarhoş tiplmesidir. Zahid tiplmesindeki kahramanların hepsi birgün şarâba veya esrara meyl ederler. Hikayelerde anlatıcısına göre bazan meyl, bazan da esrar ön plana çıkarılıp övülür.

Küçük bir ayrıntı olmasına rağmen dikkatleri çeken bir başka özellik de bu hikayelerin geçtiği yerlerdir. Bu yerler İsfahan, Rey, Mısır ve Basra'dır. Neden bu yerler özellikle seçilmiş? Bunu anlamak çok zordur. Ama akla ilk olarak, bu merkezlerin birer ilim ve irfân merkezi durumunda olmaları gelmektedir.

Bâde'nin elçisi Bûze tarafından Beng meclisinde anlatan hikayelerde Bâde övülmektedir. Yine aynı şekilde, bu kez Beng'in üstünlüğüne dalalet olması bakımından anlatılan diğer iki hikayede de Ma'cûn tarafından Beng'in üstünlük vasıflarına işaret edilmiştir. Kısacası her iki pâdişâh da (Beng ve Bâde) elçileri aracılığıyla, kendi vasıflarını öne çıkaran karşılıklı hikayeler anlatmaktadır.

Bu dört hikaye elçilere henüz yola çıkmadan evvel anlatılan olaylardır. Az önce de dediğimiz gibi amaç, karşı taraf üzerinde caydırıcı bir etki uyandırmaktır. Elçilere anlatılan bu olaylara hikayede tekrar yer verilmemektedir. Yani elçilerin dinledikleri bu hikayeleri elçi olarak gittikleri yerde, ilgili kişilere tekrar anlatıp anlatmadıklarını bilemiyoruz. Sadece yol öncesinde, Beng ve Bâde'nin kendilerini övmek için elçilerine söylediği hikayerdir.

İlk olarak Bâde'nin elçisi Bûze'ye anlattığı hikaye karşımıza çıkar. Hikaye, metindeki "**Kıssaî der- sıfât-ı esrârest**"³³ bölümünde yer almaktadır. Bu hikaye, İsfahân'da geçer. Buna göre İsfahan'da tıpkı Beng gibi kendinden geçecek kadar sarhoş olan biri vardır. Çok azâmetli bir köşkte yaşamaktadır. Gece gündüz şarâba istekli bir kişiliktir. Bir gece, o kişi ne kadar çok uğraşsa da şarâb bulamaz. Bu yüzden başına ağrılar girer. Çâreyi, bir zerre esrar içmekte bulur. Ama istediği rahatlığa yine de kavuşamaz. Köşkün penceresinden baktığında nehrin sularını görür ve etrafı sel aldı diye birden telâşlanır. Birazdan köşkü su basacağını düşünür. En iyisi kendini kurtarmak için yüzmeye karar verir. Eline bir tahta parçası alarak kendini sulara bırakır. Ama birden kafasını sert bir nesneye çarpmıştır. Birden onun acısıyla irkilir. Akli başından uçup gitmiştir artık. Doktorlar toplanmışlar ve tek çarenin şarap olduğunu söylemişler.

İşte bu hikayede Bâde, kendisinin daha etkili bir içecek olduğunu, hatta bir ilaç olarak da kullanılabileceğini söylemeye çalışmaktadır. Bâde, bu hikayeyi elçisine anlatıp Beng'e haber göndermektedir. "Ben senden daha güçlüyüm ve insanlar / âşıklar, bana daha çok ihtiyaç duyarlar." demek istemektedir.

³³ Bu esrârın sıfatları beyânında bir kıssadır.

Bâde, elçisine haber olarak anlattığı öbür hikayesi de Rey'de geçmektedir. Metin içinde, “**İn hikâyet zi-mey şinev der-Rey**”³⁴ başlıklı bölümün hemen girişinde yer alır. Rey'de de uğurlu, hoş tabiatlı, mis kokulu bir sevgili vardır. Dudağı tıpkı bir şarâp gibi kırmızı renktedir. Birgün o güzel sevgili zâhitler meclisine geçiş yapmıştır. O mecliste, ömrünün büyük bir bölümünü zühd ile geçirmiş perîşân bir kul görmüştür. O kişi ömründe, bâdenin tadını hiç tatmamış biridir. Etrafındakilere cennetteki hûrileri ve ırmakları anlatmaktadır. Gün olmuş, o genç zâhid, cennetteki hûrilere ve kevsere meyl etmiş. Ve kendisinin de cennet ehli olabilmesi için Allah'a dua etmeye başlamış. O anda gaibden bir ses ona: Allah'ın âdil bir pâdişâh olduğunu ve feyzinin bütün mahlûkâtı kapsadığını söylemiş. Ama gaibden gelen ses, kendisinin bir işret ehli olduğunu, kevser içebilmesi için meyi bırakmasını söylemiş. Çünkü mey mahrûmu olan kişinin, kevser içmesi gerektiği öne sürülmüş. Bu sebepten dolayı hikaye, Bâde = Kevser sonucuna bağlanmıştır.

Bu hikayede de Bâde, düşmanı Beng'e, kendisinin âdetâ bir kevser gibi kutsal olduğunu söylemeye çalıştığını görmekteyiz. Anlatılan hikayelerin niteliği ne olursa olsun temsili olarak bir üstünlük fikrine güdümlü olduğu unutulmadığı takdirde eserde bulunmalarının gerekçesi kolayca anlaşılmaktadır.

Diğer iki hikaye de tıpkı Beng'in Bâde'ye olan üstünlüklerini ifade etmeye çalışmaktadır. Beng de dedilinin döndüğü kadarıyla elçisi Mâ'cûn'a iki küçük hikaye anlatmakta ve Bâde'ye karşılık vermektedir.

Eserin “**Sıfât-ı mey ki hest nâ- meşrû**”³⁵ adlı bölümünde bulunana bu hikaye de Mısır'da geçmektedir. Hikayeye göre, Mısır'da ilim, irfân ve iffetiyle meşhur bir pîr vardır. Takvâda kendisi gibi yüce bir başka kimse daha yoktur. Hiçbir zaman kalbi fenâlıklara yönelmemiştir. Ömründe içki nedir bilmeyen bu pîr birgün hasta olmuştur. Arkadaşları da bu hastalıktan kurtulması için mey içmesini söylemiş. Zorla da olsa bu hastalıktan kurtulmak için mey içmeyi kabul etmiş. Eline aldığı kadehle meyi içmeye başlamış. Meyin o acı ve yavan tadını damağında hissedince sarhoş olmuş ve tanbûrîyi arzulamış. Tambûrcu yanına gelmiş. Pîr ona ve meye meyletmeye başlamış. Nefsinin istekleri gittikçe artmış. Aşkını meye anlatarak ondan medet dilemiş. Mey de ona cevap olarak dinini bırakmasını ve sadece meyi arzulaması gerektiğini söylemiş. Çünkü mey, din ile muhalif imiş. Zavallı pîr hem hastalıktan kurtulmak, hem de nefsinin tatmin etmek için dini terk etmiş. Bu durumda da etrafındaki bütün cemaât onu yalnız bırakmış. Bu hikaye, Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde ve F. Attar'ın Mântık al- Tayr'ında geçen Şeyh Sa'an hikayesidir. Beng ü Bâde'de geçen bu hikaye, konu bakımından söz konusu eserlerde geçen hikayeler ile büyük bir benzerlik içindedir. Ancak meşhur Şeyh Sa'an hikayesi, Beng ü Bâde'de fazla yer tutmamaktır. Sadece hikayenin giriş ve gelişme bölümlerine yer verilmektedir. Oradan Bâde'nin insanları üzerindeki sarhoş edici ve aldatici özelliğine geçilmiştir. Oysa hikayenin sonuç bölümü de vardır. Şeyh Sa'an tekrar hidâyete erer, yaptıklarına pişman olur. Yeniden Allah'ın dostu olur. Hatta uğruna hayatını ve dinini fedâ ettiği sevgilisi, Hiristiyan kız da ona döner mutlu bir hayat yaşarlar.

³⁴ Rey'de geçen bu hikayeyi meyden işit.

³⁵ Mey'in uygunsuz sıfatı beyânında.

Bu hikaye de böyle noktalanmaktadır. Bu kısa hikayede Beng, insanlara faydalarının olduğunu söyleyen Bâde'ye cevap vermektedir. Bir bakıma Bâde'ye, "Senin insanlara faydandan çok zararın dokunur." demektedir.

Beng ü Bâde adlı bu eserde anlatılan, asıl konu dışındaki diğer hikayelerin dördüncü ve sonuncusu da "**Kıssa-î beng-hwâr ü hâlâtes**"³⁶ başlığının altında bulunmaktadır. Bu hikayede de Beng, kendini övmektedir. Bu kez Basra'da geçen bu hikayede ehl-i sırra varmış bir mürîd karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki bu mürîd, gece gündüz benge meyletmış biridir. Etrafına neşenin esrârını salmakta ve zevkle halini hoş görmekteymiş. Mürîdinin bu halini gören pîri, onu meclîsinden uzaklaştırmış ve sohbetine almaz olmuş. Bunun üzerine mürîd, neler olduğunu pîrinden sormuş. Ne günahım vardı ki beni terk-i diyara zorladın diye ona sitem etmiş. Pîr ona cevap olarak, esrâra gönül bağladığını bu sayede de kendisinden önce sırları keşfettiğini söylemiş. Pîr ayrıca olgunlukta da kendisini geçtiğini, artık yerinin daha yüce bir makamda olması gerektiğini eklemiştir.

Hikayede kendisini övmekte olan Beng, sırlara mazhar olmak için vazgeçilmez olduğunu dile getirmeye çalışmaktadır. "Bana meyl eden kişiyi ben en yüce makama taşıyım." diyerek bu konuda Bâde'den daha üstün bir niteliğe sahip olduğunun altını çizmektedir.

2.6. Zaman ve Mekan

Beng ü Bâde'ye baktığımız zaman içerisinde bilinen bir zaman diliminin bulunmadığını görebiliriz. Eser, bir bahar sabahı çemenler üzerinde oluşturulmuş bir meclîs görüntüsünde başlar. Bu meclîs içinde geçen konuşmalar ve devamında gelişen olaylara bakılırsa birkaç günlük bir zaman içinde herşeyin olup bittiğini düşünebiliriz.

Ayrıca Tahir Olgun'un dediği gibi eser, Şâh İsmâîl ve II. Beyazid arasındaki mücadeleyi anlatıyor³⁷ olması akla eserin, büyük ihtimalle II. Bayazid (1481-1512) döneminde kaleme alındığını getirmektedir. Bu tesbit elbette bir varsayımdan hareketle ortaya konuluyor olsa da doğru olabileceğini düşünüyoruz. Çünkü gerek tarihî bilgilerimizi ve gerekse şâir Fuzûlî'nin hayatını dikkate aldığımızda böyle bir iddianın mümkün olabileceğine kanaât getirebiliriz. Ama unutmamak gerekir ki sosyal bilimlerde bir hüküm, mutlak surette bir belgeye dayandırılmalıdır. Buna göre Beng ü Bâde'nin içerisinde, yazıldığı döneme ilişkin kesin bir bilgi yoktur. Bizimkisi var olan bir tesbitin doğru olabileceği ihtimaline katılmaktan öteye geçmemektedir.

Beng ü Bâde içinde geçen küçük hikayelerin zamanı ise belli değildir. Bütün hikayeler belirsiz bir zamana ait hikayelerdir. Tıpkı Beng ü Bâde'ye benzeyen diğer eserlerde olduğu gibi buradaki küçük hikayeler de "günlerden birgün" şeklinde başlar.

Eserin mekan bakımından incelemesine gelince şunları söylemek gerekir. Beng ü Bâde, yukarıda da dediğimiz gibi bir bahar sabahı çimenlikler üzerinde kurulmuş bir meclîs tasvirinde hikaye edilir. Bu meclîs ve beraberindeki mekan çok canlı bir tablo halinde anlatılmaktadır. Öyle ki tıpkı bir mesîre yerini andıran bu mekanda herşey

³⁶ Beng düşkünün kıssası ve halleri.

³⁷ Olgun, Tahir, Fuzûlîye Dair, Selamet Basımevi, İstanbul, 1936 s.51-55

kendi güzelliğindedir. Bütün varlıklar kusursuz bir biçimde çizilmiştir. Ortaya konulan bu bezm mekanı okuyucunun zihninde net olarak canlanmaktadır.

Beng ü Bâde’de geçen hikayelerin geçtiği yerler ise belirli yerlerdir. Bu yerler, eskiden beri ilim ve irfân merkezleri olarak karşımıza çıkmaktadır. İsfahan, Rey, Mısır ve Basra’da geçen bu hikayelerin kahramanları da yörenin özelliğine uygun olması bakımından birer âlim şeklinde tarif edilmişlerdir. Eserde anlatılan bütün küçük hikayelerin amacı karşı tarafa birşeyi ispat etmek olunca seçilecek olan mekanın da elbette ilim merkezi olması gerekmektedir. Şâir Fuzûlî, elbette anlattığı küçük hikayeleri, inandırıcılığı olması bakımından, bilerek birer ilim yuvası olan yerlerden seçmek isteyecektir.

2.7. Dil ve Üslûp Bakımından

2.7.1. Edebî Sanatları

Beng ü Bâde, Fuzûlî’nin henüz bir dehâ şâiri olmadan önce kaleme aldığı eseridir. Ama yine de Fuzûlî, bu eserinde de diğer eserlerinde olduğu gibi olağanüstü bir şâirânelik sergilemekte. Fuzûlî’nin, tahminen otuz yaşında yazdığı bu eserin, çok açık bir anlatım tarzına sahip olduğunu görebiliyoruz. Eserin genelinde var olan bu açıklık zaman zaman bazı edebî sanatlarla değişik bir görüntü kazansa da yine de eser oldukça anlaşılır tarzdadır.

Fuzûlî’nin, Türkçe’ye karşı beslediği sevginin büyüklüğü Beng ü Bâde eserinde de hissedilmektedir. Türkçe kelimelerin çokluğu, terkiplerin ve tamlamaların içinden çıkılmayacak kadar karmaşık olmadığını söyleyebiliriz. Zaten Fuzûlî, hiçbir zaman okuyucuyu anlaşılmayacak kadar yormayı da düşünmez.

Bu eserde geçen edebî sanatların çoğunluğu, eserin giriş bölümlerinde yer almaktadır. Tevhîd, münâcât, na’t ve medhiye bölümlerinde sık sık karşımıza çıkan bu sanatlar ilerleyen bölümlerde seyrekleşir. Çünkü eserin ilerleyen bölümlerinde hikayelere geçilmiştir. Bu hikaye bölümlerinde ağırlıklı olarak fiil cümleleri kullanılmış, tasvirler ve mübâlağalar daha az biçimde yer almıştır.

Edebî sanatları sıralamadan önce, ağırlıklı olarak eserde hissedilen bir sanattan bahsetmek istiyoruz ki bu da teşhis sanatıdır. Beng ü Bâde’nin içinde geçen sanatlar arasında en çok bunun üzerinde durmakta fayda var. Çünkü eserin neredeyse temelini, bu teşhis oluşturmaktadır. İnsanoğlu dışında kalan diğer varlıkların, sanki birer insanmış gibi değerlendirilmesi, konuşturulması ve bazı insanî özelliklerin bu varlıkları üzerinde yoğunlaştırılması anlamına gelen teşhis sanatının amacı, insanlara ders vermektir. Teşhis, herhangi bir sanat kaygısına değil de insanlara bir mesaj verme amacına hizmet eder. Burada insan dışında diğer varlıklar kullanılır. Bu varlıkların insanileşmesi sonucunda dikkatler üzerine çekilir. Böylece anlatılmak istenen düşünce, ilgiyle izlenir. Merak etme ve sıra dışı bir anlatım tekniği, o düşüncenin, uzun süre hafızalarda kalmasını sağlar.

Batılı anlamda fabl dediğimiz bu sanatın temeli işte bu amaca hizmet etmektedir. Ünlü Fransız şâir ve yazarı Jean de La Fontaine de bu sanatı kullanarak

insanlara büyük mesajlar vermiştir. Edebiyatımızda da Sâdî'nin Bostan ve Gülistan'ı, Mevlânâ'nın Mesnevî'si, Şeyhî'nin Harnâme'si bu tarz eserlerden bazılarıdır.

Bütün bunlara dayanarak Beng ü Bâde'nin bir fabl olduğunu söylemek zordur. Çünkü fabl olabilmesi için eserde insanlara yönelik ahlakî bir dersin yer alması gerekmektedir. Oysa Beng ü Bâde'de böyle bir ders yoktur.

Fuzûlî, bu eserini kaleme alırken, daha önce de dediğimiz gibi dolaylı olarak II. Beyâzid ve Şâh İsmâîl'i konu etmiştir. Bu iki pâdişâh arasında geçen tarihî mücâdele, teşhis sanatıyla ortaya konulmuştur. Beyâzid ve Şâh İsmâîl, esere gerçek isimleriyle girmiş olsalardı belki de bu kadar ilgi çekmeyecekti. İşte sadece ilgiyi üzerine toplamak için Fuzûlî, böyle bir yola başvurmayı uygun görmüştür. Yani Fuzûlî, beng ve bâde kelimelerini, anlatıma "dolaylılık" katmak amacıyla kullanmıştır. Ayrıca edebî sanat olarak kullanılan bu iki kelimenin her biri, temsil ettikleri pâdişâhların özelliklerini yansıttığı da unutulmamalıdır.

Bunların dışında eserde, mecâz-ı mürseller, istiâreler, tevriyeler, telmihler, benzetmeler gibi sanatlara da yer verildiğini görmekteyiz. Şimdi bu sanatların bazılarını, eserin içinden seçilen örneklerle ayrı ayrı inceleyelim.

Herşeyden evvel Beng ü Bâde'nin genelinde, temsili bir düşünce vardır. Yukarıda da söylediğimiz gibi buradaki temsil, Beng ve Bâde üzerinde yoğunlaşmıştır. Beng ile Sultan II. Beyâzid, Bâde ile de Şâh İsmâîl temsil edilmektedir. Birbirleri üzerinde kurmaya çalıştıkları üstünlük mücâdelesi de eserin konusunu oluşturmuştur. Bu bakımdan Beng, II. Beyâzid'e ; Bâde de, Şâh İsmâîl'e teşbîh (benzetme) edilmiştir.

Çok genel bir anlamda hissedilen bu benzetmenin hâricinde, eser içinde değişik teşbîhlerin de yer aldığına tanık oluyoruz. Aşağıdaki örnek beyitlerin birincisinde, "Feyz kadehini içen kimse, Mesîh gibi, Rûhu 'l Kudûs'e şüphe etmeden tapar, inanır." denilerek kadehteki içkiyi içen kişi Hz. İsa'ya benzetilmiştir. Ayrıca yine bu beyit içinde Hz. İsa kıssasına, Hıristiyan dünyasının Rûhu'l Kudûs ve teslîs inancına da telmîh edilmektedir.

Câm-ı feyzin içen Mesîhâ-tek
Feyz-i Rûhu 'l Kudûs tapar bî-şek

Bezm- Âl-i 'Âlîde mesken dut
Mestler gibi özge bezmi unut

Ele bir tahte pâresin aldı
Yire meh-tâb-tek özin saldı

Beng ü Bâde içinde en az teşbîh (benzetme) sanatı kadar bir de teşhis (şahıslandırma) sanatının varlığını görebilmekteyiz. Hatta teşhîs sanatı, yer yer teşbîh sanatının da önüne geçmiştir. Beng ve Bâde (esrar ve şarap) temelde insan dışı ve cansız birer varlıktır. Bu cansız iki varlığın, tıpkı bir insan gibi konuşması, düşünmesi, üzülmesi, gülmesi vb. insana ait özelliklere sahip olması, eser boyunca aklımıza teşhîs ve intak sanatını getirmektedir. Eserde sadece kahramanlar değil, başka varlıkların da teşhîs edildiğini görüyoruz. Nergiz gibi...

Nergisi gör ki neş'esi gitmez
Başı giderse terk-i cām itmez

Didi Afyûn ki: Olmagıl gam nâk
Benem ol zehr def'ine tiryâk

Nukl gördü ki ol iki bî-bâk
Kılmak ister biri birini helâk

Beng ü Bâde eserinde toplam sekiz ayrı yerde iktibâs (alıntı) sanatına yer verilmiştir. Ancak bunların, birisi hadis-i şerif, iki tanesi Arapça du'a, dört tanesi âyet ve bir tanesi de Sa'dî'nin bir beyitidir. Konuyla ilgili olarak kullanılan bu iktibâslar, anlatıma farklı bir renk katmış, yer yer konuyu ispatlamaya bile gitmiştir.

Hasenâtumnı andan eyle kıyâs
Ki dimiş Hakk: "Menâfi'u li-n nâs" (Bakara 219)

Ey şifâtũnda hîre her müdrik
"Mâ- 'arafnâka hakka ma'rifetik" (Hadîs-i Şerîf)

Her çi endîşe der-gümân âverd
Matbahî reft ü der -miyân âverd (Sa'dî)

Fuzûlî'nin eserlerinde hiçbir zaman göz ardı edilemeyecek derecede büyük bir farklılık olarak, birbirine zıt olan kavramların beyitte birlikte yer almalarıdır. Bu şekilde Fuzûlî, anlatmak istediği düşünceyi bu zıt kavramlar sayesinde daha etkileyici bir biçimde anlatmış olur. Edebiyat terimleri içinde tezat denilen bu sanatın örnekleri, Beng ü Bâde'de oldukça fazla sayıdadır.

Zâhirin hûb gördüm eyle ki var
Bâtınî hem degüldi bi-esrâr

Gerçi düşmenligümde fitnem çoh
Dostluhda dahî misâlüm yoh

Olmaya az iken bu iş çoh ola
Dahî def'ine çâresi yoh ola

Yukarıda teşbîh (benzetme) sanatından bahs ederken telmîhe de değinmiştik. Telmîh sanatına da birkaç örnek daha vererek konuyu ayrıntılı bir biçime getirebiliriz. İlk örneğimizde şarabı bulduğu rivâyet edilen İran hükümdârı Cemşîd'den söz edilmektedir.

Ol safâ-bahş-i Câm-ı Cem ki müdâm
Taht gayrinedür çü bâde harâm

Âdem'e secde kılmayuh Şeytân
Tapdugında gurûr ilen 'isyân

Şiirde mecâzların önemi çok büyüktür. Anlatılmak istenen şeyi mecâzî bir biçimde anlatmak da mutlak surette bir ustalık gerektirir. Fuzûlî’de bu ustalığı görmek için özel bir gayrete gerek yoktur. O, her zaman kullandığı mecâz-ı mürsellerle konuyu en mükemmel hale getirir.

Suhbeti dil-güşâ özi hoş-hû
Lîk gâyetde zerk lâfı ulu

İmdi nâ-çâr yüzüñe çıhdum
Senden oldu ki gönlüñi yıhdum

Câm-i mey sun ki tâ dilrâne
Medh ideb Pâdşâh-i devrâne

Aşağıdaki örnekler de istiâreye yönelik örneklerdir. Beng ü Bâde içinde birçok benzetmeler ve istiâreler varken, biz buraya belirli olanlarını almak durumundayız. Çünkü bu edebi sanatlar başlı başına bir konu olduğu kanaatindeyiz.

Gam meyl-i lâ’l ahıtdı yaşumdan
Gussa benüm uçurdı başumdan

Çün nebîz eyledi sözünü temâm
Didi bûze ki: Ey mey-i gül-fâm

Var-idi Reyde bir hucesta-hisâl
Mâh-ta’lat nigâr-ı muşgin- hâl

Yakın anlamını söyleyip uzak anlamını kastetme, diye tanımlanan tevriye hususunda da Beng ü Bâde içinde sayısız örnekler mevcuttur. Aşağıdaki örnekte Hz. Ali’nin, hem Peygâmbirimiz (S.A.V)’in damadı olduğuna; hem de halîfeliğine işaret vardır.

Oldur âyîne-dâr-i sûret-i Hakk
Ne Vasî Vâris-i Nebî mutlak

Dutdı mey Bûzenüñ sözine kulağ
Didi: Ey Bûze yahşisan üzüñ ağ

Hurrem olma ki sebzür saña reng
Sensen âyîne-i tabî’ate jeng

Aşağıdaki beyitte de Bâde, “Eğer bir an neşesi benden olsaydı Şeytan, Âdem’e bir değil bin kez secde ederdi.” diyerek kendini hem mübâlgâlı bir biçimde övüyor kem de Şeytan’ın secde etmemesinin sebebini, hüsn-i ta’lîl sanatıyla kendisine bağlıyor.

Benden olsaydı neş’esi bir dem
Biñ kez eylerdi secde-i Âdem

Bu delîl ile bâde Kevser imiş
Gör ne hoş nesneye berâber imiş

Bu delîl ile Beng kâmil imiş
Halka andan murâd hâsıl imiş

Beng ü Bâde içinde bulunan edebî sanatlar konusunda son olarak, irsâl-i mesel, tenâsüp ve mübâlâğa sanatlarından hızlıca bahsederek meseleyi bağlamayı düşünüyoruz. Açağıdaki örneklerin herbiri, bu sanatların geçtiğı beyitlerdendir. Bilindiğı gibi herkesin dağarcığında bulunan bir düşünce, söz veya atasözünün, anlatımı pekiştirmek için şiirde kullanılması sanatına irsâl-i mesel adı verilmektedir. Buna göre “Kurunun yanında yaş da yanar.” atasözü, buna örnek olabilir.

Yahma hırs adına kuruñ yaşıñ
Hazer it kim hatardedür başuñ

Anlamca birbirini çağrıştıran kelimelerin beyitte geçmesine de tenâsüp sanatı denilmektedir. Mübâlâğa ise bir şeyi aşırı derecede abartarak anlatma sanatıdır.

Koma efsürde vü perîşân- hâl
‘İşk odından baña harâret sal

Mekteb-i mey-kedemde şâm ü seher
Şerh-i tecrîd ohır müderrisler

Sâkîni dutdı vü yaman dutdı
Beyle dutar kimi ki kan dutdı

2.7.2. Dil ve Anlatım

Bu bölümde de Beng ü Bâde adlı eserin dil ve usûp bakımından özelliklerini anlatmaya çalışacağız. Ama ilk önce Fuzûlî’nin genel olarak dil ve uslûp özelliklerine değinmek gerektiğini düşünüyoruz. İşe, bu genel çerçeveden bakarak girmeyi daha uygun bulduk.

Fuzûlî’nin şiirlerinde hissedilir derecede lirizm, içtenlik ve samimiyet vardır. Onun şiirlerinde şekil ve anlam bakımından büyük bir kusursuzluk göze çarpar. Bizlere, üzerinde hiç düşünülmeden, hazırlıksız, o anda söylenmiş izlenimini verir. Şiirlerinde kendini o kadar net bir biçimde ortaya koyar ki, okuyucu onda başka bir kimlik aramaya gerek duymaz.

O şiirlerinde her üç dili de (Arapça, Farsça ve Türkçe) en az birer divan tertîp edebilecek kadar iyi bilmektedir. Bu konuda Necmeddin Hacıeminoğlu: “.....Eğer bir şâir bize asırların ötesinden ve uzak diyarlardan seslene biliyorsa, bu onun Türkçeyi çok ustalıklı kullandığının en büyük delilidir. İşte Fuzûlî de bu ustaklardan, bu dil mimarlarından biridir.”³⁸ demektedir. Fuzûlî’nin eserleri ortadadır. Sayın Hacıeminoğlu

³⁸ Hacıeminoğlu, Doç. Dr. Necmeddin, Fuzûlî, Toker Yayınları, İst. 1972. s.14

hocamızın bu tesbitinin doğruluğunu tartışmaya bile gerek yoktur. 500 yıl uzaklıktan, ta bu günlere seslenen ve hâlâ bu gün de sevilerek okunan Fuzûlî, bu saygınlığı elbette haketmektedir.

Fuzûlî, eserlerinde 16. yüzyıl aydınlarının benimsediği, Arapça, Farsça ve Türkçe'nin karışımından meydana gelmiş klasik şiir ve nesir dilini kullanmıştır. Ayrıca olayı Türkçe bakımından ele almaya kalkarsak, Fuzûlî'nin dilindeki sadeliğe kolayca vakıf olmuş oluruz. Çünkü o yıllarda Türkçe, artık gelişmesini tamamlayıp, iyiden iyiye sanatlı bir edebî dil olma yolunda ilerlerken Fuzûlî'nin dilinin daha sade olduğunu görüyoruz. Hem kullandığı kelime hazinesi, hem de ifade tarzı itibarıyla Fuzûlî diğer şairlere göre oldukça sadedir. Şiirlerinde Türkçe kelimelerin sayısı daha fazladır.

Öte yandan mazmunların seçiminde de Fuzûlî oldukça başarılıdır. Her okuyucu onun şiirlerini daha ilk okuyuşta anlamaya başlamaktadır. Ama bununla da yetinmeyip, biraz edebiyat zevkline sahip olan okuyucu da Fuzûlî'nin şiirleri üzerinde düşündükçe daha derin anlamlara da ulaşabilmektedir. Yani her seviyedeki okuyucu onun şiirlerinden tat alabilmektedir. Bu da Fuzûlî'nin yüzyılları aşan bir şâirâneliğe sahip olmasını sağlamıştır.

Fuzûlî'nin en büyük başarılarından biri de kişisel özlemlerini evrenselleştirilmiştir. Bu anlamda her şâir biraz filozofça konuşur. Kızır, kırılır, üzülür... Bu duygularını şiire dökerken insandan, tabiatan, alın yazısından yakınıyor. Öyle bir an gelir ki bütün bunların sorumlusunu arar. Kısacası felsefe yapar. Ama felsefeyi sertleştirip ders vermeye çalışırsa şiir va'âz halini alır. Oysa Fuzûlî'de durum böyle değildir. Onda öğüt, bizzat kendisine yönelir ve yumuşar. Fuzûlî'de yakınma, felsefe ile kaynaşınca, bir boyun eğme niteliğine bürünmüş olur. Aslında Fuzûlî, bütün acılarını, kışkınlıklarını, özlemlerini, isyanlarını az önce dediğimiz gibi, filozofça söylemeye çalışır. Onda bu söyleyiş, şiirine yakışıyor. Ona yumuşak, cana yakın, insancıl bir hava veriyor.

Fuzûlî, duygularını yansıtırken, okuyucularını etkilemekte büyük bir ustalık gösterir. Acılarının, üzüntülerinin gelip geçici olmadıkları, sürüp gelmekte ve uzayıp gitmekte oldukları duygusunu vermek için, geniş zamanlı fiil cümlesi, veya isim cümlesiyle konuşur. Yer yer de dilek ve emir kiplerine başvurur.

Fuzûlî, şiirlerinde özellikle de gazellerinde, söz oyunları yapmaya çalışır. Şiirlerinin beyitlerinde çok anlam kurmaya çalıştığını kolayca görebiliriz. Bu amaçla Arap dilinin çok anlamlılık özelliğini iyi kullanır. Aynı beyitte hem açık, hem mecaz, hem de tasavvufî anlam bir arada; ama ayrı ayrı hissedilebilmektedir. Zaman zaman Kur'an'a, bilinen hadîslere, tasavvuf inançlarına, tarih ve efsânelere gizli telmihler yaparak okuyucuyu şaşırtmaktan hoşlanır.

Şimdi de Fuzûlî'nin şiirine dair yukarıda verdiğimiz bilgiler ışığında Beng ü Bâde'yi yeniden ele alalım. İnanıyoruz ki genel çerçevede verdiğimiz bu bilgilerin, eseri incelerken bize büyük yararları olacaktır.

Şâirimizin, eserlerinde kullandığı dil konusunda yukarıda verdiğimiz genel karakter özelliklerine paralel olarak, onun dilinin, Oğuz Türkçe'sinin bir kolu durumundaki ve bugün Doğu Anadolu civarında da konuşulan Azerî Türkçe'si

olduğunu söyleyebiliriz. Azerîce'nin, bizim yazı dilimiz olarak kullandığımız Türkiye Türkçesi'nden fazla bir farkı yoktur. Aşağıdaki örneklerde de Eski Anadolu Türkçesi, Türkiye Türkçesi ve Azerî Türkçe'sinin birbirlerine çok benzediğini, büyük bir farklılığın olmadığını göreceğiz.

Bu gün Türkiye Türkçesi'nde söyleyiş değeri bakımından "kapalı e" ile karşılanan *el* (yabancı), *yer*, *ermek*, *erişmek*, *etmek*, *demek*, *vermek* vb. sözlerin ilk hecesindeki e'ler, Fuzûlî'de *il*, *yir*, *irmek*, *irişmek*, *itmek*, *dimek* *virme* vb. şekillerdedir. Buna karşılık *işitmek*, *gitmek*, *giymek* gibi fiiller, bu günkü Azerî Türkçesi'nde olduğu gibi "kapalı e" halindedir. *Eşitmek*, *getmek* *geymek*.

Ele bir tahte pâresin aldı
Yire meh-tâb-tek özin saldı

Türkiye Türkçesi'nin *öyle*, *böyle* kelimeleri de yine *eyle*, *heyle* şeklinde kullanılmaktadır. Ayrıca *il* "yıl", *uca* "yüce", *ilan* "yılan" gibi kelimelerde de ön sesteki y'ler yoktur.

Ekl vakti sañadur ey bed-şekl
Bir ilüñ kûtı bir zamanlığ ekl

Ünsüz ve ses değişimleri bakımından da Fuzûlî, Acerîce'de görülen özellikleri taşımaktadır. Bu değişimler, genellikle "b > m" ye ve "k > h" ye dönüşmesi istikâmetindedir. Mesclâ; *men* "ben", *maña*, "bana" ; *ohırlar*, *çohdur*, *bahmayan*, *birahmışam*, *yohdur*, *harmah* gibi örnekler sıralanabilir. Aynı zamanda "t > d" ye dönüşmüş halleri de oldukça fazladır. *Daş* , *daşdan*, *daşra*, *dutsam* gibi. "t > d" dönüşümü bazan da ters yönde de olabilir. *Tökmek* "dökmek", *tökiben* "dökerek" örneklerinde olduğu gibi.

Ki: menem her ne var aña fâyık
Hidmet-i halkdür baña lâyık

Hecr ilen müşkil iken anlara hâl
Ben burahdum araya rath-ı visâl

Eski Türkçe'nin ñ damak n'si Fuzûlî'de de varlığını göstermektedir. *Göñül*, *beñzemek* , *maña* , *saña* , *soñra* , *deñiz* vb. örnekler verilebilir.

Göreyim ol hayâl-i hâm olsun
İltifâtum var saña harâm olsun

Fuzûlî'nin dilindeki 1. ve 2. iyelik ekleri, ilgi hali ekleri, bildirme ekleri, bazı fiilden fiil ve fiilden isim ekleri, 1. ve 2. şahıs görülen geçmiş zaman ekleri, geniş zaman eki, emir kipi ekleri ve zarf fiil ekleri tıpkı Eski Anadolu Türkçesi'ndeki gibi yuvarlaktır.

Ehl-i idrâke sor ki ben n'itdüm
Benüm aslüm köküm tefahhuş kıl

Yine Eski Anadolu Türkçesi'nde olduğu gibi 3. şahıs iyelik eki, görülen geçmiş zamanın 3. şahıs eki, duyulan geçmiş zaman eki ve diğer bazı ekler de yuvarlak kök ve gövdelerden sonra hep düz olarak kullanılır.

Özini beng meclisine sala
(.....)
Dutdı mey bûzenüñ sözinc kulak

Fiil çekimlerinde kullanılan ikinci şahıs teklik eki de –san/sen şeklindedir.

Sen yaman cehl içinde kalmışsan
İgen öz başuña ulalmışsan

Şiiri çekici ve kalıcı yapan anlatım özelliklerinin başında şüphesiz doğal bir söyleyiş gelmektedir. Bu doğal söyleyiş, çoğu zaman günlük konuşma dilinin anlatım yollarından yararlanılarak gerçekleştirilir. Fuzûlî de bu tekniği kullanmış, hatta en iyi bir biçimde kullanmış ve doğal söyleyişi, şiirine çok güzel adapte edebilmiştir. Hemen bütün şiirlerinde olduğu gibi Beng ü Bâde'sinde de kolay söyleyişleri yakalayabilmiştir. Konuşma dilinden gelen bu söyleyiş biçimleri, onun şiirin en önemli özelliğini, yani içtenliğini hissettirmiştir. Aşağıdaki beyitlerde kullanılan deyimlerin hemen hepsi de günlük konuşmalarda sık sık karşımıza çıkan cinstedir:

Sâkiyâ subh demdür eyle şitâb
Devre gelsün çü mihr, câm-ı şerâb

Ol ki başlar zamanda bezm-i ferâğ
Pâdşehler başından eyler ayağ

Beyle kim benlik eyler ol nâ-kes
Baş çeken senden olsa oldur bes

Dutdu mey, bûzenüñ sözüne kulağ
Didi: Ey bûze yahşısan, üzüñ ağ

Ayrıca özellikle gündelik yaşamda kullandığımız devrik ve soru cümleleri de Fuzûlî'nin şiirinde farklı bir hava estirmiştir.

Dün ki mahrûm idim cemâlûñden
Düşmiş idüm cüdâ visâlûñden

Ne sebepten günâh-kâr olubam ?
Ne günâh eyledüm ki hwâr olubam ?

Onun şiirinin bir başka önemli tarafı da şiirlerinde takrarlara yer vermiş olmasıdır. Genellikle bütün şiirlerinde bu özelliği hemen göze çarpar. Kelimeler gerek mısra içinde, gerekse beyit bütünlüğünde tekrar edilerek dikkatlerin onun üzerine çekilmesini sağlar. Bu şekilde aynı zamanda bir de şiirde musiki yakalanmış olur.

Sâkini dutdı vü yaman dutdı
Beyle dutar kimi ki kan dutdı

Çün beliyyâtı devletüñ çohdur
Devletüm var ki devletüm yohdur

Fuzûlî'nin şiirleri dolambaçlı ifadelerden, iç içe girmiş edebî sanatlardan, süslü üslûp oyunlarından çok uzak bir noktadadır. Şâir, anlatmak istediğini kesinlikle tam ve eksiksiz olmak şartıyla en güzel şekilde söylemiştir. Doğallığını ve sadeliğini bozmamıştır. Okuyucuyu hayran bırakacak kadar acayip ifadelerde bulunmamış, şâirânelik adına kendini hiç zorlamamıştır. Elbette onun da şiirinde mübalâğalı söyleyişler vardır. Fakat bu mübalâğa, dil ve üslûp üzerinde değil de duygunun derecesi üzerinde yoğunluk kazanmıştır.

İmdi nâ-çâr yüzüñe çıhdum
Senden oldı ki göñlüñi yıhdum

Söyledi bûze: Ben aña varayım
Söyleyem sözüñi cevâb alayım

Kimi dünyâda şâd-mân eyler
Kimi 'ukbâda kâm-rân eyler

Fuzûlî, şiirlerinde kendini çok iyi gösteren bir şairdir. O, sanki okuyucusuyla şiirinde karşılıklı sohbet ediyormuş gibi görünür. Her okuyucu Fuzûlî'nin şiirlerini okurken onu karşısında hissedebilir. Fuzûlî, şiirlerinde çok canlı bir tablo ortaya koymakla kalmıyor, bütün sıcaklığı, bütün insanlığıyla okuyucunun karşısına kendisini de getirebiliyor. Okuyucu da Fuzûlî karşısında görebiliyor. Haliyle, arada hasbihâl paylaşımı meydana geliyor. Aşağıdaki beyitelere baktığımızda, Fuzûlî'nin en sıcak yanlarından birini farkedebiliyoruz.

Sâkiyâ, bilmezem benüm nemdür
Hem-demüm gussa, mahremüm gamdür

Gam, mey-i lâ'î ahıtdı yaşumdan
Gussa benüm uçurdı başumdan

Bütün bunlarla birlikte Fuzûlî'yi büyük şair yapan bir başka yön daha, onun şiirlerinde mütevâzi bir tavır takınmasıdır. Bu alçak gönüllü tavır içinde büyük bir kırılganlık, pişmanlık yer yer de affedilme beklentisi içindedir. Fuzûlî'nin şiirlerinin bugünlere kadar ulaşmasında bu içtenliğin, coşkunluğun ve yakarışın payı büyüktür.

Tevbe ey Kird-gar-i 'uzr-pezîr
Sözlerümden kim itmişem takrîr

Nutk virdüñ ki vasf-ı zâtuñ idem
Şerh-i keyfiyyet-i sifâtuñ idem

Ne ki evsâf-i mey kılub 'amdâ
Beng vasfinde olmuşam gûyâ

Allah Allah, bu mahz-ı 'isyândur
Gâyet-i küfr ü 'ayn-i küfrândur

Çün Fuzûlî dürür benüm lekebüm
'Aceb olmaz, ger olmasa edebüm

Var ümîdüm ki 'uzrüm ola kabûl
Olmaya beyle cürmler mes'ûl

Yine Fuzûlî, az sözle çok şey anlatmayı da en iyi başarmış, ender şairlerimizden biridir. Mutlak sûrette, anlatım yoğunluğu esasına dayanan bu nitelik, duygunun ve düşüncenin aktarımında hem en etkili yollardan biridir, hem de en çok ustalık gerektirenidir. Okuyucuya öyle bir elma sunmak gerekir ki, okuyucu bununla kendi başına portakalın da tadını anlayabilmeli. Verilen meyveyi çok yönlü bir biçimde tadabilmeli. Bunun için de o meyvenin çok dolu olması gerekmektedir.

'Âlemi bir hayâldür dirler
İ'tibârı muhaldür dirler

Bir şiiri çağlar ötesine taşıyan özelliklerden biri de şüphesiz hayallerdir. Değişik hayaller bir şiirin etkileme gücünü, dolayısıyla da yaşama şansını artırır. O, söylemek istediği şeyleri duygu, düşünce ve hayal üçgeni halinde dışa vururken, onlara en uygun sözleri ve düşünce kalıplarını seçebilmiştir. Dolayısıyla, dil ile duygu ve düşünce dünyası arasındaki bağıntıyı iyi kurabilmiştir. Onun kelimeleri ve kelime öbeklerini seçiş ve kullanışında üstün bir yetenek göze çarpar. Bir de bunların yer yer geniş kültüründen kaynaklanan bilgiler ve edebî sanatlarla beslenmiş olması, onun şiirlerine akıcılık yanında duruluk ve fikir dolgunluğu da kazandırmıştır. Biz Fuzûlî'nin Beng ü Bâde'sinde de bunu net bir biçimde görebiliyoruz. Tabi hemen her şiirinde hissedilebilen bu hayaller asla okuyucuna bıkkınlık uyandırmamakta, aksine onun zihninde yeni imajların canlanmasına imkan sağlamaktadır.

Düşdi Dâvûddan zamîrûme zevk
Hüsn-i âvâza hâsil itdüm şevk

'Ârz kıldum Kelîme sûret-i hâl
Rıfkumi kıldı ümmetine helâl

Kavm-Tersâya ben tanıtdım râh
K'itdiler iktidâ-yi Rûhu 'ullâh

Bilindiği gibi şiirde düşünce ve duyguların anlatımı sırasında birbirine zıt kavramlı kelimelerin, durum ve olayların bir araya getirilişi anlatımı daha güçlü, etkileyici yapmaktadır. Fuzûlî'nin birçok şiirinde olduğu gibi bu mesnevîsinde de zıt anlamlı kavramların olduğu gözlemlenmektedir. Hatta Fuzûlî, bu kavramları bazan tekrarlama tekniğiyle de verebilmektedir.

Ki hayâl-i nifâk idübsen sen
Beng ilen ittifâk idübsen sen

Gerçi düşmenliğümde fitnem çoh
Dostluhda dahi misâlüm yoh

Her ne derd olsa ben devâ virürm
Tab' gözgüsüne cilâ virürem

Pâdşehleri istesem âsân
Kıluram bir gedâ ilen yek-sân

Az evvel Fuzûlî'nin şiirlerinde mübâlağanın dilde değil de duygu yoğunluğunda olduğunu söylemiştik. İşte bir iki örnek:

Felek-ü encümüñ mühendisiyem
Cümle 'ilm ehliüñ müderrisiyem

Senden olgaç esîr-i derd mîzâc
Sihbat için baña olur muhtâc

Beng ü Bâde adlı eserde tasvir de çok önemli bir noktadadır. Gerçi şiirlerinde duygu yoğunluğunu en mükemmel şekilde veren Fuzûlî, şüphe yok ki görsel imajları da en ince ayrıntısına varıncaya kadar titizlikle resmedebilecek kapasitede bir şairdir. Eserin giriş kısmında bulunan Bâde'nin meclîsi tasviri oldukça gerçekçidir. Çok kısa bir tanımla sanki o meclîs ortamını bizlere sergilemekte ve bizi de o meclîsin içine sokabilmektedir.

Beng-tek neş'e ile başum hoş
Beng ü mey hâzir ü me'âşum hoş
Bâğ hem-gayret-i Behîşt-i berîn
Bezm kurmuş cihâna Huld âyîn
Lâ'l-i terden nesîm-i 'anber-bû
Gunce mînâsın eylemiş memlû
Nukl ile dolmuş idi gül tabâkî
Kurs-i leymû tókûb semen verakî
Doldurub sâkî-i sabâ her dem
Câm-i gül içre bâde-i şeb-nem
Bülbül-i hasteden aparmış hûş
Kumri-i zârı eylemiş medhûş
Yâsemen doldurub surâhi-i zer
Zerdçe bâde ile vakt-i seher

Söz tasvirden açılmışken, Beng ve Bâde arasınada geçen meydan savaşı bölümü de âdetâ, bize o müthiş mücâdeleyi yaşatmakta. Lirizmin en çok hissedildiği bu bölümde, savaşın her anı beyit beyit sahneye konulmuştur sanki. Şiirde bir dehâ olmuş Fuzûlî, bu eserinde bir başka yenilik olarak da diyalog tekniğini kullandığını görüyoruz. Eski Türk Edebiyatında pek nâdir görünen bu teknik, tam da lirizmin doruklarındayken, karşılıklı konuşma havasıyla bizi seylemlayınca, konuya, konuyu anlatıcısı Fuzûlî'ye, hayran olmamak elden değildir.

Mey idür: 'İşk pîr-i râhumdur
Beng idür: Ol menüm penâhumdur
Mey idür: Nevres-i cihân-sûzem
Beng idür: Pîr-i dâniş âmûzem
Mey idür: Eylere seni fânî
Beng idür: Tınma haddüñi tani

Fuzûlî'nin Beng ü Bâde adlı bu eserinde dil konusunu irdelerken söylemeden geçemeyeceğimiz bir nokta daha vardır. Bu, belki de eserin tek olumsuz yönüdür. Bir şâir, her ne olursa olsun amaç, sanat eseeri ortaya koymak olduğunda, o eserini her türlü eksiklikten arındırılmış olmalıdır. Beng ü Bâde'ye baktığımız zaman içerisinde Beng tarafından söylenmiş şahıslara yönelik birtakım küfürlü sözlerin olduğunu görüyoruz. Bu sözler hem esere, hem de eserde hissedilir derecede taraf tutan Fuzûlî'ye gölge düşürmektedir. Sırf bu sözler zaten Beng'i potansiyel suçlu konumuna düşürmeye yeter. Oysa eserde iki varlık arasındaki mücadele tamamen eşit şartlar altında olmalıdır.

Ayrıca bu sözlerin Beng ü Bâde içinde yer alması, onu dil açısından da olumsuz bir şekilde yaralamaktadır. Bu gibi sözlerle hiç gerek yoktur. Ama şâir Fuzûlî, bu sözlerle başvurmakla iki varlık arasındaki rekâbetin daha kızgın hale gelmesi için mi çalışmaktadır? doğrusu onun bu amacını anlamak çok güç.

Kalması kâtabânun ol cûşı
Oldı güftâr-ı mey ferâmûşı

Kiçiler senden itnese perhîz
Çihar elbette kûn-derîde vü hîz

Kısacası Fuzûlî, şiirde anlamla anlatımın bütünlüğünü her ikisini de ustaca kullanarak sağlamış ünlü şâirimizdir. Şiirinin etkileyici ve günümüze ulaşabilmiş olmalarının nedeni de önemli ölçüde buna dayanmaktadır. Kendine özgü farklı bir dil, farklı üslûbu vardır. Onun bu farklı üslûbunun oluşmasında ise yukarıda sözünü ettiğimiz anlatım yollarından yararlanmasının katkısı büyüktür.

O, konuşma dilinin kısa cümle, devrik cümle, soru cümlesi kullanımından faydalanmıştır. Ayrıca konuşma dilinin seslenme kelimelerini, deyimleri, vurgu ve tonlamalarını da kullanmıştır. Anlatımda yoğunluk, etkileyciliği sağlayan tekrarlar ve tezatlı kullanımlar da unutulmamalıdır. Şiirinde tekrarlardan kaynaklanan bir âheng in yanında, anlatımda da sadelik ve alçakgönüllülük, onun her zaman okunan bir isim olmasını sağlamıştır.

2.8. Şekil Bakımından

2.8.1. Vezin

Fuzûlî de dönemin diğer şâirleri gibi eserlerini arûz vezniyle kaleme almıştır. Devenin yürüyüşüne benzediği söylenen arûz vezni, ilk olarak Arap Edebiyat'ında ortaya çıkmıştır. cahiliye devrinden beri Araplar, edebiyata, özellikle de şiire oldukça büyük önem vermişlerdir. Nüzûl yeri bakımından Arabistan'a indirilen Kur'an-ı Kerim'deki anlatım gücün de mükemmel oluşu unutulmamalıdır.

İlk defa Basra'lı İmam Halîl bin Ahmet tarafından (?- 791) sistemleştirilen arûz vezni, X.yüzyıldan sonra İran Edebiyatı'na, oradan da Türk Edebiyatı'na geçiş yapmıştır. İslâmiyetin de etkisiyle hızlıca yayılmış olan bu vezin, Orta Asya, hatta Hindistan'a kadar ulaşmıştır.

Fuzûlî'nin şiirini ölümsüz yapan ayrıntılardan biri de şiirlerindeki ahenk olduğunu daha evvel vurgulamıştık. Fuzûlî, gerek kelimelerin seçimi ve yeri; gerek kelimelerin tekrarı; ve gerekse bu kelimelerin vezin itibâriyle ritimleri, bize, onun şiirlerinde bir ahengin varlığını hissettirmektedir.

Onun şiirlerinde hemen her kelime, şiirin vazgaçılmaz bir parçası ve ritmi demektir. O, bu kelimelerle şiirde bir musıkî ritmini yakalamıştır. Sanki bir nota ritmiyle düzenli olarak akıp giden bu kelimeler, bir de seçilen vezinle uygunluk içine girince, inanılmaz bir mükemmeliyete ulaşmıştır.

Arûz vezni, Fuzûlî'nin eserler yazdığı Azerî Türkçesi'ne de girmiştir. Öteden beri Azerî şâirleri de bu vezinle şiirler söylemişlerdir. Arap ve Fars dillerinde uzun ve kısa heceler olmasına rağmen, Türkçe'de ve diğer Türk şivelerinde bu tip heceler yoktur. Ancak seslerin uzun ve kısa biçimleri kullanılmaktadır. Türkçe'deki kısa ve uzun biçimindeki bu heceler, çeşitli şekillerde yan yana gelerek değişik ritimleri ortaya çıkarmıştır. Ama Fuzûlî, şiirlerinde hem Arapça-Farsça, hem de Türkçe ile ilgili özellikler bir arada bulunur.

Fuzûlî'nin şiirlerinde arûzun dokuz biçimi kullanılmıştır.³⁹ Bunlar: Harec, Ramel, Muzârî, Muctâs, Münsarîh, Sari, Hafif, Mütekârib ve Kamel bahirleridir. Bu bahirler az çok diğer Türk şâirlerinin de kullandıkları arzûz biçimleridir. Harec, Ramel, Muzârî ve Muctâs bahirleri, Fuzûlî'nin en sık kullandığı bahirleridir.

Beng ü Bâde'de ise bu bahirlerden Hafif bahri kullanılmıştır. Arap Edebiyatı'nda bu bahirden türetilmiş dokuz ayrı vezin bulunmaktadır. İran ve Türk Edebiyatları'nda da çok fazla kullanılmasına rağmen, bu bahirin edebiyatımızda bir tek vezni vardır. O da Fâ'ilâtün (Fa'ilâtün) / Mefâ'ilün / Fa'ilün (Fa'lün) [____ (____) / ____ (____) / ____ (____)] şeklinde karşımıza çıkar. Buna göre bu bahirin ilk tef'ilesindeki Fâ'ilâtün bölümü, Fa'ilâtün diye açık okunabilir. Aynı şekilde son tef'iledeki Fa'ilün bölümü de Fa'lün şeklinde iki kapalı hece haline gelebilir.

Bu vezin Hafif bahrinin Türk Edebiyatı'ndaki tek kalıbıdır. Arka arkaya gelen açık ve kapalı hecelerin çok olması, ilk ve son tef'ilelerinin değişik biçimlerde kullanılabilmesi özelliği, bu kalıba ayrı bir esneklik ve kolaylık sağlamamıştır. Bu gibi kolaylıkların ve kalıbın da kısa olması sayesinde edebiyatımızda birçok uzun mesnevî eseri bu kalıpla yazılmıştır. Meselâ : Sultân Veled'in İbtidânâme'si, Şeyhî'nin Harnâme'si, Hamdullah Hamdî'nin Kıyâfetnâme ve Yûsuf u Züleyhâ'sı, Yahyâ Bey'in Şâh ü Gedâ'sı gibi örnekler sıralanabilir.

Fuzûlî'nin Beng ü Bâde adlı bu eserinde yer yer veznin kusursuz bir uyuma sahip olduğu görülür. 16. yüzyılda arûzun henüz mükemmel olarak kullanılamamasına

³⁹ Kazımova, Lale, Fuzûlî gazellerinde vezin, Evrensel Kültür Dergisi, İstanbul, Eylül, 1994 s. 51

rağmen Fuzûlî'nin bazı beyitlerinde hiçbir imâle ve zihâfın yer almadığını farkedebiliyoruz. Bu, onun arûzu çok iyi kullandığını göstermektedir. Şüphesiz Fuzûlî'nin bu mükemmeliyete gelmesini, her üç dili de çok iyi bilmesine bağlayabiliriz.

Bilmemiş kim mezâk-i bâde nedür
Hatt-i müşğîn ü rûy-i sâde nedür

Bazı beyitlerinde de Fuzûlî, hafif bahrinin mesneviye müsâit olan diğer varyantını da kullanmıştır. (Fa'ilâtün / Mefâ'ilün / Fa'lün) İlk tef'ilede iki açık heceyle başlayıp, son tef'ilede de iki kapalı hece ile biten bu şekilde de Fuzûlî, kusursuz başarıyı yakalayabilmiştir.

'Amelüñdür muhâlif-i hikmet
Halka sendendür asl-i her 'illet

Zaman zaman da Fuzûlî, imâle zihâf ve ulamalar yaparak da gereken vezin ölçüsünde beyitler oluşturabilmiştir.

Eyledi meyl-i mey zarûret ilen
İçdi bir cur'a miñ küdüret ilen

Çün küdüret gidüb safâ geldi
Germ olub mi'de işihâ geldi.

Hayf mey hem eğerçi düşmendür
Ki refiki bu nev' kevdendür

Beng ü Bâde mesnevisi içinde Fuzûlî, biri başlık olmak üzere toplam sekiz ayrı yerde vezini epey zorlamıştır. Elbette her eserde olduğu gibi bunda da böyle hatalar mutlak karşımıza çıkacaktır. Arûz vezni bakımından vezne en elverişli olan diller Arapça ve Farsça dilleridir. Türkçe'nin arûz veznine uyması çoğu kere mümkün olmamıştır. Bu sorunu açmak için arzûn çeşitli tekniklerinden faydalanmak gerekmektedir.

Arûzun edebiyatımıza girdiği yüzyıllarda buna benzer arûz hatalarının sıkça görüldüğünü de düşünürsek Beng ü Bâde içindeki bu hataların gayet doğal olabileceğine kanaât getirebiliriz.

Ayrıca her şâirin gençlik yıllarında yazdığı şiirlerde zaman zaman hatalara düşebileceğini de biliyoruz. Daha önceden de dediğimiz gibi Beng ü Bâde, Fuzûlî'nin ilk eserlerinden biridir. Dolayısıyla düşebileceği muhtemel hataları göz ardı etmekte fayda vardır.

Var idi İsfahanda bir mey-keş
Beng- manend muttasıl ser-hoş⁴⁰

Yüri anuñ şükûhını sindür
Bâd-pây-ı gurûdan yindür

⁴⁰ Hoş kelimesini, mey-keş kelimesiyle kafiyeli olacak biçimde "heş" diye okumak gerekmektedir.

Öte yandan şâir Fuzûlî, bir başka özellik olarak da Beng ü Bâde adlı bu eserinde vezin gereği bazı heceleri de söylememiştir.

K':Ey galîz ü pelîd ü nâ-hemvâr
Gende vü zişt ü nâ-temâm- 'iyâr

Saîa budur hüner ki şerh itdüm
Ehl-i idrâke sor ki ben n'itdüm

Bütün bunlara rağmen Beng ü Bade, Fuzûlî'nin en güzel eserlerinden biridir. Henüz otuz yaşında yazdığı sanılan bu şiirin o yaşta, birtakım hatalarından nasibini alıyor olması bizim için büyük bir kusur değildir. Zira o yaşta bir insanın üç dili de çok iyi derecede biliyor olması gerçekten takdire şâyandır.

2.8.2. Redif ve Kâfiye

Dîvân şiirinde vezin ile kâfiye, dış yapıyı oluşturan iki ifade kalıbından ibarettir. Ancak bunlar olmadan şiirde ne bir ahenk, ne bir estetik, ne bir mûsikî ve ne de bir zarâfetten söz etmek mümkündür.

Redif ve kâfiye konusunu incelerken tıpkı şiirde olduğu gibi bu çalışmada da öncelikle redifi ele alıyoruz. Fuzûlî'nin Beng ü Bâde'sindeki redif özelliklerinden sonra kâfiye konusuna geçiş yapacağız.

Bütün edebiyat bilgileri ve teorilerinde redif, mısra sonlarındaki yazılışı ve görevleri aynı olan ses benzerlikleri diye tanımlanır. Bir mısrayı redif ve kâfiye yönünden incelemeye kalktığımız zaman, önce redifi, sonra da kâfiyeyi bulmamız gerekir. Çünkü redif şiirde kâfiyeden önce gelir. Ayrıca redif her mısrada bulunmaz. Bu yönüyle işe önce (varsa tabi) rediften başlanmalıdır.

Beng ü Bâde'yi baştan sona incelediğimizde yaklaşık 150 beyitte redifin bulunduğunu görüyoruz. Bu beyitlerin neredeyse tamamı Türkçe kelimelerden kurulu redifler olduğu dikkat çekicidir. Eserin tevhîd, münacât, na't ve medhiye bölümlerinde rediflerin seyrek olduğunu, ilerleyen bölümlerde ise sıklaştığını da söyleyebiliriz.

Büyük bir bölümü Türkçe kelimelerden, özellikle de fiillerden oluşmuş bu rediflerde bazen bir ek, bazen bir kelime, bazen de iki kelimenin redif olma durumuyla karşı karşıya kalabilmekteyiz. Örneklerle bu söylediklerimizi teyid edersek mesele daha iyi anlaşılmış olur.

Ek halindeki rediflerde genellikle, hal eklerinin, sahis eklerinin, iyelik eklerinin, bildirme eklerinin ve zaman eklerinin redif olduğu söylenebilir. Aşağıdaki örneklerde ek halinde bulunan redifler gösterilmiştir.

Dün ki mahrûm idüm cemâlûñden
Düşmiş idüm cüdâ visâlûñden

Ben hakikatde ehl-i 'irfânem
Dimesünler şerîk-i Şeytânem

Nergisi gör ki neş'esi gitmez
Başı giderse terk-i câm itmez

İmdi nâ-çâr yüzüne çıhdum
Senden oldu ki gönlüni yıhdum

Yoğ özüñden meger senüñ haberüñ
Ki ne terkîbsen nedür hünerüñ ?

Taîrı bir pâdşâh-ı 'âdildür
Feyz-i mecmû'î halka şâmildür

Yukarıdaki örneklerde gördüğümüz gibi Fuzûlî, yazılışları ve görevleri aynı olan Türkçe ekleri mükemmel bir biçimde redif yapmıştır.

Öte yandan Fuzûlî, Beng ü Bâde adlı eserinde kelime halindeki redifleri de kullanmıştır. Bu kelimelerin hemen hepsi Türkçe kelimelerden oluşmaktadır. Ayrıca kelime halindeki rediflerin bir başka özelliği de genellikle fiillerden örölmüş olmasıdır. Ama zaman zaman isim soylu kelimeler de redif olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki örneklerde de bu kelimelerin redif durumları verilmiştir.

Tâ saña bir 'aceb hikâyet idem
Beng ile Bâdeden rivâyet idem

Bu aradan beni götürmek için
Anı bir devlete yetürmek için

Subh-dem kim düşer güzârum aña
Varayım yazayım humârum aña

Sâkîni dutdı vü yaman dutdı
Beyle dutar kimi ki kan dutdı

Ki: Bu deñlü fesâda çâre nedür?
Çâre ol zîşt-i nâ be- kâre nedür ?

Hîç makûl söz dimezsen sen
Kandadur kim kötek yimezsen sen

Bunun gibi örneklerin sayısı oldukça fazla olmasının yanında, bir de iki kelimenin rediflenmesine bakalım. Şâir Fuzûlî, iki kelimayı de eserinde redif yapmış ve bunda da oldukça başarılı olmuştur. Aşağıdaki örnekler de bu tip redifler için verilmiştir.

Şâhsan hasme çâker itme özüñ
Bir kuluñla berâber itme özüñ

Pîr şevk ile mâyl oldı aña
Kuvvet-i nefis hâsil oldı aña

Açaram sirrûñi ter olmaz isen
Dürd-nisbet mükedder olmaz isen

Redif konusunda çok başarılı olan Fuzûlî, sadece Türkçe kelimeleri değil, aynı zamanda Arapça veya Farsça kelimeleri de redifli kullanmıştır. Bu tip kullanımlar, Beng ü Bâde içinde birkaç yerde olmasına rağmen kayda değer buluyor ve örneklerle takdirinize sunuyoruz.

Beng-tek neş'e ile başum hoş
Beng ü mey hâzir ü me'âşum hoş

Kati mağrûr ü hod perest idi mey
Âhir-i meclis idi mest idi mey

Bu haberlerden oldu şeydâ Beng
Lerzeye düşdi bî-muhâbâ Beng

Lik tâ görmeye cefâ-yi kadeh
Ohıdı biñ keret du'â-yi kadeh

Kâfiye konusuna gelince, kâfiye, bilindiği gibi mısra sonlarındaki yazılışları aynı, anlamları farklı olan ses benzerlikleridir. Dîvân şiirinde genellikle redif ile zenginleştirilerek kullanılır ve hemen her şâir tarafından kâfiyeye son derece önem verilir. Bunun sebebidir ki Dîvân şiiri açısından kâfiye, çok çeşitli bölümlere ayrılmış, inceden inceye tetkik edilmiştir. Ayrıca kâfiyedeki başarı, bir şâirin edebî kişiliğinin de belirleyici unsurlar arasında yer almıştır. Aynı seslerle kâfiye oluşturmak bir kural olunca, kâfiyenin sınırları da birden bire daralmaktadır. Nitekim kasîde ve mesnevî gibi uzun manzumelerde aynı kelimelerin kâfiye olarak kullanılmasına bu yüzden izin verilmiştir. Durum böyle olunca şâirler ister istemez dar kelimelerde kalıplaşmış ve tekrarlara başvurmak zorunda kalmışlardır. Ancak usta şâirlerdir ki bu dar çemberi kırabilmiş ve zengin ifadelere kavuşmuşlardır. İşte Fuzûlî de bu tip usta şâirlerden biridir. O, şiirin tekniğini çok iyi bilir ve kısır döngü içinde kelime darlığına düşmez.

Fuzûlî, şiirlerinde, özellikle de gazellerinde şekilden ziyâde mânâyâ; dıştan ziyâde içe önem veren bir kâfiye sistemine sahiptir. Belki de onun bu konudaki en büyük eksikliği de budur.⁴¹

Fuzûlî'nin kâfiye örgüsü daha çok 16. yüzyılda Osmanlı Türkçesi içinde yer edinen Arapça ve Farsça kelimelerle örülür, onların da en zengin ve gözü, kulağı okşayıcı olanlarına öncelik verirdi. Fuzûlî'nin eserlerinde kâfiye, Türkçe kafiye yapmak endişesinde değil; sadece ifade ve mânânın gerektirdiği biçimde sistemleşmiştir. Diğer bir deyişle Fuzûlî, asla öz Türkçe endişesi gütmeyen, içinde yaşadığı zaman sürecinin dilini, hiç gocunmadan, çekinmeden kullanmış ve bunlarla kâfiyeler oluşturmuştur.

⁴¹ Pala. İskender. Fuzûlî'nin kâfiye örgüsü, Fuzûlî Kitabı. 500. yılında Fuzûlî sempozyumu. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Daire Başkanlığı Yay. İstanbul, 1996 s. 119

Ama gerçekten de Türkçe kelimelerden kurulu kafiyeleleri de en mükemmel bir biçimde kullanmayı iyi bilmiştir.

Her üç dile de hakim olan Fuzûlî, bunun bir neticesi olarak aynı zamanda çok geniş bir kelime dağarcığına sahiptir. Böylelikle en güç yerlerde bile bu hazine ona, çok kere alternatif kapılar sunmuş, onu darlıktan çekip almıştır.

Onun şiirlerinde kafiye'nin mânâyâ öncelik verdiğini söylemiştik. Kelime dağarcığı ve konuya hakim oluşu düşünülürse, Fuzûlî'nin şairliğinde zorlamanın olmadığını kolayca görebiliriz. Bu bakımdan kâfiye, onun sanatına gölge düşürmemekte, nazım kâfiyesinden çok şiir kâfiyesine daha yakın olduğunu kanıtlamaktadır. Fuzûlî'de kafiye, mânâyı kapsamaktadır.

Fuzûlî, bu küçük mesnevisinde cinas haricinde diğer kâfiye türlerini elinden geldiğince kullanmaya çalışmıştır. En çok kullandığı kâfiye türü, tam kâfiyedir. Hemen ardından zengin kâfiye gelir. Yarım kâfiye ise, Beng ü Bâde'de çok az kullanılmış bir kâfiye türüdür. Eserde geçen tam kâfiyelere örnek olarak şu beyitler verilebilir.

Çün nebîz eyledi sözünü temâm
Didi bûze ki: Ey mey-i gül-fâm

Sâkîyâ kılma terk-i bâde-i nâb
İstesen meyden iste fethu'l bâb

Niçe yirlerde gördüm ey evbâş
Seni egri vü kılmadum ile fâş

Germ ilen meclis içre nûşa- nûş
Üterek mest olub mey itdi hurûş

Tam kâfiye kadar olmasa da Fuzûlî, Beng ü Bâde adlı bu eserinde, en az tam kâfiye kadar zengin kâfiyeyi de kullanmıştır. Aşağıda verilen beyitler de zengin kâfiye örneklerindendir.

Yâ Rab efsurdem men-i nâ-ehl
Hadden aşdı humâr-ı bâde-i cehl

Ola mutlak fesâd i din sebebi
Bula andan zevâl şer'i Nebî

Gâlib olmuş baña mehâbet-i beng
Vehm idüp eylerem her işde direng

Câm-i mey sun ki tâ dilîrâne
Medh ideb Pâdşâh-i devrâne

Az önce de dediğimiz gibi Fuzûlî, yarım kâfiyeye çok az başvurmuştur. Beng ü Bâde'yi incelediğimizde karşımıza çıkan yarım kâfiyelerin, sanki bir mecburiyet

karşısında oluşturulmuş hissi uyandırdığını fark ederiz. Buralarda şâir Fuzûlî, beyitin anlam bütünlüğünü bozmamak adına bu gibi yarım kâfiyelere istemeyerek de olsa katlamak zorunda kalmıştır. Buna rağmen Fuzûlî, kendine bir çıkış yolu bulabilmiş yarım da olsa, onu en iyi biçimde kâfiyelendirmiştir. Örneklerde bu zorunluluk hissedilmektedir.

Lâ'l-i terden nesîm-i 'anber-bû
Gunce mînâsın eylemiş memlû

Suhbeti dil-güşâ özi hoş-hû
Lîk gâyetde zerk lâfi ulu

Bir 'ilâç ile def'i sevdâ kıl
Başuñâ çâre tap müdâvâ kıl

Derd-i ser tapdı vü gelüb hükemâ
Didiler: Derdüñe şerâb devâ

Redif kullanımında Türkçe'ye dikkat eden Fuzûlî, kâfiye konusunda ise biraz daha geniş bir çerçeveyi düşünmüş ve kâfiyelerini Arapça ve Farsça'dan seçmiştir. Beng ü Bâde eserinde kâfiyelerin büyük bir bölümü Türkçe olmamakla birlikte zaman zaman Türkçe kâfiye kurmayı da ihmâl etmemiştir.

Ol senüñ kadr ü şevketüñ ne bilür ?
Öz özinden çürür, erir, üzilür

Olmaya az iken bu iş çoh ola
Dahî def'ine çâresi yoh ola

Özüni beng meclîsine sala
Sözümü söyleyi cevâbum ala

Kim bizi göze sâkî almaz idi
Bize hîç iltifat kılmaz idi

Fuzûlî, bazı siirlerinde olduğu gibi Beng ü Bâde'de de Arapça olan bir kelimeye ikinci beyitte bu kez Türkçe bir kelimeyi kâfiyelendirerek karşılık verebilmektedir. Bunun tersi de mümkündür.

Eyle def'ine mekr ilen tedbîr
Sâf dildür yürü mizâcına gir

Beyle kim benlik eyler ol nâ-kes
Baş çeken senden olsa oldur bes

Zâhirin hûb gördüm eyle ki var
Bâtınî hem degüldi bî-esrâr

Garezuñ Kevser ise meyden giç
Yohsa al nakdi nisye isteme hîç

Bütün bu örneklerin ışığında Fuzûlî'nin orijinal kâfiye kelimeleri kullanımındaki başarısı, Dîvân şiirinin bütün zamanları içerisinde parmakla gösterilir derecesinde güzeldir. Hatta onun çağına gelinceye kadar kâfiyedeki sistem arayışları, onun şiiriyle bir oturmuşluk kazanır. Artık 16. yüzyıl sonrasında kâfiye problemi kalmamıştır. Bunda Fuzûlî'nin ve eserlerindeki lirik söyleyişin rolü çok büyüktür. Onun ruhundaki engin romantizmi ifade ederken takındığı şahsî ve samimî üslûbu sayesinde, şiirin dış yapısı yeni bir güzellik bulmuş, okuyanların zevk alabilecekleri bir musıkî ve ahenge kavuşmuştur. Dîvân şiirinde bütün güzelliğinden apayrı olarak parça güzelliğine önem, her bir kelimeyi en ideal yer, mânâ ve şekilde kullanma hüneri en olgun şekliyle Fuzûlî'nin eserlerinde dışa yansımıştır. Bunda redif ve kâfiyenin önemi çok büyüktür.

2.9. Şekil ve Eserde Geçen Başlıklar

Beng ü Bâde, mesnevî nazım şeklinde yazılmıştır. Bu bölümde de mesnevînin genel özelliklerini ve mesnevî tarzında yazılmış, Beng ü Bâde'yi birbiriyle karşılaştırarak ele alacağız. Mesnevîde bulunması gerekenlerle Beng ü Bâde bulunanlar arasında bir kıyaslama yapacağız. Acaba Beng ü Bâde ne kadarıyla bir mesnevî sayılır? sorucuna cevap arayacağız.

Kelime anlamı “ikişer, ikişerlik” demek olan mesnevî, aslı Arapça olmasına rağmen Arapça'da kullanılmamaktadır. Edebî terim olarak ise, aynı ve her beyiti kendi arasında ayrı ayrı kâfiyeli nazım şekli olarak tanımlanmıştır. İlk iki beyit üzerine 20-30 beyit eklenerek kısa mesnevîler yazıldığı gibi, binlerce beyitlik uzun hikâyeler, hatta kitaplar da yazılmıştır. Mesnevî nazım şeklinde her beyitin ayrı ayrı kâfiyelenmiş olması, oldukça uzun mesnevîlerin yazılabilmesine imkan sağlamıştır. Öte yandan bu beyitlerin kâfiyeleri kendi aralarında olduğu gibi anlamının da diğer beyite geçmemesi gerekmektedir.

Konumuz olan Beng ü Bâde ise toplam 444 beyittir. Yani uzun sayılamayacak kadar kısadır. Beng ü Bâde'nin bu beyit sayısı hakkında kaynaklar değişik bilgiler içermektedir. K. Edip Kürkçüoğlu'nun önsözde verdiği bu rakam, üç ayrı nüshanın karşılaştırılması ve farklılıkların tesbit edilmesinden sonra verilmiş bir rakamdır.⁴² Hemen her kaynakta bu sayı 438-540 arasında verilmiş olsa da biz 444 beyiti esas kabul ediyoruz. Çünkü Beng ü Bâde'nin bilinen 24 nüshası içinden üç tanesini karşılaştırmalı olarak inceleyen K. Edip Kürkçüoğlu dışında hiç kimse bu eser üzerinde herhangi bir çalışma yapmamıştır.

Mesnevîler daha çok, Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün, (Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün) ; Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fa'ülün veya Fa'ülün / Fa'ülün / Fa'ülün / Fa'ül gibi arûzun kısa vezinleriyle yazılır. Beng ü Bâde ise yine arûzun bir başka kısa vezni olan Fâ'ilâtün / Mefâ'ilün / Fa'ilün vezniyle yazılmıştır. Mesnevîde kullanılan vezin, her ne olursa olsun kısa bir özellikte olmalıdır. Çünkü binlerce beyiti bulan bir hikâyeyi, uzun vezinlerle anlatmak oldukça zor olabilir.

Kısa vezinlerle yazılıyor olması ve kâfiyesinin de her beyitte ayrı bir özellikte olması dolayısıyla şâirler mesnevî yazarken pek zorlanmamışlardır. Öyle ki destanlar,

⁴² Kürkçüoğlu, Kemal Edip . Beng ü Bâde. Maarîf Basımevi, İstanbul 1955

uzun aşk hikâyeleri, sehrengîzler, öğretici dinî ve ahlâkî konular hep bu nazım şekliyle yazılmıştır.

Özellikle büyük mesnevîlerde beyitler bölümlere ayrılır. Baş tarafta, çoğunlukla kasîde şeklinde söylenmiş tevhîd, münâcât ve Hz. Peygamber ve Halîfeler için söylenmiş na't bölümleri yer alır. Arkasından, eserin sunulacağı kişiye –genellikle devlet adamlarıdır- bir övgü, sonra da eserin yazılış sebebinin ortaya konduğu bölümleriyle esere giriş yapılır.

Elbette Beng ü Bâde'nin bölümleri de az çok bu şekilde belirlenmiştir. Her bölüm kısa olmakla birlikte ayrı ayrı işlenmiştir. Ancak na't bölümünde, Peygâmbere bahsedildikten sonra Halîfeler içinde yalnız Hz. Ali'den bahsedilmiştir. Bunu sebebinî, Fuzûlî'nin şii olduğuna ve dolayısıyla Halîfeler içinde sadece Hz. Ali'ye olan düşkünlüğüne bağlayabiliriz. Fuzûlî, Şâh İsmâîl'in övüldüğü bölümde, Beng ü Bâde'nin yazılış sebebi olarak:

Sâkiyâ subh-demdûr eyle şitâb
Devre gelsün çü mihr câm-ı şerâb
İztirâb içreyem humârum var
Bâdeye hayli intizârum var
Gâlib olmuş baña mehâbet-i beng
Vehm idüp eylerem her işde direng
Câm-i mey sun ki tâ dilrâne
Medh ideb Pâdşâh-i devrâne

beyitleriyle gerekçesini sunmaktadır. Buna göre Fuzûlî, bu eseri sırf Safavî pâdişâhı Şâh İsmâîl'i övmek ve Bâde'nin lûtfuna ermek amacıyla kaleme almış denilebilir. Yine bu konuda, Fuzûlî'nin, Osmanlı sarayından pek itibâr görmemesinin doğal bir sonucu olduğu da söylenebilir.

Mesnevînin konusu bölüm bölüm ve ayrı başlıklar halinde anlatılır. Bu başlıklarında çoğunlukla Farsça'dır. Zaman zaman bu başlıkların Türkçe olarak verildiği de görülmüştür. Mesnevî şâirleri, konunun ve ahengin tek düze gidişini değiştirmek için arada, uygun düşen yerlerde gazeller de ekleyebilirler. Bazen kahramanların konuşmaları gazel, bazen de yazılan mektuplar murabba' şeklinde verilir.

Beng ü Bâde'ye baktığımız zaman, bölüm başlıklarının Farsça olduğunu görebiliyoruz. Ancak eser içinde tek düzeliği bozmak için herhangi bir gazel bulunmamaktadır. Konu dışında anlatılmış birkaç hikâye bulunmasına rağmen, bu hikâyeler ayrı bir nazım şekli içinde sunulmamıştır. Daha önce de bu küçük hikâyelerin mahiyeti hakkında bilgi verdiğimiz için yeniden ele almanın gerekmeyeceğine inanıyoruz. Beng ü Bâde içinde farklı bir nazım şekliyle söylenmiş herhangi bir bölümün bulunmayışı, onun çok kısa olmasından kaynaklanmış olabilir. Bundan dolayı eserin yazıldığı nazım şekli olan mesnevîye hiçbir gölge düşmemektedir.

Beng ü Bâde'nin bölüm başlıkları da Farsça birer mısra olup, tek sayıda bulunanları kendilerinden sonrakiyle birer beyit oluşturmak suretiyle kaleme alınmıştır. Sayıları 43 olan bu başlıkların 5 tanesi nedense tek kalmaktadır. Tek kalan bu başlıkları listede italik yazı karakterinde göstermekteyiz. İnceleme sonucunda metinde herhangi

bir eksiklik bulunmadığına göre, bu tek kalmanın, zamanla bir değişme veya eklemenden ileri geldiğine hükmetmek mümkündür.

Burada şunu da söylemek gerekirse K. Edip Kürkçüoğlu, sözünü ettiğimiz başlıkları okuma konusunda yer yer imlâ yanlışlıklarına düştüğünü söylemek durumundayız. Bu yanlışlıklar, çalışmamız içerisinde düzeltilmek kaydıyla yer almaktadır. Aşağıdaki başlıkların listesinde söz konusu yanlışlıklar düzeltilmiştir. Ancak ileriki bölümlerde, yani Beng ü Bâde'nin Metni bölümünde mevcut yanlışlıklar düzeltilmemiştir. Çünkü biz bu çalışmamızda metni günümüz alfabesine çevirirken tamamen K. Edip Bey'in eserini esas aldık. Bu yüzden başlıklardaki yanlışlıkları düzeltmenin ayrı bir bölümde bulunmasını daha uygun gördük. Eğer aşağıdaki liste ve metin içinde geçen başlıklar karşılaştıracak olursak, bu imlâ yanlışlıklarını kolayca farketmemiz mümkün.

Eserde, Arapça ve Farsça kelimeler asıl telaffuzlarına, Türkçe kelimeler de mümkün olduğu kadar o devirlerdeki söyleyişlerine göre yazılmıştır. Beng ü Bâde mesnevîsi içinde kullanılan başlıklar, günümüz Türkçe'lerinin de dipnot olarak verildiği bir liste halinde aşağıda sıralanmıştır. Tek kalan başlıklar eğik olarak gösterilmiştir.

*Mücmel-i dâstân-ı bâde vü beng*⁴³

*Der- münâcât-ı fâtihu'l- ebvâb*⁴⁴

*Ârzû kerdên-i tarîk-i savâb*⁴⁵

*Nükte-i na't-i Ahmed-i Muhtâr*⁴⁶

*Şemme-i vâsf-ı Hayder-i Kerrâr*⁴⁷

*Midhat-i pâdşâh-i bâ-ferheng*⁴⁸

*İbtidâ-yı hikâyet-i mey ü beng*⁴⁹

*Der- sıfât-ı şerâb ü suhbet-i o*⁵⁰

*Suhân-i sâkî vü ihânet-i o*⁵¹

*Gazab-i mey be-sâkî-i sâde*⁵²

*'Azm-i tedbîr-kerden-i bâde*⁵³

⁴³ Ben g ü Bâde Destânının özeti.

⁴⁴ Kapılar açıcısı Allah'a münâcât babında.

⁴⁵ Doğru yol istemek beyanında.

⁴⁶ Ahmet Muhtâr na'tının nüktesidir.

⁴⁷ Hayder-i Kerrâr vâsfının bir kısmı.

⁴⁸ Anlayışlı padişâhın övülmesi.

⁴⁹ Mey'le Beng'in hikayesine başlama.

⁵⁰ Şarabın sıfatları ve suhbeti beyanındadır.

⁵¹ Sâkinin sözü ve ihâneti.

⁵² Mey'in kuş beyinli Sâkî'ye kızması.

Maslahât- dîden-i ‘arak bâ-mey ⁵⁴

Güft ü gû-yi nebîz hem ez pey ⁵⁵

Sühân-i bûze der tedârük-i hâl ⁵⁶

Hem ibâ-kerden-i mey ez-akvâl ⁵⁷

Reften-i bûze bürden-i peygâm ⁵⁸

Sifât-i zîst-i beng-i bed- fercâm ⁵⁹

Kıssaî-der- sifât-ı esrârest ⁶⁰

Der sifât-i mey est ü mey-hwâr est ⁶¹

În- hikâyet zi-mey şinev der Rey ⁶²

Sifât-i bezm-i beng-i bâ ferheng ⁶³

Dîden-i bûze ta‘nehâ ez beng ⁶⁴

Der nasihat-i numûden-i afyûn ⁶⁵

Berş hem müttebi‘ şude eknûn ⁶⁶

Pend-i ma‘cûn be gûş-i esrâreş ⁶⁷

Beng tedbîr-kerden ızhâreş ⁶⁸

Zikr-i mac‘ûn ü der risâlet-i o ⁶⁹

Der sifât-ı mey ü şerâret-i o ⁷⁰

⁵³ Bâde’nin tedbir tasarlaması

⁵⁴ Rakı’nın Şarâp’la iş görmesi

⁵⁵ Onun (Rakı’nın) arkasından da Nebîz’in esip yağması

⁵⁶ Boza’nın hazırlığa dair sözü.

⁵⁷ Şarab’ın da sözlerinden yüz çevirmesi.

⁵⁸ Boza’nın haber götürmesi

⁵⁹ Sonu kötü Beng’in çirkin sıfatı.

⁶⁰ Estârın sıfatları beyanında bir kıssadır.

⁶¹ Şarab’ın ve şarap içicilerin sıfatları beyanındadır.

⁶² Rey’de geçen bu hikayeyi şarâptan işit.

⁶³ İrfanlı Beng’in meclisinin sıfatı.

⁶⁴ Boza’nın Beng’den batacak muameleler görmesi.

⁶⁵ Afyon’un çıkar yol göstermesi.

⁶⁶ Berş de hemencecik uymuş.

⁶⁷ Estâr’ın kulağına Macun’un öğüdü.

⁶⁸ Beng’in açıkça tedbir etmesi.

⁶⁹ Macun’un anılması ve onun elçiliği babında.

Sifât-i mey ki hest nâ-meşrû ⁷¹

Sifât-ı beng der hayâlâteş ⁷²

Kissa-i beng-hwâr ü hâlâteş ⁷³

Ker-i ma'cûn edâ risâleteş ⁷⁴

Şüden-i mey be ceng âmâde ⁷⁵

Beng hem der mukâbil istâde ⁷⁶

'Azm-i meydân-nemûden-i esrâr ⁷⁷

Goften-i sulh nukl-i hidmet-kâr ⁷⁸

Men' şan-kerden-i mevîz ez ceng ⁷⁹

Şüden-i nukl der mukâbil-i beng ⁸⁰

Der masâf âmeden-i mevîz-i temîz ⁸¹

Ez peyeş hem kebâb-i âteş-i tîz ⁸²

Kerden-i bâde ceng-ra mahdem ⁸³

Beng ü mey bahs kerdeneş bâ hem ⁸⁴

Taleb-i Magfiret Zi Rabb-i Gafûr ⁸⁵

Mesnevî nazım şekliyle yazılmış eserlerin son bölümünde de diğer nazım türlerinde olduğu gibi şâirin adı yer alır. Ayrıca bu son bölüme şâir, kendisi için bir duâ ekler. Eserin bittiği tarih, bazen toplam beyit sayısı veya yazıldığı yer de bu son kısımda söylenir

⁷⁰ Şarâb'ın sıfatları ve şerîrlîği beyânında.

⁷¹ Şarâb'ın uygunsuz olan sıfatı beyânında.

⁷² Beng'in kendi hayalleri dahilinde sıfat.

⁷³ Beng düşkününün kıssası ve halleri.

⁷⁴ Macun elçiliklerini yerine getirdi.

⁷⁵ Şarâb'ın cenge hazır olması.

⁷⁶ Beng'in de karşıda cephe alması.

⁷⁷ Esrâr'ın meydana çıkma azmini göstermesi.

⁷⁸ Meze adlı uşağın sulh teşebbüsü.

⁷⁹ Çekirdeksiz Üzümlük'ün onları savaştan men'etmesi.

⁸⁰ Meze'nin Beng karşısına çıkması.

⁸¹ Çekirdeksiz Üzümlük'ün savaşa gelmesi.

⁸² Arkasından da keskin ateş Kebâb'ının sökün etmesi.

⁸³ Şarâb'ın cenge başlaması.

⁸⁴ Beng ile Mey'in mübâhesesi.

⁸⁵ Gufrânı bol olan Allah'tan mağfiret dileme babında.

Beng ü Bâde'nin son kısmına baktığımızda Fuzûlî, Allah'tan, kusurlarından ötürü af dilemekte, Allah'ın kendisine verdiği hitâbet yeteneğini, Bâde'ye övgüler yaparak harcadığını itirâf etmektedir. Diğer taraftan eserin sonunda yazıldığı yer, tarih veya toplam beyit sayısı hakkında herhangi bir malûmât yoktur.

3. SONUÇ

Oldukça uzun ve yorucu bir çalışmanın sonunda, geçen yılki seminer konumuzla birebir örtüştüğünü düşündüğümüz “Beng ü Bâde'nin Kaynakları” adlı bu tez, sona ermektedir. Daha önce de dediğimiz gibi çalışmamız iki bölüm üzerinde yoğunluk kazanmaktadır. Bu bölümlerin ilkinde, edebiyatımızda temel teşkil eden uyuşturucu ve sarhoşluk verici maddelerle ilgili seminer çalışması hazırlamıştık.

Bu bölümde ise çalışmamızın “Beng ü Bâde'nin Kaynakları” konusu üzerinde durmaya çalıştık. Beng ü Bâde'nin ve kaynaklarını ele alırken kendisinden önce yazılmış Mevlânâ'nın Mesnevî'si, Feridüddin Attar'ın Mantık al-Tayr'ı ve Yusuf Emîrî'nin Beng ü Çağır'ı üzerinde derinlemesine araştırmalar yaptık. Bu araştırmalar sonunda Fuzûlî'nin, Beng ü Bâde'yi yazmadan önce bu üç eseri de okuduğunu söylemek mümkündür. Bunu yanında Fuzûlî'nin, Kur'an-ı Kerîm'e ve İbn-i Sînâ'nın Kanûn'una da vakıf olduğu bir gerçektir. Beng ü Bâde ile ilgili daha başka eserleri de yakından incelediğini düşünürsek, Fuzûlî'nin, bu alanda geniş bir birikime sahip olduğunu söylemek elbette doğru olur.

Bizler, Beng ü Bâde'yi, içinde kullanılan mazmunlar ve motifler noktasında değerlendirirsek şüphesiz kendisinden önce yazılmış eserlerden etkilenmiş olduğu kanısına varırız. Hele Beng ü Çağır ve Mantık al-Tayr'dan hissedilir derecede etkilenme söz konusudur. Zira ilk önce Mantık al-Tayr'da geçen Şeyh San'an hikâyesi, ufak tefek değişikliklerle Beng ü Bâde'de geçmektedir. Bununla birlikte aynı hikâyenin bir başka boyutunu Beng ü Çağır'da da görmek mümkündür. Ama Beng ü Bâde, tıpkı kendisi gibi esrar ve şarâp mücadelesini anlatan, Beng ü Çağır'a daha yakın görünmektedir. Çünkü hem iki eserin konusu, hem de kullanılan ortak motifler sayesinde böyle bir tesbite varmamız mümkün.

Mesnevî için aynı şeyi söylemek mümkün görünmemektedir. Beng ü Bâde içinde Mesnevî'den gelme çok cüz'i özellikler bulunmaktadır. Bu özellikler, Beng ü Çağır'ın ve Mantık al-Tayr'ın hissedilir derece etkisi altında eriyip kaybolmuştur. O yüzden Beng ü Bâde ile Mesnevî arasındaki ortaklık sadece bazı hikâyelerin benzerliğinden öteye geçmemektedir. Temelde de Mesnevî'nin, tasavvuf düşüncesiyle yazılmış olduğu hatırlanırsa bu kısmî benzerliğin pek de önemli boyutlarda olmadığı rahat bir biçimde anlaşılabılır. Yeri gelmişken Mantık al-Tayr'ın da bir tasavvuf konusunu işlediği söylene de bu, yine de Beng ü Bâde ile ortak özelliğinin olduğunu gizlemez.

Her üç eser ile Beng ü Bâde arasındaki benzerlik, sadece hikâye üzerinde yoğunlaşmayıp yer yer konu, üslûp, biçim ve teknik açıdan da paralellik göstermektedir. Özellikle de Beng ü Çağır ile konu ve üslûp açısından büyük benzerliklerin olduğu söylenilebilir. Diğer taraftan Beng ü Çağır haricindeki diğer üç eseri tasavvufî açıdan da inceleyebiliriz. Her üç eserin de yapısı buna imkan tanımaktadır. Ancak Beng ü Çağır'ın tasavvufî bir alt yapısı hissedilmemektedir.

Dört eserin dördü de temsillerle ortaya konulmuş olmaları, onları ortak bir payda altında toplayabilmektedir. Ama Mesnevî ve Mantık al-Tayr'da anlatılan temsiller hem sayıca fazla, hem de nitelik açısından çok renkli bir görünümündedir. İki eserde de geçen temsili olaylar birbiriyle yakınlık kurarken, Beng ü Bâde ve Beng ü Çağır ile uzak düşmektedir. Bir başka ifadeyle Beng ü Bâde ile Beng ü Çağır birbiriyle eşleşirken, Mesnevî ile Mantık al-Tayr da kendi aralarında bir eşleme yapabilirler. Ama herşeye rağmen dördünü de bir potada toplayan birtakım özellikler de vardır. Bu özellikleri çalışmamızın içinde elimizden geldiği kadarıyla vermeye çalıştık.

CONCLUSION

After an extremely long and tiring period of working, the thesis under the title of "The Sources of *Beng-u Bada*" similar to our seminar topic on the last year, is finished. As we said before, this study has focused on two main sections. In the first section, a seminar study related to intoxicant subjects constituting the main function stones in our literature was prepared. As for this section, we tried to underscore the topic of "The Sources of *Beng-u Bada*". At the meantime, we searched into the works of *Mesnevi* by Mevlana, *Mantık El Tayr* by Feridüddin Attar and *Beng Cagır* by Yusuf Emiri which had been written before. As a result of all these researches, it is possible to say that *Fuzuli* had read these three works before writing his own *Beng-u Bada*. In addition to this, it is a fact that *Fuzuli* was a well informed person on the areas of *Kuran-ı Kerim* and *İbni Sina*'s work of *Kamun* (Law). In other words, *Fuzuli* had a large information on this field.

As the *Beng-u Bada* is evaluated on the point of motifs which included, we can conclude that it was effected by works had been written before itself. Especially, *Beng Cagır* and *Mantık El Tayr* had a great effect on *Beng-u Bada*. Because, "The story of *Sheik San'an*" in *Mantık El Tayr* was told with only little modifications in *Beng-u Bada*. Moreover, it is possible to see the other dimensions of that story in *Beng Cagır*. But, *Beng-u Bada* seems closer to *Beng Cagır* which talked about the struggle between wine and hashish. Cause, Both the subject of the works and motifs used in these masterpieces are common.

But, we can't share the same views for his *Mesnevi*. The *Beng-u Bada* included only some characteristics derived from the *Mesnevi*. These features vanished by losing its importance under the effect of the *Beng-u Bada* and the *Mantık El Tayr*. So, beyond similarities of only some stories, there is no longer partnership between the *Beng-u Bada* and the *Mesnevi*. By thinking us that mystic thought laid entirely on the basis of the *Mesnevi*. It will be well understood that this kind of partial similarity was not so much great as thought. Now, it's the right time to tell you that, even though some people thought the *Mantık El Tayr* dealing with mystic subject, some characteristics between the *Beng-u Bada* and the *Mantık El Tayr* blasted out of the water.

The similarity between each of these three works and the *Beng-u Bada* had not only focused on the story but also presented multiple parallels in terms of topic, form and technique. Particularly, The *Beng Cagır* shared some common points with The *Beng-u Bada* from the point of topic and form. Moreover, we can examine the other three works except the *Beng-u Bada* in a mystic view. Because, the structures of them are appropriate to search.

All of the four works were presented by representations. That's why, It's easy for us to gather them around a single circle. However, The representations in the *Mesnevi* and the *Mantik El Tayr* are excessive in number and very shiny in quality. The representative events in these two works move closer together but move apart from the *Beng-u Bada* and *Beng Cagir*. Finally, beyond everything, there are any number of characteristics gathering them together in a basket. And all of them were tried to be reflected in this master program as much as possible.

**BENG Ü BÂDE'NİN
METİNİ**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Mücmel-i dâstân-ı bâde vü beng⁸⁶

Ey viren bezm-i kâinâta nesak
Burağan câm-ı 'ışka neş'e-i hakk
'İşk mey-hânesin kılan ma'mûr
Sunan andan cihâna câm-i gurûr
Kim idüb ol gurûr câmını nûş
Ehl-i nutk ola vâlih ü medhûş
Cümleden maḥfî ola esrârı
Olmaya hîç kim haber-dârı

Der- münâcât-ı fâtihu'l- ebvâb⁸⁷

5 Ey şifâtüñda hîre her müdrik
"Mâ-'arafnâka hakka ma'rifetik"⁸⁸
Neş'e-i dânişüñ müferrih-i cân
'Âri ol keyfden hem ehl-i cihân
Mey-i 'ışkuñdan âferîniş mest
Bezm-i şevkuñle cümle bâde-perest

Ârzû-kerden-i tarîk-i savâb⁸⁹

10 Yâ Rab efsurdem men-i nâ-ehl
Hadden aşdı humâr-ı bâde-i cehl
Koma efsürde vü perîşân- hâl
'İşk odından baña harâret sal
Bezm-i 'ışk içre sun baña bir câm
Ki o câm ile naksum ola temâm
Kıla âsâr-ı ma'rifet izhâr
Ola miftâh-ı mahzen-i esrâr
Ne şerâb o ki 'akli zâyil ide
Tâ'atüñden göñlüni gafil ide
Ola mutlak fesâd i din sebebi
Bula andan zevâl şer'i Nebî

Nükte-i na't-i Ahmed-i Muhtâr⁹⁰

15 Nebî-yi Hâşimî ki bezm-i vücûd
Câm-i 'ışkinden aldı neş'e -i bûd
Zikr-i evsâfı nukl-ı meclîs-i hûr
Şer'i mey-hâne-i şerâb-i tahûr

⁸⁶ Ben g ü Bâde Destânının özeti.

⁸⁷ Kapılar açıcısı Allah'a münâcât babında.

⁸⁸ "Yâ Rab, seni, zâtına yaraşır şekilde bilemedik." (Hadîs-i Şerîf)

⁸⁹ Doğru yol istemek beyanında

⁹⁰ Ahmet Muhtâr na'tının nüktesidir.

Pîr-i mey-hâne-i kadîm ü kîdem
Sâkî-i bezm halkaya hâtem
Her zamân biñ selâm ü biñ salevât
Aña kim şer'idür tarîk-i necât

Şemme-i vâsî-i Hayder-i Kerrâr ⁹¹

20 Yâr-i Selmân-u hwâce-i Kanber
Vâli-i Ravzâ Sâkî-i Kevser
Oldur âyîne-dâr-i sûret-i Hakk
Ne Vâsî Vâris-i Nebî mutlak
Nâzim-i şer'ü Sâkî-yi Kevser
Bâb-i Şibbîr ü vâlid-i Şebber
Rabbanâ lâ- tugayyirân u valî
Va 'skinî şarbatân bî- kaffî 'Alî ⁹²

Midhat-i pâdşâh-i bâ ferheng ⁹³

25 Sâkîyâ subh-demdür eyle şitâb
Devre gelsün çü mihr câm-ı şerâb
İztirâb içreyem humârum var
Bâdeye hayli intizârum var
Gâlib olmuş baña mehâbet-i beng
Vehm idüp eylerem her işde direng
Câm-i mey sun ki tâ dilîrâne
Medh ideb Pâdşâh-i devrâne
Ol safâ-bahş-i Câm-ı Cem ki müdâm
Taht gayrinedür çü bâde harâm
Ol ki başlar zemânda bezm-i ferâğ
Pâdşehler başından eyler ayâğ
Câm-ı feyzin içen Mesîhâ-tek
Feyz-i Rûhu'l Kudûs tapar bî- şek
Mey gibi feyzi halka neş'e – resân
Neş'e-tek hükmi il başına revân
Ol ki câm- ü mey olalı bünyâd
30 Kadeh andandur ol kadehten şâd
Bezmde bâde-tek neşât engîz
Rezmde câm-i bâde-tek hun-rîz
Devri bir bezmdür Behîşt-âyîn
Câm zerrîn surâhi hem zerrîn
Bu surâhiden olmayan hoş-hâl
Dürd- nisbet müdâm ola pâ-mâl
Meclis-efrûz-i bezm-gâh-i Halîl
Cem-i eyyâm: Şâh İsmâil
Andan âsûdedür ganî vü gedâ

⁹¹ Hayder-i Kerrâr vâsî'nin şemmesi.

⁹² Ey Rabbimiz, ezeli nasîblerimi değıştirme ve bana Hz. Ali'nin avucu ile bir içimlik su içir.

⁹³ Anlayışlı padişâhın övülmesi.

35 Hallada 'İlâh mulkehu abadâ⁹⁴

İbtidâ-yi hikâyet-i mey –ü beng⁹⁵

Sâkîyâ bâde sun ki fursatdûr
Bize fursat bu gün ganîmetdûr
Lâle-tek koyma-gıl elûñden câm
Var iken fursat eyle 'ayş-i müdâm
Nergisi gör ki neş'esi gitmez
Başı giderse terk-i câm itmez
Sen dahî 'âcîz olma cânûñ var
Cânûñ oldukça bâde dut zinhâr
İstesen kim mey Âb-ı Kevser ola
40 Ol saña muttasıl müyesser ola
Bezm- Âl-i 'Âlîde mesken dut
Mestler gibi özge bezmi unut
Sâkîyâ bilmezem benüm nemdûr
Hem-demüm gussa mahremüm gamdûr
Gam meyl-i lâ'l ahıtdı yaşumdan
Gussa benüm uçurdu başumdan
Kelle-huşg olmagum çü- beng yeter
Bir ayâğ ile kıl dimâgumi ter
Tâ saña bir 'aceb hikâyet idem
45 Beng ile Bâdeden rivâyet idem
Bir gün eyyâm-ı nev-bahârda ben
Dutmuş idüm çü-lâle tarf-i çemen
Lâle vü gül solumda sağumda
Beng başumda mey ayâğumda
Beng-tek neş'e ile başum hoş
Beng ü mey hâzir ü me'âşum hoş
Bâğ hem-gayret-i Behîşt-i berîn
Bezm kurmuş cihâna Huld âyîn
Lâ'l-i terden nesîm-i 'anber-bû
50 Gunce mînâsın eylemiş memlû
Nukl ile dolmuş idi gül tabâkî
Kurs-i leymû töküb semen verakî
Doldurub sâkî-i sabâ her dem
Câm-i gül içre bâde-i şeb-nem
Bülbül-i hasteden aparmış hûş
Kumri-i zârı eylemiş medhûş
Yâsemen doldurub surâhi-i zer
Zerdçe bâde ile vakt-i seher
Sebzenni itmiş eyle lâ-ya'kil
55 Ki düşüb cûya rahtin itmiş gil

Der- sıfât-i şerâb ü suhbet-i o⁹⁶

⁹⁴ Allah onun mülkünü cbediye kadar sürdürsün.

⁹⁵ Mey'le Beng'in hikayesine başlama.

⁹⁶ Şarabın sıfatları ve suhbeti beyanındadır.

Gördüm ol bezm içinde bir mahbûb
Sûreti hûb u sîreti mergûb
Turfe adı zemâne meşhûrî
Lekabi Bâde asli engûrî
Sifat ilen karîne-i horşîd
Nutfe-i Cem sülâle-i Cemşîd
İtmiş ol bâde-i süheyl-havâss
Nice hem-cinsi ile suhbet-i hâss
Hâzir ü cem' suhbetinde çü câm
60 'Arek ü bûze vü nebîz temâm
Germ ilen meclis içre nûşa- nûş
Üterek mest olub mey itdi hurûş
Ki: Menem her ne var aña fâyik
Hidmet-i halkdür baña lâîk
Ola mı kimse göstere cür'et
Baña indirmeye ser-i tâ'at
Bâde kılgaç şecâ'at izhârın
Germ idüb zerk ü lâf bâzârın

Suhân-i sâkî vü ihânet-i o⁹⁷

65 Dizi üzre çöküb revân sâkî
Didi: Ey bâde 'işretün bâkî
Dün ki mahrûm idüm cemâlûñden
Düşmiş idüm cüdâ visâlûñden
İster idüm seni geh ü bî-geh
Bir 'aceb bezme uğradum nâ-geh
Sadr-i bezm olmuş anda bir ser-heng
Ser-keş ü sebz-pûş ü sûfi-reng
Zâhirin hûb gördüm eyle ki var
Bâtunî hem degüldi bî-esrâr
70 Da'vî eyler ki: Hizrdür baña pîr
Andan aldum du'â ilen tekbîr
Bir zemân ben aña ki hem-dem idüm
Bî-tekellûf ki şâd ü hurrem idüm
Suhbeti dil-güşâ özi hoş-hû
Lîk gâyetde zerk lâfı ulu
Uzur ol hem yegânelikden dem
Dir ki: 'Âlemde her ne var benem
Beyle kim benlik eyler ol nâ-kes
Baş çeken senden olsa oldur bes
Kati mağrûr ü hod perest idi mey
75 Âhir-i meclis idi mest idi mey
Zûr-i destine i'timâd itdi
Nâ-sezâ ile bengi yâd itdi
Tünd ü telh oldı ol hikâyetden

⁹⁷ Sâkinin sözü ve ihâneti.

Gazab ü kahri ütdi gâyetden

Gazab-i mey be-sâkî-i sâde ⁹⁸

Didi: Ey sâk-i rekîk sühan
Bu ne sözdür meger bengîsen ?
Añladum beyle reng-i rûyuñdan
Bu dilîrâne güft-ü gûyuñdan
Ki hayâl-i nifâk idübsen sen
80 Beng ilen ittifâk idübsen sen
Bu aradan beni götürmek için
Anı bir devlete yetürmek için
Göreyim ol hayâl-i hâm olsun
İltifâtum saña harâm olsun
Niçe yirlerde gördüm ey evbâş
Seni egri vü kılmadum ile fâş
İmdi nâ-çâr yüzüñe çıhdum
Senden oldu ki göñlüñi yıhdum
Durma dûr imdi er muvâfık iseñ
85 Nukl-tek hidmetümde sâdik iseñ
Didigüñ ser-keşüñ getir başın
Dest-gîr ile yâr ü yol-daşın
Sâkî ol işde tapdı hayrânlığ
Çekdi ol kıssadan peşimânlığ
Kıldı mekr ile ol şer işde hiyel
Didi: Mestem eman baña bu mehal
Subh-dem kim düşer güzârum aña
Varayım yazayım humârum aña
Anı daş ile seng-sâr ideyim
90 Sındırub cismîni gubâr ideyim
Bâde tünd oldu ol te'âllülünden
Bir garâz añladı tegâfûlünden
Sâkîni dutdı vü yaman dutdı
Beyle dutar kimi ki kan dutdı
Oldı sâkî meyüñ giriftârı
Fâş olan beyle olur esrârı

'Azm-i tedbîr-kerden-i bâde ⁹⁹

Sâkîyâ kılma terk-i bâde-i nâb
İstesen meyden iste fethu'l bâb
Meydür âyîne-i cemâlu'llâh
95 Zinhâr andan eyleme ikrâh
Bir kadeh başla neş'em eyle temâm
Ki tapam kuvvet-i edâ-yi kelâm
Sâkî olgaç esîr-i mey muztar
Âteş-i fitne çekdi şu'le-i şer

⁹⁸ Mey'in kuş beyinli Sâkî'ye kızması

⁹⁹ Bâde'nin tedbir tasarlaması

Yıgdi yanına bâde ashâbın
Açdı tedbîr-i devlet ebvâbın
Ki: Bu deñlü fesâda çâre nedür?
Çâre ol zîşt-i nâ be- kâre nedür ?

Meslehât- dîden-i ‘arak bâ-mey ¹⁰⁰

100 Didi evvel ‘arak ki: Ey mey-i nâb
Kılma neş’e hayâli ile şitâb
Şâhsan hasme çâker itme özüñ
Bir kuluñla berâber itme özüñ
Sûret-i hâline nazar kılma
Büyüdüb anı mu‘teber kılma
Düşme sevdâsına tegâfûl kıl
Niçe gün sabr ilen tehammül kıl
Ol senüñ kadr ü şevketüñ ne bilür ?
Öz özinden çürür, erir, üzilür

Güft-ü gû-yi nebîz hem ez-pey ¹⁰¹

105 Çün ‘arak sözlerin düketdi nebîz
Didi: Ey nutfe-i Cem ü Cemşîd
Devlet oldur ki düşmen ola zebûn
Olmadin bu şerâre şu‘le- füzûn
Bir şebîhûn ile helâk ideli
Cesedinden cihânı pâk ideli
Olmaya az iken bu iş çoh ola
Dahî def‘ine çâresi yoh ola

Sühân-i bûze der-tedârük-i hâl ¹⁰²

110 Çün nebîz eyledi sözüni temâm
Didi bûze ki: Ey mey-i gül-fâm
Ne tegâfûl ne ceng kıl pîşe
Bu işe kıl bir özge endîşe
Vir aña lûtf müjdesiyle firîb
Ola kim ihtilât-ı ola nasîb
Yanuña gelgeç ol fesâd-i zemân
Eyle mekr ile def‘ini pinhân
Ne masâf eyle kim yaman ola ad
Ne tegâfûl ki gün gün arta fesâd

Hem ibâ-kerden-i mey ez-akvâl ¹⁰³

¹⁰⁰ Rakı’nın Şarâp’la iş görmesi

¹⁰¹ Onun (Rakı’nın) arkasından da Nebîz’in esip yağması

¹⁰² Boza’nın hazırlığa dair sözü.

¹⁰³ Şarab’ın da sözlerinden yüz çevirmesi.

115 Kılmadı hiç kavli bâde kabûl
Gelmedi hiç söz aña ma'kû
Dedi: Oldur salâh kim evvel
Kılmayam irtikâb-ı ceng ü cedel
Gönderem kâsid ile pend virem
Bir nice pend-i sûd-mend virem
Pend ile tâbi' olsa yârumdur
Olmasa ceng hod şî'ârumdur
Kimdür imdi ki 'azm-i râh kıla
Sâye-i devletüm penâh kıla ?
Özüni beng meclîsine sala
120 Sözümi söyleyi cevâbum ala
Kim bizi göze sâkî almaz idi
Bize hiç iltifat kılmaz idi
Şükr-li'llâh ki imtihân itdüñ
Sırr-i mâ-fi'z-zamîrine yitdüñ
Söyledi Bûze: Ben aña varayum
Söyleyem sözüñi cevâb alayım
Ger sözüñ sâkî itmediyse kabûl
Ben kabûl eylerem sen olma melûl

Reften-i bûze bürden-i peygâm ¹⁰⁴

125 Geldi güftâra bûze-i bed-nâm
Lâflar kıldı ol nemek-be harâm
Ki: Baña emrûñi olsa münkâdem
Ben sefer şiddetine mu'tâdem
Benge peygâmüñ eyleyem irsâl
Görmesem anda sulha istikbâl
Zarb ilen ânı ser-nigûn ideyim
Ezeyim nicesin zebûn ideyim
Dutdı mey Bûzenüñ sözine kulağ
Didi: Ey Bûze yahşısan üzüñ ağ
Yüri anuñ şükûhını sindür
Bâd-pây-i gurûrdan yindür

Sıfât-i zıst-i beng-i bed- fercâm ¹⁰⁵

130 Şöyle benden ki: füsürde-mizâc
Delüsen eyle bu cünûna 'ilâç
Bir 'ilâç ile def'i sevdâ kıl
Başuña çâre tap müdâvâ kıl
Ey zinâ kişverinüñ evbâşı
Muttasil neketilerüñ başı
Ey esâs-ı binâ-yı her- vesvâs
Anata hannâsu fi- sudûri 'n-nâs ¹⁰⁶

¹⁰⁴ Boza'nın haberc götürmeci

¹⁰⁵ Sonu kötü Beng'in çirkin sıfatı.

¹⁰⁶ Sen insanların kalplerinde kendini göstermeden vesvese uyandıran Şeytânsın. (Nâs Sûresi 114.)

- Ey ser-a ser tesavvûrun bâtil
Fisk-i iğlâma rûz ü şeb mâyl
135 Gâliba kim hamîrûnî takdîr
Yüz fesâd ile eylemiş tahmîr
Dir imişsen ki: her ne var benem
Kâ'bsen ger yiter başuñ göğhe hem
Sen yaman cehl içinde kalmışsan
İğen öz başuña ulalmışsan
Hiç makûl söz dimezsen sen
Kandadur kim kötek yimezsen sen
Kime olsan musâhib ey câhil
Olur elbette tembel ü kâhil
140 Ekl vakti sañadur ey bed-şekl
Bir iluñ kûtı bir zemânlığ ekl
İş mecâli kılursan ey ser-sâm
Bir zamânuñ işin bir ilda temâm
Ey hîred reh-güzârınuñ tikenî
Tañrı hwâr eylesün seni ekenî
Ba'is-i nekbet ü felâketsen
Bes ki bed-şekl ü bed- kiyâfetsen
Hwâh dervîş ols vü hwâh ganî
Usı azar düşünde görse seni
145 Her sa'âdetsiz olsa yâr saña
Şemme-i kılsa i'tibâr saña
Mahv olub anda merdlik eseri
Mutlâk olmaz şecâ'ate cigeri
Hurrem olma ki sebzûr saña reng
Sensen âyîne-i tabî'ate jeng
Senden olur yögül ağır başlar
Seni her kim alur ele daşlar
'Amelüñdür muhâlif-i hikmet
Halka sendendür asl-i her 'illet
150 Bu işe yitmegüñ gerek nâ-çâr
Kim olasan kapumda hidmet-kâr
Ya bu iklîmden başuñ al git
Yohsa başuñ getür ayağuma yit
Mest-tek benden olma bî-pervâ
İttibâ'umdan itme istiğnâ
Ben eger râzi olmasam senden
Başuña çoh belâ gelür benden
Kelle-huşg olmagı şî'âr itme
Gel dimâguñ ter eyle 'âr itme
155 Yahma hırs adına kuruñ yaşuñ
Hazer it kim hatardedür başuñ
Şerm kıl ser-girânlığ itme yöküş
Haddüñi tanı gel ayağuma düş
Yoğ özüñden meger senüñ haberüñ
Ki ne terkîbsen nedür hünerüñ ?
Gûş kıl fazlûñi beyân ideyim

Olan esrârûnı 'iyân ideyim

Kıssaî-der- sıfât-ı esrârest ¹⁰⁷

- Var idi İsfahânda bir mey-keş
Beng-manend muttasıl ser-hoş
160 Bir 'acep karsıde dutub menzil
Meye olmuşdı rûz u şeb mâyl
Bir gün ol rind meclîsinde şerâb
Oldı mânend-i kîmiyâ nâ-yâb
Hâsıl oldu aña sudâ-i humâr
Yidi def'ine zerre-i esrâr
Eser-i beng idüb hücûm-ı temâm
Tapdı mir'ât-i kalbi jeng-i zalâm
Şeb idi lîk mâh şeb- efrûz
Kılmış idi cihânı gayret-i rûz
165 Rengi meh-tâb idi nemûde-i âb
Kasr ol âb içinde şekl-i habâb
Kasrden rind taşra kıldı nigâh
Su görindi gözine pertev-i mâh
Dedi: eyvây oldu iş müşkil
Seyl dutmuş cihânı ben gâfil
Suya çârem budur özüm buraham
Dolmadın kasr bir kenâra çıham
Özümi kurtaram sibâhat ilen
Bir kenâra çıham ferağat ilen
170 Ele bir tahte pâresin aldı
Yire meh-tâb-tek özin saldı
Let görüb başı ferş daşından
Zarb ilen bengi uçdı başından
Derd-i ser tapdı vü gelüb hükemâ
Didiler: Derdüne şerâb devâ
Saña budur hüner ki şerh itdüm
Ehl-i idrâke sor ki ben n'itdüm ?
Benüm aslüm köküm tefâhus kıl
Hurmetüm senden artuğ almagı bil

Der- sıfât-i meyest ü mey-hwâreset ¹⁰⁸

- 175 Bilmiş ol 'azîm ü cebbârem
Ser-keş ü ser-firâz ü ser-dârem
Kim ki bahs ile baş koşarsa baña
Ger Ferîdûn ise harîfem aña
Eyle hûş aluram dimâğından
Ki başın bimeye ayagından
Ben kimem hem- dem-i Cem ü Cemşîd
Saflıkda karîne-i horşîd

¹⁰⁷ Esrârın sıfatları beyanında bir kıssadır.

¹⁰⁸ Şarab'ın ve şarap içicilerin sıfatları beyanındadır.

Mihak-i cevher-i temâm- 'iyâr
Lâle-i kûh-sâr-i hilm ü vekâr
180 Bir binâdur vücûd-u nev- beşer
Sırr-ı tahkîka olmaga mazher
Her binâda ki yahşîdur bünyâd
Anı efsun-rak eylerem âbâd
Her binâda ki süstür erkân
Anı als ilen eylerem vîrân
Bu sebepden baña yiten ashâb
Kimi hoş-vakt olur kmisi harâb
Düşdi Dâvûddan zamîrûme zevk
Hüsn-i âvâza hâsil itdüm şevk
185 'Arz kıldum Kelîme sûret-i hâl
Rıfkumi kıldı ümmetine halâl
Kavm-i Tersâya ben tanıtdum râh
K'itdiler iktidâ-yi Rûhu 'llâh
Ben hakikatde ehl-i 'irfânem
Dimesünler şerîk-i Şeytânem
Âdem'e secde kılmayub Şeytân
Tapdugında gurûr ilen 'isyân
Benden olsaydı neş'esi bir dem
Biñ kez eylerdi secde-i Âdem
190 Rikkat -efzâ-yi 'âşık-ı zârem
Çihre-efrûz-ı hüsn-i dil-darem
Nazar-i 'âşık ü rûh-i mahbûb
Biri: tâlibdürür biri: matlûb
Hecr ilen müşkil iken anlara hâl
Ben burahdum araya tarh-i visâl
Gerçi düşmenligümde fitnem çoh
Dostluhda dahî misâlüm yoh
Her ne derd olsa ben devâ virürem
Tab' gözgüsine cilâ virürem
195 Bir hired-mend 'âlimem mâhir
Bâtin ahvâlin eylerem zâhir
Mekteb-i mey-kedemde şâm ü seher
Şerh-i tecrîd ohır müderrisler
Benem erbâb-ı rif'at-i derecât
Bâ'is-i hayr ü dâhil-i hasenât
Pâdşehlerni istesem âsân
Kıluram bir gedâ ilen yek-sân
Hem gedâlarını istesem fi-'l hâl
Kıluram pâdşâh-i bî-zer ü mâl
200 Benem ol pâdşâh-i heft-ıklîm
Ki baña şâhlar kılur ta'zîm
Her kim olsa ayağuma baş urur
Ben gelince kamu ayağa durur
Cevherümdür benüm müferrih-ü zât
Benem el kıssa menşe'-i hasenât
Hasenâtumnı andan eyle kıyâs

Ki dimiş Hakk: Menâfi' u li-n nâs¹⁰⁹
Vasf-i zâtumda bir hikâyet var
Gûş-eger dutsan eylerem izhâr

İn- hikâyet zi-mey şinev der- Rey¹¹⁰

- 205 Var idi Reyde bir hucesta-hisâl
Mâh-ta'lat nigâr-ı muşgin- hâl
Mey-i lâ'l-i lebi neşât- efzây
Nukl-i güftâr-ı nagzi bezm-ârây
Meye düşmüşdi 'aksi kimi müdâm
Aluban muttasıl kadehden kâm
Bir gün ol serv-kadd-i gül-ruhsâr
Kıldı zühhâd meclîsine güzâr
Gördi bir 'âbidi perîşân hâl
Giçmiş evkâtı zühd ilen meh ü sâl
210 Bilmemiş kim mezâk-ı bâde nedür ?
Hatt-i muşgîn ü rûy-i sâde nedür?
Halka eyler hikâyet-i mahşer
Sifât-i hûr-ü Cennet ü Kevser
Nev- cûvân kıldı meyl-i Kevser ü hûr
Didi 'acz ile k': Ey Hudâ-yi gafûr
Var ümîdüm ki ehl-i Cennet olam
Ben dahî müsta'idd-i rahmet olam
Gaybden geldi bir nidâ-y,i lâtif
Kulagina ki: Ey harîf ü zarîf
215 Tañrı bir pâdşâh-ı 'âdildür
Feyz-i mecmû'î halka şâmildür
Kerem-i 'âmm-i Kâdir ü Kayyûm
Eylemez hiç kimseni mahrûm
Kimi dünyâda şâd-mân eyler
Kimi 'ukbâda kâm-rân eyler
Sen ki dünyâda ehl-i 'işretsen
Sâkin-i mesned-i meserretsen
İçdüğündür neşât ile mey-i sâf
Kevser ummak değül saña insâf
220 Garezuñ Kevser ise meyden giç
Yohsa al nakdi nisye isteme hiç
Bâde mahrûmu âb-ı Kevser içer
Kimse Kevser dime mükerrer içer
Bu delîl ile bâde Kevser imiş
Gör ne hoş nesneye berâber imiş
Beng kimdür harîf-i bâde ola
Bahs kılsa harâm-zâde ola
Cedd-i pâküm hakkıyçün ey esrâr
Olmasan der-gehümde hıdmet-kâr
225 Gelüb indürmesen ayağuma baş

¹⁰⁹“Şarâbda insanlar için faydalar vardır.” ayetine ıktıbas vardır. (Bakara Süresi 219)

¹¹⁰ Rey'de geçen bu hikayeyi şarâptan işit.

Eylesen 'âkıbet benümle savaş
Kılmadıñ tîre rûzgâruñı ben
Göge savurmadıñ gubâruñı ben
Dutsam ârâm bî-karâr olayım
Redd-i dergâh-i Kird-gâr olayım

Sıfât-i bezm-i beng-i bâ-ferheng ¹¹¹

Bâde kılgaç temâm güftârın
Bûze nakş-i zamîr idüb varın
Kıldı 'azm-i reh-i mahalle-i beng
Oluban kâsid-i mey-i gül reng
230 Beng-i hoş-sîret-ü nigû kirdâr
Nice hem-demleriyle fasl-i behâr
Bir 'aceb merg-zâr içinde müdâm
Dutmış idi neşât ile ârâm
Berş idi vü Müferrih ü Afyûn
Her biri rây ilen bir Eflâtûn
Geh düşüb 'ilm-i şer'den güftâr
Gâh hikmet sözi olub tekrâr
Germ iken bahs-i 'ilm ü fazl ü kemâl
Mütevâtir olub cevâb ü süâl
235 Virdiler Beng hazretine haber
Ki: Durubdur kapuda bir çâker
Dir ki: meyden getürmişem peygâm
İsterem ruhsat-i edâ-yi kelâm
Beng ruhsat eyleyüb hâsil
Bûze-i zîşt-rûy ü nâ- kâbil
Girdi ol bezm-i hâsa 'âmâne
Başladı herze herze efsâne
Mey sözün didi ol pelîd-i kerîh
Belki yüz nükte hem mezîdün fih

Dîden-i bûze ta'nehâ ez- beng ¹¹²

240 Bu haberlerden oldu şeydâ Beng
Lerzeye düşdi bî-muhâbâ Beng
Başına çıhdı kahrden sevdâ
Bûzeyi kıldı ta'n ile nîzâ
K': Ey galîz ü pelîd -ü hemvâr
Gende vü zîşt ü nâ- temâm 'iyâr
Sen kadîmî benüm enîsüm idüñ
Ne enîsüm ki kâse-lîsüm idüñ
Bâdenüñ hod señüle yoh meylî
Olsa dahî ba'iddür haylî

¹¹¹ İrfanlı Beng'in meclisinin sıfatı .

¹¹² Boza'nın Beng'den batacak muameleler görmesi.

- 245 Sen nesen kim senüñle yâr olalar
Gizli işlerde râz-dâr olalar
Hayf mey egerçi düşmendür
Ki refîki bu nev kevdendür
Kevden ü ahmek u türüş rûsen
Bed-rek ü bed-hisâl ü bed- bûsen
Lâyik oldur: seni melâmet idem
Bu günü başuña kıyâmet idem
Meye olduñ bu fitnede ortak
Sınacakdur senüñ başuñda çanak
- 250 Farz olubdur saña cefâ kılmağ
Yüzüñi ağ iken kar kılmağ
Mihmânsan bu gice itgil hwâb
Vireyim sözlerüñe subh cevâb
Hâliyâ çün resûlsen nâ-çâr
Saña benden revâ degül âzâr
Bezm-i Beng içre Bûze dutdı sebât
Beng huddâmı itdiler hidemât
Bûze ol cem'a hem-nişîn oldu
Sa'dler nahs ilen karin oldu
- 255 Meclîs ü hass idi vü cem'i latîf
Me'men-i pâk idi vü kavm-i zârîf
Çün küdüret gidüb safâ geldi
Germ olub mi'de işâha geldi
Çekdiler turfe turfe mâyideler
Eyle kim şâ'ir-i Acem söyler
Her çi endîşe der-gümân âverd
Matbahî reft ü der -miyân âverd¹¹³
Gâh pâlûde geldi geh helvâ
Geh muza'fer çekildi geh buğrâ
- 260 Bes ki çoh gördi bengiyâne ta'âm
Puhteliğ kıldı Bûze-i bed-nâm
Kalmadı kaltabânuñ ol cûşı
Oldı güftâr-ı mey ferâmûşı
Didi: Ey Beng Bâdeden giçdüm
Gitmezem ol yañaya and içdüm
Ben senüñ bir kemîne çâkerüñem
İşigüñde gulâm-i kem-terüñem
Çohdurur Bâdenüñ fesâd ü şeri
Sendedür fakr ü meskenet eseri
- 265 Bûze çün oldı Beng hidmet-kâr
Beng feyziyle vakîf-i esrâr
Ol nice Beng ü sâyir -i ashâb
Kıldılar râhat ü sürûr ile hwâb
Subh-dem kim sipihr-i câm- hirâm
Saçdı Beng üstine mey-i gül-fâm
Dürd-san teh-nişîn olub ahter

¹¹³Bu beyit Sa'dî'nindir. Manası, "Var olup olmadığını hayâlin bile kestiremediği her şeyi, aşçı gidip ortaya getirdi." şeklindedir.

Sâf mey kimi çıhdı şu'le-i hwer
Beng fikret deñizine daldı
Ortaya tarh-ı meşveret saldı
270 Ki: nedür çâre-i şerâret-i mey ?
Nice teskin tapar harâret-i mey?

Der-nasîhat- nemûden-i afyûn ¹¹⁴

Didi Afyûn ki: Olmagıl gam nâk
Benem ol zehr def'ine tiryâk
Kılayım giceler yuhuyı harâm
Yimeyem nesne dutmayam ârâm
Eyleyem zâyi' itdügi emegin
Ağrıdub hem-nişînleri üregın

Berş hem müttebi' şüde eknûn ¹¹⁵

Berşe çün düşdi söz didi: Ey Beng
Anuñ ilen ne hâsil eyler ceng ?
275 Ne revâ ceng eyle ser-keş ilen ?
'Alef-i huşg n'itsün âteş ilen ?
Niçe kim mülke ol virür revnâk
Kimse meyl eylemez saña mutlâk
Sınmadın bu nizâ' terk idelüm
Bütün iken bu mülkden gidelüm

Pend-i ma'cûn be-gûş-i esrâreş ¹¹⁶

Didi Ma'cûn aña ki: Ey esrâr
Ne hezîmet ne ceng ne şî'âr
Lâyik oldur: anuñla sulh idesen
Ger taleb kılsa yanına gidesen
280 Eyle def'ine mekr ilen tedbîr
Sâf-dildür yûri mizâcına gir
Gâfil itme özün müdârâdan
Hile yegrek degül mi gavgâdan ?

Beng tedbîr-kerden izhâreş ¹¹⁷

Kılmadı Beng hiç kavli pesend
Olmadı hiç söz ilen horsend
Didi: ben hem resûl gönderirem
Sözlerine cevâp dönderirem
Kılsa tâ'at ri'âyetüm görsün
Kılmaz olsa siyâsetüm görsün

¹¹⁴ Afyon'un çıkar yol göstermesi.

¹¹⁵ Berş de hemencecik uymuş.

¹¹⁶ Esrâr'ının kulağına Macun'un öğüdü.

¹¹⁷ Beng'in açıkça tedbir etmesi.

Zikr-i ma'cûn ü der-risâlet-i o ¹¹⁸

- 285 Ey Müferrih sañadur imdi ümîd
Olasan feth kapusına kilîd
Sendedür hüsn-i hulk-u lûtf-i edâ
Çoh görübsen mecâlîc-i hukemâ
Sende 'irfân cevâhiri çohdur
Sendeki rütbe kimsede yohdur
Garezüm itmege sen eyle şitâb
Sen baña kavmsen ne bu ashâb ?
Var benden meye nasîhat kıl
Ger kabûl itmese fazîhat kıl

Der-sifât-ı mey ü şerâret-i o ¹¹⁹

- 290 Söyle: Ey bî-hayâ-yi bî-hüde-gerd
Müfsîd-i her salâh olan nâ-merd
Hem-demüñ her kim olsa leyl ü nehâr
Gâh dîvânedür gehî bîmâr
Bu cihânda budur saña te'sîr
Ol cihânda dahî zekûm-i sa'îr
Sensen ol reh-nümâ-yi ehl-i 'azâb
Ki ayağüñ yiten yir oldı harâb
Mekr ilen âlûñ il evini yıhar
Bu fesâduñ sağınma başa çıkar
295 Ey besâ ehl-i taht ü sâhib-i tâc
Ki kılubsan bir etmeğe muhtâc
Ey besâ hûş-mend-i ferzâne
Ki kılubsan sefîh ü dîvâne
Bâ'is-i fitne vü şerâretsen
İnne-me 'l hamr âyetini ohı ¹²⁰
Ki senüñdür kinâyetüñde çohı
Kanda gebr olsa hem-nişînüñdür
Bu sebepten ki dîni dînüñdür
Ulular senden itmese ikrâh
Olur elbette 'âsi vü güm-râh
300 Kiçiler senden itmese perhîz
Çıhar elbette kûn-derîde vü hîz
Çün zamîrûñ zinâyâ râğîbdür
Ahte kılmak seni münâsibdür
Senden olmuş mukayyed öz özine
Cüz'i sözden çıharsan il üzine
Kime olduñsa mahrem ü yol-dâş
Cürm sirrini kılduñ anlara fâş
Eserüñ düşse her yire çoh az

¹¹⁸ Macun'un anılması ve onun elçiliği babında.

¹¹⁹ Şarâb'ın sıfatları ve şerîrligi beyânında.

¹²⁰ Mâide Sûresi, 90. ayet.

- 305 Kılmaz ehl-i şerî'at anda nemâz
Çâkerüñ oldı çeng zâr oldı
Dâmenüñ dutdı dürd hvar oldı
Dutdı yir çün himâyetüñde habâb
Âl ilen eyledüñ evini harâb
Şeyh San'âna bir dem olduñ yâr
Terk-i dîn itdi bağladı zünnâr
Hamze tedbîrüñ ilen itdi 'amel
Nâka-i Sâlihe yetürdi halel ¹²¹
Sende yohdur tarîka-i ced ü eb
Sen edebsizsen anlar ehl-i edeb
310 Sende yohdur tabî'at-i ferzend
Sen münâfiksен ol sa'âdet-mend
Sirke senden dönende tapdı kabûl
Meclîs-i ehl-i şer'a râh-i vusûl
Bî- sebep herze herze dutma gazab
Şîşeni çalma daşa sahla edeb
Bes ki ehl-i hatasan ü mürted
Kande yüz dutdum ise olduñ red
Nice evler harâbdur senden
Çoh bağırılar kebâbdur senden
315 Açaram sirrüñi ter olmaz isen
Dürd-nisbet mükedder olmaz isen

Sifât-i mey ki hest nâ-meşrû ¹²²

- Misk mülkine var idi bir pîr
Hergîz ihlâsı tapmamış tagyîr
'Âlim ü 'ârif ü 'âfifü ' z – eyl
Kılmamış hubs ilen habâsete meyl
Âhir-i 'umr olanda rikket-i şeyb
Saldı terkîbine marazden 'ayb
Oldı tedbîre 'illeti muhtâc
Didiler: Bâdedür bu derde 'ilâç
320 Eyledi meyl-i mey zarûret ilen
İçdi bir cur'a miñ küdüret ilen
Zevk-i mey saldı çün dimâğına sûr
Ârzû kıldı mutrib ü tanbûr
Muğ-beçe mutribî çeküb âvâz
Eyledi karşısında cîlve vü nâz
Pîr şevk ile mâylil oldı aña
Kuvvet-i nefis hâsıl oldı aña
Didi: Ey serv-kadd-i sîm-endâm
N'ola virseñ men-i şigesteye kâm
325 Beni vasl ile şâd-mân itseñ
Pîr iken yeñleden cüvân itseñ
Didi: Benden murâd hâsildür

¹²¹ Nisa Sûresi, 43. ayete telmih vardır.

¹²² Şarâb'ın uygunsuz olan sıfatı beyânında.

Lîk dîn ihtilâfı müşkildür
Dînüñ er dînüme müvâsil olur
Saña benden murâd hâsil olur
Pîr tâ râzi ola hâtir-i yâr
Terk-i dîn itdi bağladı zünnâr
Oldı zayı' cemî'-i tâ'âtı
Gör aña n'itdi mey mülâkâtı
330 Ey mey-i zîşt-hu budur 'amelüñ
Dîn ü dünyâya çoh düşer halelün

Sifât-ı beng der-hayâlâteş¹²³

Benem ol tîz – tab'i pâk- zamîr
Ki lâtif itdi tînetüm takdîr
Bendedür şekl-i kubbe- i hazrâ
Ahterüm şâh-dânedden peydâ
Şeyhler eyler ihtirâm baña
Başları üzredür mekâm baña
Cevherüm kadr ilen mükerreremdür
Gil-i terkibe cüz'-i a'zemdür
335 Felek ü encümüñ mühendisiiyem
Cümle 'ilm ehlinüñ müderrisiyem
N'ola gelse baña sigâr –ü kibâr
Almağa ders-i Mahzen-i Esrâr
Sebze-i bûstân-i idrâkem
Zevk- bahş zamîr gam-nâkem
Hızr vâkif olub hakikatüme
Girdi ol rütbe ile kisvetüme
Baña ilden deger tabençe-i zûr
İle benden yeter neşât u sürûr
340 Künc-i her medrese mekâmumdur
Fırka-i ehl-i 'ilm râmumdur.
Şevket ehline olmazam hem-dem
Çekmezem şiddet-i meşekkat ü gam
Çün beliiyâtı devletüñ çohdur
Kande bir müflîs ü kalender var
Benem ol müflîs ü kalendere yâr
Bende yoh mey kimi muhabbet-i sûr
Datlu sevmekde olmışam meşhûr
Meyden îmanda gelmişem efzûn
345 İnne-me 'l mü'minüne hulviyyûn¹²⁴
Fukarâ firkasine men başem
Muttasıl ehl-i fakre yol-daşem
Senden olgaç esîr-i derd mizâc
Sihhat için baña olur muhtâc
Kande olsam mukarreb ü mahrem
Anda olmaz nişân –i gussa vü gam

¹²³ Beng'in kendi hayalleri dahilinde sıfat.

¹²⁴ Şüphce yok ki mü'minler tatlıya düşkündürler. (Hadîs-i Şerîf)

Menem âyîne-dâr-ı feyz-i ezel
Sûretüm jeng ü sîretüm saykal
Virsem âyîne-i zamîre cilâ
350 Görinür anda cümle-i eşyâ
Sebz hatt dil-berem hicâbum yok
Baña 'âşık yöküş mukayyed çok
Bunca fâsikler içre bî-bâkem
Ta'n ider halk lîk ben pâkem
Baña 'âriflerüñ irâdeti var
'Ârif oldur ki sahlaya esrâr
Ey niçe bî-nevây ü müflîs ü dîn
Ki hayâl ile eylerem Kârûn
Degülem Bâde kim görüb âteş
355 Eksile nesne benden ü çıha gaş
Çekmişem müddetî harâret-i nâr
Çıhmışam hâlis ü temâm- 'iyâr
'Âlemi bir hayâldür dirler
İ'tibârı muhâldür dirler
Kutb-i 'âlem bu gün benem meşhûr
Ki kılur biñ hayâl bende zuhûr
Derk-i zâtum sağınmañ âsândur
Sirr-i kârumda 'akl hayrândur
Bilmezem kande görmüşem mektûb
360 Öz şifâtumda bir hikâyet-i hûb

Kissa-î beng-hwâr ü hâlâteş¹²⁵

Basrade bir mürîd-i rûşen-dil
Benge olmuşdı rûz ü şeb mâyl
Anı salmışdı neş'e-i esrâr
Her zamân bir hayâle leyl ü nehâr
Bildi pîr ol mürîdün ef'âlin
Zevk-i Beng ile hoş giçen hâlin
Kıldı memnû' suhbetinden anı
İtdi mahrûm hazretinden anı
Bir gün ol nâ-murâd-i haste-ciger
Saldı acz ile bir tarîke güzer
365 Didi: Ey her kemâle râh berüm
Üstâdum, mu'allim-i hünerüm
Ne sebepten günâh-kâr oluban ?
Ne günâh eyledüm ki hwâr oluban ?
Pîr-i sâlih mürîde virdi cevâb
Ki: Baña bu işümde kılma 'itâb
Dirler esrâr ilen olubsan yâr
Zevk-i Beng ile kâşif-i esrâr
Saluban kasr-ı âsmâna kemend
Çün kılursan tehayyülât-ı belend

¹²⁵ Beng düşkününün kıssası ve halleri.

370 Gökdedür muttasıl senüñ seyrüñ
Sana der ki kaçan yeter gayrüñ ?
Kâmilü 's- seyr olduğıñ bildüm
Terk-i ders ü ta'llümüñ kıldüm
Bu delil ile Beng kâmil imiş
Halka andan murâd hâsıl imiş

Kerd ma'cûn edâ risâleteş¹²⁶

Eylegeç sözlerini Beng temâm
Kıldı ma'cûn risâlete ikdâm
Lîk tâ görmeye cefâ-yi kadeh
Ohıdı biñ keret du'â-yi kadeh
375 Bâde-i rûh bahş ü can- perver
Kalmış idi mükedder ü muztar
İntizâr içre kim kaçan Bûze
Döne bir dahî ol ciger- sûze
Kıla Bengüñ hikâyetin takrîr
Görelir bir aña göre tedbîr
Didiler Benge: Döndü Bûze-i dîn
Lîk geldi risâlete Ma'cûn
Şükr kıldı ki: Nekbetüm gitdi
Devletüm benden anı dîr itdi
380 Meye Ma'cûn virüb haber varın
Ser- be- ser zâhir itdi esrârın
Bâdenüñ hiddeti füzûn oldı
Kahrden rengi lâle-gûn oldı

Şüden-i mey be-ceng âmâde¹²⁷

Yıgıdı yanına yâr ü ashâbın
Cem' kıldı masâf esbâbın
Didi Ma'cûna: İhtiyâruñ var
H âh gît hwâh munda eyle karâr
Bildî Ma'cûn ki Beng olur mağlûb
Özini kıldı Bâdeye mensûb
385 Bengden geçdi Bâde-hwâr oldı
Sâhib-i 'izz ü i'tibâr oldı

Beng hem der-mukâbil istâde¹²⁸

Beng hem oldı hâlden âgâh
Yıgıdı makdûr olduğınca sipâh
Herbiri bir tarefde çekdi safî
Oldı rengin bisât her tarefî

¹²⁶ Macun elçiliklerini yerine getirdi.

¹²⁷ Şarâb'ın cenge hazır olması.

¹²⁸ Beng'in de karşıda cephe alması.

'Azm-i meydân-nemûden-i esrâr ¹²⁹

Evvel esrâr girdi meydâna
Sahn-ı meydânda geldi cev lâna
Başını açdı vü götürdi kötek
Girdi meydâna pehlûvânlar-tek
Urdı gâyetde pehlûvânlığa lâf
390 İstedi pehlûvân kim ide masâf

Goften-i sulh nukl-i hidmet-kâr ¹³⁰

Nukl gördü ki ol iki bî-bâk
Kılmak ister biri birini helâk
Bildî kim anlar eyler olsa cidâl
Ayağ altında ol olur pâ-mâl
Beng başına çizginüb her dem
Yalvarum düşdü mey ayağına hem
Ki meger def' ola tarîka-i ceng
Ne Mey itdi sözün kabûl ne Beng

Men'-şan-kerden-i mevîz-ez-ceng ¹³¹

Var idi bir müddebbir adı Mevîz
395 Vâkî- ol 'aşrde bir ehl-i temîz
Hem şerâbuñ atası kardaşı
Hem seferlerde Beng yol-daşı
Şâmdan kıldı sulh için ılgar
Anlara kıldı va'zler tekrâr
Olmadı va'z ü pend fâyide-mend
Ehl-i cehle ne sûd va'z ile pend ?

Şüden-i nukl der-mukâbil-i beng ¹³²

Nukl çıhdı anuñla kılmağa ceng
Kıldı bir hamlede şehîd anı Beng
Def ü ney nukle kıldı nâyihâler
400 Rûhî için okundı Fâtihâler
Nakl idüb ol cihâna buldı huzûr
Oldu nukl-i şerâb-i Kevser-i Hûr

Der-masâf âmeden mevîz-i temîz ¹³³

İtdi 'azm-i masâf-i Beng Mevîz
Ol dahî olmadı harîf-i sitîz

¹²⁹ Esrâr'ın meydana çıkma azmini göstermesi.

¹³⁰ Meze adlı uşağın sulh teşebbüsü.

¹³¹ Çekirdeksiz Üzümlük'ün onları savaştan men'etmesi .

¹³² Meze'nin Beng karşısına çıkması .

¹³³ Çekirdeksiz Üzümlük'ün savaşa gelmesi .

Kıldı bir zarb ilen añı maktûl
Nukl ile kıldı Cennet içre hulûl

Ez-peyeş hem kebâb-i âteş-i tîz ¹³⁴

‘Arsa-i rezmi grem kıldı Kebâb
Zarbine ol dahî getürmedi tâb
Nîzeye sancuban Kebâb itdi
405 Nâr-i kahre salub ‘azâb itdi

Kerden-i bâde ceng-ra mahkem ¹³⁵

Gördi Bâde ki leşkeri bir bir
Oldı ol nâ-bekâr elinde esîr
Virmedi gayre ceng içün ruhsat
Özini çekdi ortaya gayret
Çün sipâhilik içre mâhir idi
Aña tedbîr-i ceng zâhir idi
Bir nice ‘itretîni koydı kemîn
Özi yalguz masâf girdi hemîn
Girdi meydâna eyledi cevelân
410 Yüze çekdi habâbdan kalkân
Beng ilen çün mukâbil oldı şerâb
Lâhzaî kıldılar suâl ü cevâb

Beng ü mey bahs-kerdenes bâ-hem ¹³⁶

Mey idür: Men nebîre-i tâkem
Beng idür: Sen pelîd ü men pâkem
Mey idür: Men nedîm-i sultânem
Beng idür: Pîr-i ehl-i ‘irfânem
Mey idür: Hâkim-i havâsem ü hûş
Beng idür: Sûfiyem men ezrak-pûş
Mey idür: Men şefak kimi âlem
415 Beng idür: Men sipîhr-timsâlem
Mey idür: Hoş menümlüdür ‘âlem
Beng idür: Kutb-i ‘âlemem men hem
Mey idür: Gamlu halka gam-hwârem
Beng idür: Sence men dahî varem
Mey idür: Men çerâğ-ı encümenem
Beng idür: Reşk-i gunce-i çemenem
Mey idür: ‘İşk pîr-i râhumdur

¹³⁴ Arkasından da keskin atış Kebâb’ının sökün etmesi.

¹³⁵ Şarâp’ın cenge başlaması.

¹³⁶ Beng ile Mey’in mübâhesesi.

Beng idür: Ol menüm penâhumdur
Mey idür: Nevres-i cihân-sûzem
420 Beng idür: Pîr-i dâniş âmûzem
Mey idür: Eylerem seni fânî
Beng idür: Tınma haddüñi tani
Bahs ilen olmadı çü kat' nizâ
Fitne sulh ü salâha kıldı vidâ
İbtidâ oldu çün ki ceng ü cedel
Bir nice hamle oldu redd ü bedel
Hiddet-i Beng Meyden idi füzûn
Beng kuvvet tapub Mey oldu zebûn
Gördi Mey devletinde bim-i hâlel
425 İstedi 'uzr-i seyyi'ât-i 'amel
Nezr idüb eyledi Hudâyı güvâh
Kim bu nevhî bu düşmen olsa tebâh
Kimi dutdıysa eyleye âzâd
İtmeye kimsenüñ fesâdını yâd
Tapdı sâyil icâbet-i mes'ûl
Sâf idi kalbi nezri oldu kabûl
Çıhdı nâ-geh kemînden ol leşker
Oldı Bengüñ sipâhı zîr ü zeber
Bûze vü Beng ü Berş esîr oldu
430 Kimi hurd ü kimi hamîr oldu
Bâdenüñ hâtirine yıtdı safâ
Nezr kılmışdı nezre kıldı vefâ
Kıldı âzâd o dört ser-hengi
Sâkî vü Berş ü Bûze vü Bengi
Her birin kıldı bir işe me'mûr
'Âlemi itdi 'adl ilen ma'mûr
'Âkıbet Beng idüb ihânete âr
Bâdenün hizmetinden itdi firâr
Şimdi gezdükde korha korha gezer
435 Bâde her kande görse anı ezer
Özini mutlak âşkâr itmez
Mey olan yirlere güzâr itmez
Şükr li'llâh ki sulha döndi bu ceng
Âhir oldu 'adâvet-i Mey ü Beng

Taleb-i mağfiret zi- Rabb-i Gafûr ¹³⁷

Tevbe ey Kird-gâr-i 'uzr-peziâr
Sözlerümden kim itmişem takrîr
Nutk virdüñ ki vasf-ı zâtuñ idem
Şerh-i keyfiyyet-i sıfâtuñ idem
Ne ki evsâf-i mey kılub 'amdâ
440 Beng vasfide olmışam gûyâ
Allah Allah, bu mahz-ı 'isyândur

¹³⁷ Gufrâm bol olan Allah'tan mağfiret dileme babında.

Gâyet-i küfr ü 'ayn-i küfrândur
Çün **Fuzûl**idürür benüm leke**ç**üm
'Aceb olmaz, ger olmasa edebüm
Var ümîdüm ki 'uzrüm ola kabûl
Olmaya beyle cürmler mes'ûl

SÖZLÜK

‘Amd:	Kasıt, niyet, amaç
‘Amm:	Genel, umûm
‘iyâr:	Saflık dercesi
Âbâd:	İnşâ etmek, yapmak
Adâvet:	Düşmanlık
Âferîniş:	Yaratma, yaratılmış,
Afif:	Nâmuslu, iffetli
Âhir-i umûr:	Ömrünün sonu
Ahte:	İğdiş, kısır
Ahter:	Yıldız
Âl:	Hile, düzen
Alef:	Ot, saman
Âlî:	Yüce, ulu
Ârâm:	Durma, dinlenme
Ârî:	Çıplak, serbest, hür
Âsân:	Kolay
Âsâr:	Eserler, izler, işâretler
Âsûde:	Rahat, dinç
Âşikâr:	Görünen, belli
Ayb:	Kusur
Âyîn:	Tören, toplantı

B’ûd:	Varlık
Bâ’is:	Sebep
Bâd:	Olsun, ola
Bâde-perest:	Şarâba tapan
Bâğ:	Bostan
Bed-bû:	Kötü kokan
Bed-hisâl:	Huyuları kötü olan
Bed-nâm:	Kötü asıllı
Bed-rek:	Kötü asıllı
Behişt:	Cennet, uçmak
Belîyât:	Felâketler, dertler,
Berrîn:	Yüce, yüksek, ulu
Berş:	Afyon şurubu
Besâ:	Nice, pek, epey
Bezm:	Eğlence meclîsi
Bezm-ârây:	Meclîsi süsleme
Bî-bâk:	Korkmayan, cesur
Bî-mâr:	Hasta
Bî-muhâba:	Çekinmeksizin
Bî-nevây:	Nasipsiz, yoksul
Bî-pervâ:	Korkusuz
Bî-zer:	Altınsız, fakir
Bû:	Koku

Buğrâ:	Turna kuşu
Bûze:	Boza
Bünyâd:	Asıl, esas

Cebbâr:	Güçlü, kuvvetli
Cedel:	Tartışma, kavga
Cevhar:	Maya, öz
Cûş:	Coşma, kaynama
Cûy:	Nehir, dere
Cüdâ:	Ayrı
Cürm:	Suç, kusur
Çâker:	Köle, kul
Çemen:	Kısa ot
Çeng:	Saz, el, pençe
Çihre-efrûz:	Yüzü aydınlatan

Da’vî:	Dâva etme, hak
Dâmen:	Etek
Dâniş:	Bilim, bilgi, ilim,
Dâr:	Ayna tutma
Derecât:	Rütbelere, basamaklar
Derîde:	Yırtık
Dest-gîr:	Elden tutma, yardım
Dil-dâr:	Gönlü alan, sevgili
Dil-güşâ:	Gönle ferahlık veren
Dilîrâne:	Yiğitçesine, cesur
Dimâğ:	Akıl, beyin, zihin
Direng:	Direnç, direnme
Dûn:	Aşağı, alçak
Dûr:	Uzak
Dûrd:	Tortu, çöküntü

Eb:	Ced, ata
Eflâtûn:	Aristo’nun hocası
Efrûz:	Parıltı, şu‘le
Efsurde:	Donmuş, donuk
Efzâ:	Artan, çoğalan
Efzûn-rak:	Yukarı, fazla
Ekl:	Yemek, yeme işi
El-kıssa:	Hülâsa, özet
Encüm:	Yıldızlar
Engîz:	Koparan
Engûr:	Üzüm

Enîs: Dost
Erbâb: Ulu, büyük, becerikli
Erkân: Esaslar, destekler,
Evbâş: Ayak takımı, seviyesiz
Evkâd: Zamanlar, vakitler
Evsâf: Vasıflar, özellikler
Eyyâm: Günler

Fâş: Duyulma
Fâyik: Üstün, üst
Fazîhât: Terbiyesizlik
Fazl: İyilik, üstünlük
Ferâğ: Vazgeçme
Ferâğât: Dinleme, vazgeçme
Ferâmûş: Unutma
Ferîdûn: Pâdişâh
Ferş: Yayılma, yayma
Ferzend: Çocuk, oğul
Fesâd: Bozukluk, kötülük
Feyz: Çoğalan, bolluk
Fırka: Parti, grup
Fil-hâl: Hemen şimdi
Firîb: Aldatıcı, aldatan
Fûsurde: Donmuş
Füzûn: Çok fazla

Gafûr: Merhametli
Galîz: Kaba, terbiyesiz
Gam-hwarem: Gam yiyen
Gâm-nâk: Gamlı, dertli
Garaz: Kasıt, niyet
Gebr: Mecûsî, ateşe tapan
Gedâ: Dilenci, yoksul
Gehü bî-geh: Vakitli, vakitsiz
Germ: Sıcak, sıcaklık
Gil: Toprak, kil
Girdâr: İş, meşguliyet
Giriftâr: Tutulmuş, esir
Gubâr: Toz
Gunc: Naz, edâ
Güftâr: Söz
Güft-u gûy: Dedikodu
Gülâm: Tüyü çıkmamış genç
Gül-fâm: Gül renkli, gül gibi
Gümrâh: Yolunu şaşırmış
Güş: Kulak, duyma, işitme
Güvâh: Şahit tutmak
Güzâr: Geçme, geçiş

Habâb: Su kabarcığı
Hâbaste: Kötülük, yaramazlık
Hamîr: Hamur
Harîf: Dost, meslektaş
Harîf: Meslektaş, dost
Has: Öz, asıl
Hâsıl: Ortaya çıkan, olan
Hasm: Düşman, düşmanlık
Hâşimî: Peygamber kabîlesi
Hatar: Çember, belâ
Hâtem: Mühür, mühürlü
Hatt-müşgîn: Yanaktaki ben
Havâs: Muhterem, saygın
Hayâl-i hâim: Boşuna ümitlenme
Hayf: Yazık ki, heyhât
Hayralıg: İyilik
Hazer: Sakın, kork, çekin
Hecr: Terk etme, ayrılma
Heft: İklim
Hem-nişîn: Teklifsiz oturan
Her-gîz: Asla, katiyyen
Herze: Boş
Hired: Akıl
Hired-mend: Akıllı, anlayışlı
Hicâb: Utanma, âr
Hilm.: İnsanın yaratılışı
Hirâm: Salınarak yürüme
Hîre: Donuk, mat, fersiz
Hiyel: Aldatma, oyun
Hîz: Piç, puşt
Hod: Miğfer, zırh
Hod-perest: Kendini beğenmiş
Horsend: Kanaat etme
Horşid: Güneş
Hoş-hû: Ahlâk, huy, mizaç
Hûb: Güzel, hoş
Hubs: Kötülük, pislik
Huceste-hisâl: Tabiatı uğurlu
Huddâm: Hizmetçiler
Hude-gerd: Allah'tan korkmaz
Huld: Sekiz cennetten biri
Humâr: İçkisonrası sersemlik
Hun-rîz: Kan dökücü
Hûr: Ahû gözlü,
Hûr: Hurî, âhû gözlü
Hurrem: Sevinçli, gülen
Hurûş: Coşma, bağırma
Hûş: Akıl, beyin
Huşk: Kuru
Hükemâ: Hâkimler

Hwâce: Hoca, öğretici
Hwâh: İsteyen, arzulayan

İcâbet: Kabul etme, razı
İhlâs: Halîs, temiz, doğru
İhtilât: Karşılaşıp görüşme
İkrâh: Tiksinme, iğrenme
İkrâh: Zorla iş yapma
İktidâ: Bağlı, tabi olma
İntizâr: Sitem
İrsâl: Gönderme
İrtikâb: Kötü iş, rüşvet
İstiğnâ: Yetinme, kanaat
İttibâ': Uyuma, arkasına gitme
İzhâr: Gözterme, çıkarma
Jeng: Pas, kir

Kadr: Değer, kıymet
Kâhil: Orta yaşlı, yetişkin
Kalender: Derviş
Kalabân: Nâmussuz
Kâm: Arzu, istek
Kâm-ran: İstedigine kavuşmuş
Kan: Kıç, kuyruk
Kanber: Hz. Ali'nin kölesi
Karîn: Yakın
Karîne: İp ucu, delil
Kâselis: Dalkavuk, yağcı
Kasîd: Kaside
Kasr: Köşk, saray
Kavl: Söz, lakırdı
Kavm: İnsan topluluğu
Kayyûm: Ezeli bâkî olan
Kelle: Baş, kafa
Kemîn: Pusu, saklanma
Kemîne: Zavallı, âciz
Kemter: Aşağılık, hakîr
Kevden: Ahmak, düşüncesiz
Kibâr: Büyükler
Kinâyet: Maksat, dokunaklı
Kird-gâr: Allah
Kisvet: Elbise, kıyâfet
Kişver: İklim, ülke
Kûh-sâr: Dağlık
Kurs: Yuvarlak, yassı
Kût: Yaşamak için yenilen
Kutb: Ulu, yıldız, büyük
Küdûret: Gam, dert, tasa
Küfrân: Küfürler, günâhlar

Künc: Köşe, buca

Lâ'l: Kırmızı renkli taş
Lâ-ya'kîl: Mest, sarhoş
Let: Şiddetle çarpma
Leyl ü nehâr: Gece gündüz
Leymû: Limon
Lîk: Ama, fakat

Ma'rîfet: Herkesin yapamadığı
Mâ-fi-zamîr: Gönüldeki şey
Mahbûb: Sevilen, sevilmiş
Mahfî: Gizli, saklı belli
Mâhir: Becerikli
Mahrem: Yakın, samimi
Mâh-tal'at: Yüzü ay gibi parlak
Mâhz-ı isyân: İsyanın ta kendisi
Mânend: Benzer, eş
Marâz: Hastalık
Masâf: Harb, savaş
Matlûb: Arzulanan, istenilen
Mâyide: Su gibi olan
Mazhâr: Nâil olma
Me'âş: Geçinilecek şey, para
Me'men: Güvenilir
Mecâl: Güç, kuvvet
Mehâbet: Heybet, korkunçluk
Mehal: Korku, süre, mehil
Mekr: Hile, al, düzen
Melâmet: Ayıplama
Melûl: Bıkılmış, bezmiş
Memlû: Dolu, doldurulmuş
Mergûb: Herkesçe beğenilmiş
Merg-zâr: Çayırılık, çimenlik
Meserred: Sevinç, şenlik
Meskenet: Yoksulluk, miskinlik
Mesned: Rütbe, pâyeye
Meşveret: Danışma, tartışma
Mey-kede: Meyhâne
Mezâk: Tad alma, zevk alma
Mihâk: Ayın son üç günü
Mînâ: Şişe, cam
Mir'at: Ayna
Mu'tâd: Alışılmış
Muğbeçe: Mecûsî çocuğu
Muhâl: Mümkün olmayan
Mukarreb: Yaklaşmış, yakın
Mukayyed: Bağlı, bağlanmış
Musâhib: Biriyle sohbet eden

Mutrib:	Çalgıcı
Muttasıl:	Devamlı, aralıksız
Muvâfık:	Uygun, yerinde
Muztar:	Çaresiz, zorda kalmış
Mücmel:	Kısa, özet
Müdâm:	Devam eden
Müdârâ:	Dost gibi görünen
Müdâvâ:	İlaç arama
Müdrîk:	Anlayan, anlayışlı
Müferrîh:	Ferahlık veren
Müferrîh:	Rahata ulaşan,
Müflîs:	İflâs etmiş
Müfsîd:	Fesât çıkaran
Mükedder:	Bulanık, kederli
Mükerrer:	Tekrar
Münkâd:	Boyun eğen
Mürted:	Dinden çıkmış
Müsta'id:	İlgili, yetenekli, akıllı
Müyesser:	Kolay yapılan
Müza'fer:	Safranlı pilav

Nâ-geh:	Ansızın, anî
Nâb:	Halis, saf, berrak,
Nâ-bekâr:	İşsiz, haylaz,
Nagzî:	Güzel, hoş görünen
Nâ-hemvâr:	Çarpık, eğri
Nâka:	Dişi deve
Nâ-kâbil:	Olmayacak şey
Nakd:	Para, nakit, peşin
Nâ-kes:	Alçak, adî
Naks:	Eksiklik, noksanlık
Nâ-yâb:	Bulunmaz
Nâzim:	Düzene koyan
Nebîz:	Hurma ve arpa içkisi
Nekbetî:	Uğursuz
Nemek be harâm	Nankör
Nemûne:	Örnek
Nesâk:	Tarz, şekil biçim
Nesîm:	Rüzgar, yel
Neş'e resân:	Neşeye ulaşanlar
Neşât:	Sevinç, şenlik
Nev':	Çeşit, tür
Nev-cüvân:	Genç, delikanlı
Nev-res:	Yeni biten, yeni
Nezr:	Adak, adama
Nigâh:	Bakış
Nigâr:	Resim, sevgili
Nigû:	İyi, güzel, hüsn
Nisbet:	Oran
Nizâ:	Kavga, çekişme

Nukl:	Meze, çerez
Nûş:	İçmek
Nûşa-nûş:	İçtikçe, içerek
Nûş-gîn:	Mis kokulu
Nutfe:	Emriyo, döl
Nutk:	Söz, hitâbet
Pâlûde:	Süzülmüş
Pâ-mâl:	Ayak altına alınmış
Pây:	Ayak
Pelîd:	Pis murdâr
Penâh:	Sığınılacak yer
Penâh:	Sığınma
Pend:	Öğüt, nasihat
Pertev:	Işık, parlaklık
Pesend:	Beğenilmiş,
Peygâm:	Haber
Pinhân:	Gizlice
Pîşe:	İş, meslek, amel
Puhte:	Pişmiş, olgun, pişkin

Râgîb:	İstekli, isteyen
Râh:	Yol
Rahmet:	Acıma, merhamet
Raht:	Eşya, levâzım
Ravâ:	Yakışır, uygun
Ravzâ:	Bağ, bahçe, çemen
Rây:	Fikir, oy
Râz-dâr:	Sır tutuan
Reh-güzâr:	Geçit, yol
Reh-nümâ:	Yol gösterici
Rekîk:	Kekeme, konuşama
Reşk:	Kıskanma
Revân:	Yürüyen
Revnâk:	Parlaklık, süs
Rezm:	Kavga, savaş
Rıfk:	Yumuşaklık
Riâyet:	Sayma, beğenme,
Rikkat:	İncelik, yumuşaklık
Rûh-sâr:	Yüz , çehre
Rûy:	Tunç
Rûy:	Yüz
Rûz:	Gün, sabah, gündüz

Sa'd:	Mutluluk, uğur
Sabâ:	Sabah rüzgarı
Sadr:	Baş, ön, ileri
Sâf-dil:	Kolay aldatılan gönül

Sail:	Soran, dilenci
Sâl:	Yıl, sene
Salâh:	İyileştirme,
Savâb:	Doğruluk
Sâye:	Gölge
Saykal:	Cilâ, parlaklık
Sebât:	Yerinde durmak
Sebz-pûş:	Yeşil elbiseli
Selmân:	Niyâz kabul eden
Semen:	Semiz, yağlı
Seng-sâr:	Taşlı yer
Ser-Firâz:	İtibarlı makam,
Ser-girân:	Çok sarhoş
Ser-heng:	Çavuş
Ser-keş:	Dik başlı
Ser-nigûn:	Baş aşağı ters
Ser-sâm:	Sersem
Serv-i kadd:	Selvi boylu
Seyl:	Sel, su kütlesi
Seyyiât:	Fenâlıklar, günahlar
Sezâ:	Münâsip, uygun
Sınmak:	Kırılmak,
Sibâhat:	Yüzme, çimme
Sîm:	Gümüş
Sipîhr:	Sema, âsumân, gök
Sîret:	Hal, tavır, ahlâk
Sîret:	İç ahlâk, huy
Subh-dem:	Sabahleyin
Sudâ':	Baş ağrısı
Sûfi-reng:	Sufi gibi, sufi renk
Suhân:	Söz, kelâm
Süheyl:	Güneyde bir yıldız
Sürûr:	Sevinç

Şâd-man.	Sevinçli, memûn
Şâmil:	İçine alan, kapsayan
Şebîhûn:	Gece baskını
Şecâ'at:	Yiğitlik, cesâret
Şemme:	Bir kere koklama
Şemmei:	Konuyla ilgili
Şem-nem:	Çiğ
Şerâre:	Kıvılcım
Şerm:	Utanma, ayıp
Şevk:	Arzu, keyif
Şevket::	Büyüklik, heybet
Şeyb:	Yaşlılık, kocama
Şeydâ:	Şaşkın, divâne
Şiâr:	İz, alâmet, işaret
Şikeste:	Kırık
Şitâb:	Acele, acele etmek

Şu'le:	Alev, ateş, kor
Şûr:	Kekre, tuzlu, yavan
Şükûh:	Ululuk

Tâ'ât:	İbâdetleri yapma,
Ta'n.	Sövme, yeme
Ta'zîm:	Büyük görme, saygı
Tab':	Yaradılış, huy
Tâbençe:	Avuç içi, âyâ
Tağyîr:	Bozma
Tahkîka:	Gerçekten, sahiden
Tahmîr:	Hamur
Tahûr:	Çok temiz, saf
Takrîr:	Sağlamlaştırma
Tarf:	Göz ucu, bakış
Tarh:	Atama, koyma
Te'allül:	Vesîle, bahane
Tebâh:	Bozuk, çürük
Tecrîd:	Ayırma, soyutlama
Tefahhus:	İnceden inceye arama
Tegâfûl:	Anlamamazlıktan gelme
Teh-nişîn:	Dipte oturan
Tekellûf:	Zahmetsiz
Telh:	Acı
Ter:	Islaklık
Terkîb:	Birleştirilmiş
Teskîn:	Sakinleşme
Tîre:	Bulanık, karanlık
Tîz-tâb:	Canı tez, aceleci
Tresâ:	Hıristiyan
Turfe:	Yeni, taze
Tünd:	Şiddet
Türüş-rû:	Eski yüzlü
Üzr:	Özür, af

Vâlîh:	Şaşkın, şaşırmış
Vehm:	Kuruntu, şüphe, yeis
Vekâr:	Ağırlık, haysiyet
Vesves:	Seytan
Visâl:	Ulaşma, kavuşma

Yâr:	Dost, arkadaş
Yegrek:	Daha üstün
Yüküş:	Yetiş, çok fazla

Zalâm:	Karanlık
Zamîr:	İç, gönül, kalp

Zâr: Ağlama, inleme
Zâyil: Yitik, kayıp
Zebûn: Zayıf, güçsüz
Zer: Sarı, altın
Zerd: Sarı, solgun
Zerk: Şıngı, riyâkar
Zerrîn: Altından yapılmış

Zinhâr: Sakın, aman
Zîr ü zeber: Alt üst
Zıst: Çirkin
Zûr: Kuvvet, güç
Zûr: Yalan, asılsız
Zühhâd: Zâhidler
Zünnâr: Papaz kemeri, kuş

KAYNAKÇA

- * **Açıkgöz, Prof. Dr. Namık**, Yarına Seslenen Şair: Fuzûlî, Türk Kültürü Dergisi, Mayıs, 1999 s, 63
- * **Aksoyak, i.Hakkı**, Vardarlı Fazlî ve Mahzenü'l Esrâr Mesnevîsi, Tarih ve Toplum Dergisi, Şubat, 1999s, 55
- * **Alpay, Gönül**, Yusuf Emîri'nin Beng ü Çağır Adlı Münâzarası, TDAY Belleten, Ankara, 1972
- * **Attar, Feridüddin**, Mantık al-Tayr, (Çeviren: Abdalbâkî Gölpınarlı) M.E.B. Yayınları, İstanbul, 2001
- * **Ayan, Prof. Dr. Hüseyin**, Fuzûlî'nin Hüsn ü Aşk'ı, Türkiyât Araştırmaları Dergisi, Konya, 1997 s, 115
- * **Aybet, Nâhid**, Fuzûlî Divânında Maddî Kültür, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989
- * **Azam, Miraziz**, Muhammed Fuzûlî'de Aşk, Fuzûlî Kitabı, 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1996 s, 147
- * **Banarlı, Nihat Sami**, Türk Edebiyatı Tarihi, Fuzûlî Maddesi, MEB. Yayınları İstanbul, 1971 s, 525
- * **Beyzâdeoğlu, Dr. Süreyyâ**, Fuzûlî Niçin Ölümsüzdür?, Yedi iklim Dergisi, Mart, 1996, s. 54
- * **Büyük Türk Klasikleri**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1985 cilt: 3 s. 305
- * **Caferov, Nizâmî**, Fuzûlî'nin Dili, Fuzûlî Kitabı, 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1996 s, 159
- * **Çelebioğlu, Prof. Dr. Âmil**, Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları, MEB. Yayınları, İstanbul, 1998
- * **Dedeoğlu Abdulkadir**, Sultân İkinci Beyâzid, Osmanlılar Albümü, Osmanlı Yayınevi İstanbul, 1999 s,40
- * **Demircan, Serdar**, Fuzûlî, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001
- * **Demirel, Hamide**, The Poet Fuzûlî, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991 s, 111
- * **Devellioğlu, Ferid**, Osmanlıca- Türkçe Sözlük, Aydın Yayınları, Ankara, 1993
- * **Doğan, Muhammed Nur**, Fuzûlî'nin Poetikası, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1997
- * **Doğan, Mehmet**, "500. Yılında Fuzûlî, Türk Edebiyatı Dergisi, Aralık 1994, s,37
- * **Edebiyat Ansiklopedisi**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1991
- * **Eraydın, Yrd. Doç. Dr. Selçuk**, Fuzûlî'nin Tasavvuf Edebiyatındaki Yeri, Fuzûlî Kitabı, 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1996 s, 175
- * **Esen, Muzaffer**, Şarkın En Büyük Şairi: Fuzûlî, Gençlik Kitapları Yayınları, İstanbul, 1942
- * **Genç, Vedat**, Mevlânâ ile İlgili Yazılardan Seçmeler, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1994
- * **Gökyay, Orhan Şaik**, Fuzûlî Dinavîvî Türkçe Önsözü, Tarih ve Toplum

* **Güngör, Şeyma**, Fuzûlî'de Sosyal Tenkid, Fuzûlî Kitabı, 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1996 s, 199

* **Hacıeminoğlu, Necmeddin**, Fuzûlî, 100 Büyük Edip 100 Büyük Şair, Toker Yayınları, İstanbul, 1972

* **İpekten, Prof.Dr. Haluk**, Divân Edebiyatında Edebî Muhitler, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1996

* **İpekten, Prof.Dr. Haluk**, Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri Ve Arûz, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1997

* **İpekten, Prof.Dr. Haluk**, Fuzûlî Hayatı, Sanatı, Eserleri, Akçağ yayınları, Ankara, 1996

* **İsen, Prof. Dr. Mustafa**, Türk Dünyasında Bir Köprü: Fuzûlî, Türk Kültürü Dergisi, Ocak 1995. s, 17

* **İslam Ansiklopedisi**, Fuzûlî maddesi, Diyânet Vakfı Yayınları, Cilt:13, İstanbul, 1996 s, 240

* **İslâm Ansiklopedisi**, Fuzûlî Maddesi, MEB. Yayınları, Ankara 1988, s.687

* **Kahraman, Abdulkadir**, Fuzûlî'nin Psikolojisi Üzerine, Fuzûlî Kitabı, 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1996 s, 191

* **Kahraman, Yrd. Doç. Dr. Mehmet**, Fuzûlî'nin Leylâ ile Mecnûn Romanı, Türkiyât Araştırmaları Dergisi, Konya, 1997 s, 181

* **Karahan, Abdulkadir**, Fuzûlî Muhîti, Hayatı ve Şehsiyeti, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995

* **Kavruk, Hasan**, Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1998

* **Kâzımoğlu, Lâle**, Fuzûlî Gazellerinde Vezin, Evrensel Kültür Dergisi, Eylül, 1994 s, 51

* **Köknel, Prof.Dr. Özcan**, Alkolden Eroine Kişilikten Kaçış, Altın Kitaplar Yayınları, İstanbul 1983

* **Kudret, Cevdet**, Fuzûlî, İnkılap Yayınları, İstanbul, 1985

* **Kudret, Cevdet**, Örnekli Türk Edebiyatı Tarihi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995

* **Külekcî, Yrd. Doç. Dr. Numân**, Edebî Sanatlar, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995

* **Külekcî, Yrd. Doç. Dr. Numân**, Mesnevî Edebiyatı Antolojisi, Bakanlar Medya Yayınları, Erzurum, 1999

* **Kürkçüoğlu, K. Edip**, Beng ü Bâde, Maarif Basımevi, İstanbul, 1955

* **Mazıoğlu, Dr. Hasibe**, Fuzûlî- Hâfız, (Doktora Tezi), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1956

* **Mazıoğlu, Prof, Dr. Hasibe**, Fuzûlî ve Türkçe Divanından Seçmeler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986

* **Mengi, Prof.Dr. Mine**, Fuzûlî'nin Şiirini Kalıcı Kılan Bazı Üslûp Özellikleri, Fuzûlî Kitabı, 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1996 s, 110

* **Mermer, Yrd. Doç. Dr. Ahmet**, Fuzûlî'de Ben ve Ötesi, Türkiyât Araştırmaları Dergisi, Konya, 1997 s, 163

* **Mevlânâ, Celâleddin**, Mesnevî, (Çeviren: Veled İzbudak), M.E.B. Yayınları, İstanbul, 2001

* **Olgun, Tahir**, Fuzûlî'ye Dair, Selâmet Yayınları, İstanbul, 1936

* **Onay, Ahmet Talat**, Türk Şiirlerinin Vezni, Akçağ Yayınları, Ankara, 1996

- * **Önder, Mehmet**, Fuzûlî'nin Kerbelâ'daki Türbesi, Türk Edebiyatı Dergisi, Şubat, 1987 s.20
- * **Özön, Mustafa Nihat**, Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü, İnkılap Yayınları, İstanbul, 1954
- * **Pala, İskender**, Fuzûlî'nin Kâfiye Örgüsü, Fuzûlî Kitabı, 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1996 s, 119
- * **Pekolcay, A. Neclâ**, Fuzûlî'nin Şiirlerinde Mânevî Unsurlar, Fuzûlî Kitabı, 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1996 s, 141
- * **Sevgi, Doç. Dr. Ahmet**, Fuzûlî'nin Rind ü Zâhid'i Üzerine, Türkiyât Araştırmaları Dergisi, Konya, 1997 s, 129
- * **Solmaz, Yrd. Doç.Dr. Süleyman**, Fuzûlî'nin Gözüyle Mecnûn, Türk Kültürü Dergisi, Ekim 2000, s, 56
- * **Soysal, Orhan**, Edebî Sanatlar ve Tanınması, MEB. Yayınları, İstanbul, 1998
- * **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Beng ü Bâde Maddesi, Dergâh Yayınları, Ocak, 1977 s, 395
- * **Ulus, Celil**, Fuzûlî, İz Yayınları, İstanbul, 1948
- * **Üzgör, Doç. Dr. Tahir**, Fuzûlî'yi Anlamak, Türkiyât Araştırmaları Dergisi, Konya, 1997 s, 87
- * **Yener, Cemil**, Fuzûlî, Çağ Yayınları, İstanbul, 1995
- * **Yener, Cemil**, Fuzûlî'nin Dünyası, Toker Yayınları, İstanbul, 1966
- * **Yiğit, Yrd.Doç.Dr Mehmet**, Fuzûlî'nin Eserlerinde Kullandığı Dil, Türk Kültürü Dergisi, Haziran, 1995, s, 58
- * **Zeren, Mehmet**, Mesnevî'de Geçen Bütün Hikâyeler, Semerkand Yayınları, İstanbul, 2002
- * **Vanlıoğlu, Yrd. Doç. Dr. Mehmet**, Beng ü Bâde ve Muhtevâsı, Türkiyât Araştırmaları Dergisi, Konya, 1997 s, 197
- * **Yeniterzi, Doç. Dr. Emine**, Fuzûlî'nin Türkçe Divânında Hikmet, Türkiyât Araştırmaları Dergisi, Konya, 1997 s, 137

ÖZ GEÇMİŞ

10 Mayıs 1974 yılında, Hatay'ın Altınözü ilçesine bağlı, Altınkaya (Pashıkaya) Köyü'nde doğdu. İlk öğrenimini, Pashıkaya Köyü İlkokulu'da bitirdikten sonra 1986 yılında Altınözü İmam-Hatip Lisesi'ne kaydoldu. 1993 yılında Altınözü İmam-Hatip Lisesi'nden mezun olduktan sonra ise öğrenimine bir süre ara verdi.

1995 yılında yeniden öğrenimine devam edebilmek için, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne giriş yaptı. Bu fakülteyi, Haziran 1999'da başarıyla bitirdikten sonra aynı yıl ekim ayında Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde görev aldı. 2000 yılının bahar döneminde Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı Başkanlığı'nda Yüksek Lisans Eğitimine başladı. Bu eğitimini de Ağustos 2002'de bitirdi.

Halen, Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı Tokat ili, Almus ilçesi, Atatürk İlköğretim Okulu'nda Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

